

Demokratiudvikling og civilsamfundsorganisationer

- et casestudie af betydningen af civilsamfundsorganisationers
roller i udviklingen af demokrati i Kenya

Nanette Mia Bohn

Masteropgave i samfunnsgeografi 2007

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Universitetet i Oslo

Indholdsfortegnelse¹

FORORD	VI
1 INDLEDNING	2
1.1 Tema og problemstilling	2
1.2 Motivation og temaets faglige relevans	2
1.3 Historisk udgangspunkt i Kenya	3
1.4 Strukturen i opgaven	8
2 TEORI	10
2.1 Demokrati	10
2.2 Demokratiske institutioner og demokratisk politik	12
2.3 Civilsamfundet	16
2.4 Civilsamfundet i Kenya	20
2.5 Politisk rum	22
2.6 Et teoretisk rammeværk	25
3 METODE	28
3.1 Case studie	28
3.2 Feltarbejde og observation	33

---

¹ 35.033 ord totalt i opgaven

3.3	Interview	34
3.4	Informanter	38
3.5	Dataernes troværdighed og begrænsninger	40
4	<u>CIVILSAMFUNDETS ROLLE I UDVIKLINGEN AF DEMOKRATI I KENYA, OVERGANGEN TIL DEMOKRATI</u>	42
4.1	Demokratisering i Kenya	42
4.2	Åbning i det politiske rum i Kenya	47
5	<u>STRATEGIER OG BRUG AF DET POLITISKE RUM I KENYA</u>	50
5.1	Organisering	52
5.2	Arbejdet inden for rammerne af det formelle politiske system	54
5.3	Samarbejde mellem civilsamfundet og staten	57
6	<u>MOBILISERING LOKALT, ET LED I CIVILSAMFUNDSORGANISATIONERNES STRATEGI I ARBEJDET MED DEMOKRATI OG UNDERSKUDET AF DEMOKRATI</u>	70
6.1	Arbejdet med lokal befolkning i forhold til underskuddet af demokrati	70
6.2	Eksempler på mine case arbejder lokalt i Kenya	72
6.3	Arbejde med kapacitetsbygning og ”civic” uddannelse lokalt	76
7	<u>POLITISKE ÆNDRINGER, MAGTKAMP STAT/CIVILSAMFUND</u>	84
7.1	Civilsamfundets magt	85
7.2	Netværk, et tiltag for magt	87

7.3	Forsøg på at begrænse civilsamfundets magt	88
7.4	Fremtidsvision for det kenyanske civilsamfund	90
7.5	Skabelsen af et nyt lederskab i Kenya	94
<u>8</u>	<u>KONKLUSION</u>	<u>98</u>
<u>9</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>102</u>

Forord

En masteropgave er aldrig blevet til alene, men er et resultat af den viden som i dette tilfælde er mine informanter i Kenya, valgte at give mig indsigt i. Derfor skal en stor tak gå til alle mine informanter i Kenya:

Ester fra KIOF, Suzie Ibutu, Chris Kinyanjui Kamau, Karuti Kanyinga, Rene Kiamba, Emmanuel Wambua Kituku, Chris Kubasu, Davis Malombe, Pamela Mburia, Willy Mutunga, Moses Musau, Moses Musau, Jane O. Onyango, Patrick O. Onyango.

For at de tog sig tid til at snakke med mig. En særlig tak til Wanjama for gode råd og gode samtaler.

En tak også til Arne Tostensen for at introducere Kenya som en spændende case og for praktisk støtte i forbindelse med at skaffe kontakter i Kenya.

Sheillah og hele hende familie i Kenya får en speciel tak, for middagsinvitationer og gæstfrihed til en fremmed, som en gang imellem var lidt langt væk hjemmefra.

Tak til vejleder Kristian Stokke for god vejledning og konstruktiv tilbagemelding.

Tak til Anja, Bente, Birgitte, Cecilie, Ina, Hege, Maria, Målfried, Silje og Åslaug for altid at gøre dagen på læsesalen/pauserummet til en oplevelse. Har absolut ikke været muligt at skrive opgave uden deres gode humør!

En tak til min familie (den danske og norske), som nok ikke helt forstår hvad det er jeg skriver om, men som alligevel har støttet og hjulpet mig det de kan. Specielt til min mor, som har prøvet at få min opgave til at se ud som om den mere er skrevet af en dansker end en sprogforvirret dansker-/nordmand.

Den vigtigste til sidst. Tak til Anders, for at få mig i godt humør og aldrig tvivle på at jeg kunne skrive en masteropgave.

Nanette Mia Bohn. Februar 2007

1 Indledning

1.1 Tema og problemstilling

Temaet for denne masteropgave er udviklingen af demokrati. Der er flere forskellige aktører som kan spille en rolle i demokratiudvikling, men i denne opgave vil jeg analysere og drøfte en bestemt aktør: civilsamfundet. Videre vil jeg afgrænse opgavens tema til at gælde civilsamfundet i Kenya. Civilsamfundsorganisationer i Kenya er i opgaven repræsenteret med syv civilsamfundsorganisationer.

Hovedproblemstilling i opgaven er:

Hvilke roller spiller civilsamfundsorganisationer i Kenya i udviklingen af demokrati?

Underproblemstillinger er:

- Hvilke strategier bruger civilsamfundsorganisationer i det politiske rum i Kenya i deres arbejde for demokrati?
- Hvad er betydningen af lokal mobilisering i civilsamfundsorganisationernes arbejde?
- Er civilsamfundet i Kenya blevet svækket i deres arbejde for demokrati efter en overgang til en mere demokratisk styrerform i 2002?

1.2 Motivation og temaets faglige relevans

Demokrati og civilsamfund er centrale begreber indenfor samfundsvidenskaben generelt. Bl.a. er begreberne centrale forskningsfelter indenfor samfundsvidenskabelige fag. Hvilke aspekter eller indfaldsvinkler, som har været vægtlagt, har derimod været noget forskellige. Temaet rundt demokrati og civilsamfundet er også aktuel, fordi der siden 1990erne har været en række regimeskift i hele verden, og demokrati er blevet et centralt begreb i forhold til udviklingslande og bistand. Civilsamfundets rolle i demokratiseringsprocesser i Afrika har været behandlet bl.a. af Bratton og van de Walle (1997).

Temaet for denne opgave vil gå et skridt videre og se på hvilke roller civilsamfundet spiller i et konkret land, hvor man har haft en formel overgang til demokrati.

Kenya blev introduceret som et spændende case under et foredrag med Arne Tostensen, som er forsker ved Chr. Michelsen Institut i Bergen i maj 2005. Temaet for dette foredrag var Kenya efter Moi. I forhold til demokratiet, så har Kenya i modsætning til mange andre lande i Øst Afrika haft en relativt fredelig overgang fra et autoritært regime til en demokratisk valgt regering. Ud over det fredelige magtskifte har civilsamfundet spillet en vigtig rolle i de begivenheder, som lå forud for det politiske magtskifte. Et andet element, som gør Kenya til et interessant case, er at Kenya har været modtager af udviklingsbistand både fra private hjælpeorganisationer, men også bilateral bistand fra f.eks. Danmark, Norge og EU. Alt i alt gør disse forskellige elementer Kenya til et fagligt interessant case for en opgave om civilsamfundsorganisationers rolle i udvikling af demokrati.

1.3 Historisk udgangspunkt i Kenya

Kenya fik sin selvstændighed fra Storbritannien i 1963 efter en periode, hvor briterne havde forsøgt at holde de kræfter nede, som ønskede selvstyre. Briterne havde været i området siden 1870'erne, men Kenya blev først erklæret som koloni i 1888 som led i de europæiske supermagters opdeling af Afrika. Det, som kom til at hedde Kenya, var en heterogen stat med mange forskellige stammer (Munk 1994). En af de stammer, som under briterne var blevet dårligt stillet var kikuyerne, og det var også hos kikuyerne at Mau Mau-oprøret med krav om selvstændighed voksede frem. Mau Mau-oprøret tog for alvor fart i 1952, hvor der blev erklæret undtagelsestilstand, som varede til 1958. Briternes reaktion var at internere kikuyerne i lejrer væk fra deres hjemegn. Mau Mau-oprøret havde skabt stor opmærksomhed i britisk presse og i international presse, og kravet om, at kolonierne skulle have selvstændighed, voksede. I 1959 blev der indledt forhandlinger i London om afkoloniseringen. Her blev grundlaget lagt for en kenyansk forfatning og politiske partier blev tilladt og dannet, nemlig to store politiske koalitioner blev dannet; Kenya African National Union, KANU og Kenya African Democratic Union, KADU. KANU var kikuyu-domineret og var Kenyattas parti, mens KADU var domineret af kalenjin,- en anden stamme i Kenya(Ingham 1990). Dannelsen af KADU kan ses som en

reaktion mod, at kikuyuerne ikke skulle få for meget magt gennem deres dominans i KANU, og det viser lidt af den meget tydelige etniske konflikt, som har været og i mindre grad stadigvæk er i Kenya. Kenyatta blev af mange set på som en personificering af frihedskampen, og han forblev til sin død i 1978 Kenyas præsident. Tiden efter valget i 1963 var domineret af Kenyatta- regeringens forsøg på, at nedtone de etniske forskelle i Kenya og skabe en fælles kenyansk national identitet. På samme tid var det vigtigt for ham at sørge for, at militæret ikke var domineret af stammer, som kunne blive en faktor for ustabilitet senere. Derfor fik han en del kikuyuer ind i officerstillinger for at skabe en balance. Et andet virkemiddel, Kenyatta- regimet brugte, var at dele politiske embeder ud til folk, som var centrale i oppositionen. For eksempel blev Oginga Odinga vicepræsident(Ingham 1990). Dette fik dog ikke Odinga til at stoppe sin kritik af regeringen. Odinga gik ud af partiet efter uoverensstemmelser med Kenyatta og dannede i 1966 Kenya People's Union, et socialistisk inspireret parti, som dog ikke fik så stor tilslutning. Et udgangspunkt for Odingas kritik, som var mere betydningsfuldt for Kenyattas magt, var om regeringen var i stand til at indfri kenyanernes forventninger til det nye kenyanske selvstyre.

I 1966 blev Daniel arap Moi udnævnt til vicepræsident. Moi havde været aktiv i KADU og var medlem af stammen Kalenjin. Kenyatta mente ikke, at Moi var en mulig trussel for Kenyattas magt, men så på Moi, som en, der kunne vise de mindre etniske grupper i Kenya, at deres interesser blev i varetaget med Kenyatta som præsident. Mordet på den ledende politiker Tom Mboya, der også var en mulig kandidat til at overtage efter Kenyatta, var en kulmination på den magtkamp og strategiske positionering af politikere inden for KANU i forhold til dem, som skulle overtage magten efter Kenyattas død(Ingham 1990). Mordet på Mboya blev udført af en mand uden politisk tilknytning blev der sagt, samtidig med, at det står klart at dette var noget, der gavtede de politikere i KANU med kikuyu baggrund, som var stærke modstandere af Mboya, som var Luo. Det politiske mord på Mboya kan igen vise hvor stor betydning etnicitet havde i kenyansk politik. Odinga havde dannet et andet politisk parti, men ved valget i 1969 blev han og andre KPU politikere nægtet at opstille ved valget på grund af nye regler. Det var blevet forbudt for tidligere tilbageholdte at stille

op, hvis kandidaterne ikke havde været medlemmer af KANU og havde opstillet for partiet de sidste tre år (Ingham 1990). Kanuki, et medlem af parlamentet, kikuyu og som havde haft tætte bånd til Kenyatta, begyndte at udtale sig kritisk til styret og til den voksende korrupsion. Kanuki udfordrede regeringen til at sørge for en mere retfærdig fordeling af Kenyas resurser. Efterhånden som den økonomiske situation i Kenya blev forværret, blev Kenyatta bekymret for, at Kanukis udfald mod regeringen ville vinde genklang i befolkningen. Kanuki blev i 1975 arresteret og senere myrdet. Mordet og forsøg fra myndighedernes side for at tildække omstændighederne, vakte vrede hos mange i Kenya. Dette udløste uroligheder, hvor studenter ved universiteterne havde en central plads. Kenyatta blev nødt til at sætte i gang en efterforskning af mordet på Kanuki, og det resulterede i arrestationer af medlemmer af parlamentet, og flere medlemmer fik besked på at trække sig tilbage. Modstanden i befolkningen blev mindre, og økonomien gik det bedre med bl.a., fordi der var en god pris for kaffe, som var en vigtig eksportvare for Kenya. I 1978 døde Kenyatta. Reglerne foreskrev at Moi, som vicepræsident skulle overtage efter Kenyattas død, men forud havde der været mange forsøg på at forhindre dette bl.a. fra centrale medlemmer af KANU, som ikke ville, at Moi skulle få magten. Forsøgene var dog uden resultat, og ved et møde i kabinettet blev Moi udnævnt til præsident, og den tidligere modstand stillede nu op om den nye præsident. Det var helt klart at udenfor præsidentens cirkel stod de uden indflydelse, reel magt og penge (Ingham 1990). Mwai Kibaki blev udnævnt til vicepræsident, og dette blev set som en slag mod den dominans kianbu kikuyuerne havde haft under Kenyatta. Kibaki var også kikuyu, men fra et andet distrikt i det nordlige kikuyuland. Overgangen mellem Kenyatta og Moi blev ”rolig” noget mange ikke havde forventet. Mange af Moi`s kritikere og modstandere blev ikke genvalgt, og den økonomiske situation i Kenya var relativ stabil.

Moi klarede at svække sine politiske modstandere i KANU, bl.a. Kibaki og Njonjo og andre, som Moi mente udgjorde en fare for hans magtposition. Andre kritikere blev arresteret efter loven om “ Preservation of Public Security Act”, som var en lov, der blev lavet under det britiske kolonistyre. I 1982 blev det ved en forfatningsændring forbudt at have andre partier i Kenya end KANU, og man fik et partisystem. Ingham (1990) skriver,

at dette var en institutionalisering af en praksis, som reelt havde været praktiseret siden 1969, og som kunne ses som Moi's voksende frygt for kritik. Endnu et tegn på denne frygt hos Moi- regimet var, at pressen i Kenya fik besked på, at det var uheldigt at udtale sig for kritisk til Moi- styret. I 1986 kom der også kritik fra kirken mod Moi. Kirkeledere var imod den ændring af valgloven, som betød at vælgerne ikke længere kunne afgive deres stemme hemmeligt, men at Moi- styret nu ville at folk skulle stille sig op bag ved den person, de ville give deres stemme til. I 1988 var der nogen af de værste optøjer i Kenyas historie efter kolonifrigørelsen. Optøjerne var et resultat af, at Moi regimet havde givet ordre til, at nogen af de, som var mest kritisk over for et partisystemet skulle arresteres. I begyndelsen af 90erne var der meget kritik af Moi-styret både indad i landet, som kritik mod etpartisystemet, men også kritik fra udenlandske bistandsdonorer der ønskede økonomiske og politiske forandringer i Kenya. Presset førte til en genindførelse af et flerpartisystem i 1992.

Moi- regimet kunne efter valget i 1992 forsætte sin hårde linje mod sine modstandere. Moi beordrede i 1995, at de, som talte imod præsidenten eller fornærmede ham, kunne blive arresteret(Mwakikagile 2001). Før valget i 1997 var der store demonstrationer mod Moi, men de blev mødt med sikkerhedsstyrker. Der er mange eksempler på sammenstød mellem demonstranter og politiet, og den udenlandsk presse rapporterede om politiets overgreb på befolkningen. Oppositionen mente ikke, at det var muligt med demokratiske valg så længe præsidenten havde så meget magt. Oppositionen krævede, at der skulle være en ændring af forfatningen inden valget i 1997. Juni og juli var præget af folkelige protester mod Moi og for ændringen af forfatningen. Præsidenten og andre ledende medlemmer af KANU beskyldte oppositionen for at skabe uroligheder. Moi- regimet prøvede at retfærdiggøre politiets hårdhændede behandling af demonstranterne med at beskyldte udenlandske agenter for at stå bag urolighederne i et forsøg på at skade Kenya. Den 13. juli var der i All Saints Katedralen samlet religiøse ledere fra forskellige kirkesamfund og trosretninger for at mindes de folk, som i selv samme kirke den 7. juli var blevet overfaldet af politistyrker. Den anglikanske ærkebiskop David Gitani kritiserede fra prækestolen Moi og krævede, at der skulle ske en ændring i forfatningen(Mwakikagile 2001). Moi lovede, at der skulle

nedsættes en kommission for at se på en eventuel ændring af forfatningen. Oppositionen var ikke tilfreds med dette, for Moi havde tidligere trukket løfter tilbage og havde en evne til at tilfredsstille udenlandske donorer så bistanden blev ved med at flyde. Den 8. august opfordrede oppositionen til en generalstrejke, som myndighederne erklærede for ulovlig, og politiet blev sat ind for at bryde den ulovlige strejke. Der opstod uroligheder i Mombasa, hvor folk fra stammer fra indlandet blev forfulgt af lokale. Oppositionen beskyldte Moi og KANU for at stå bag dette for at skabe ustabilitet og skade valgprocessen. "The Inter - Parties Parliamentary Group" gik ind for en ændring i loven, der gjorde at folk kunne tilbageholdes af politiet uden rettergang, og at kommissionen, som stod for revurderingen af forfatningen, skulle udvides for også at indeholde oppositionsmedlemmer. Der skulle laves til en ændring af den gamle lov fra kolonitiden. Loven om offentlig orden, som forbød politiske møder uden formel licens (Mwakikagile 2001). Mwakikagile (2001) skriver, at dette kan ses som et forsøg fra Moi- regimets side på at splitte oppositionen i to lejre. En der var for en ændring af forfatningen, og en, der var imod en forfatningsændring. Skeptikerne vidste hvad Moi havde gang i med og det var at foregive, at der var sat gang i forandringer for så derefter at fremskynde valget. Efter valget ville man så gå væk fra lovningen om forandring af det politiske system. Loven om forandringerne i forfatningen blev vedtaget den 4. november, og den 12. november meddelte valgkommissionen, at valget til præsidentposten skulle aflægges den 29. december. På denne måde havde Moi sørget for at forandringerne, som var blevet lagt frem i loven vedtaget den 4. november, ikke kunne implementeres inden valget, og at oppositionen ikke havde tid til at føre en ordentlig valgkamp inden for de nye rammer. Et stort problem for oppositionen var, at de ikke havde haft lov til at holde politiske møder. Oppositionen kunne ikke samle sig, men var splittet langs de gamle stammelinjer som ved valget i 1992. Det så i meningsmålingerne ikke ud til, at de kunne slå Moi, selv om alle partierne havde fået sendetid på tv-stationerne eller at de nu havde lov til at udgive deres eget valgmateriale. Moi og KANU vandt valget i 1997. Det blev ikke før valget i 2002 at Kenya fik et politisk magtskifte, da en bred politisk koalition "The National Rainbow coalition" vandt over KANU.

1.4 Strukturen i opgaven

Opgaven er delt ind i tre hoveddele. Teori, metode og analysedel. I teoridelen bliver de vigtige teoretiske elementer for opgaven trukket frem og diskuteret i lys af opgavens tema og problemstilling. Demokrati, civilsamfund og politiske rum vil tilsammen danne det teoretiske rammeværk for opgaven. Metodedelen vil redegøre for brug af metode og brugen af forskellige kilder i forbindelse med analysen. I Metodedelen vil casene i opgaven blive præsenteret så læseren har et kendskab til disse inden selve analysen går mere i dybden med de enkelte case arbejde for demokrati.

Analysedelen er delt ind i fire kapitler. I kapitel fire bliver civilsamfundet i Kenyas rolle i begivenhederne som førte til et magtskifte diskuteret på et generelt grundlag. Dette gøres for at give et grundlag for den videre diskussion om civilsamfundets rolle i dagens situation i Kenya. Analysen i de tre efterfølgende kapitler er direkte knyttet op mod hovedproblemsstilling og følger underproblemstillingerne i rækkefølge. I Analysen vil jeg bruge mit teoretiske rammeværk til at drøfte og redegøre for hvordan mine case bruger mulighederne i det politiske rum og på hvilken måde de arbejder med demokrati og hvilke strategier de har i forhold til dette arbejde. Det sidste analysekapitel er en form for afrunding af analysen, med mine case egne vurderinger af hvilke udfordringer civilsamfundet har i fremtiden og en diskussion rundt om civilsamfundet i Kenya er svækket efter magtskiftet i 2002. I kapitel 8 er konklusionen, hvor de vigtigste fund for opgaven vil blive trukket frem og problemstillingen besvaret.

2 Teori

2.1 Demokrati

Demokrati har altid været et omdiskuteret begreb og hvad som lå i begrebet, har der været mange forskellige meninger om. Ordets oprindelse stammer fra det gamle Grækenland, hvor "kratos" betyder styres af og "demos" betyder folket(Luckham et al. 2003).

At definere hvad demokrati er, stiller en over for en del problemer, skriver Beetham (2004). Problemerne hænger sammen med, at ordet demokrati kan have forskelligt indhold og betydning, og at ordet demokrati er blevet brugt over en lang historie med denne form for flertydighed. Beetham (2004) tager på en måde udgangspunkt i disse forskellige definitioner af demokrati og de debatter, som har været i de forskellige måder at forstå og definere demokrati på. Beetham (2004) mener, at der i demokrati er en grundkerne. Et af Beethams(2004) kritikpunkter for definitioner i forhold til demokrati er, at nogle gør den fejl at sige, hvad demokrati er ud fra en ren institutionel vinkel, som forholder sig til de institutionelle rammer i stedet for se på principperne, der ligger til grund for demokrati. At forveksle midlet med målet. En vurdering, af om en stat er demokratisk eller ikke, bliver en form for bestemmelse af grad eller mere eller mindre og ikke absolut. Det betyder også, at demokratiets principper i en perfekt verden ikke kan være 100% opfyldt, men at der ligger forskellige grader og udformninger på demokratier ude i verden.

Demokrati hører hjemme i den politiske sfære. For at en kollektiv beslutningsproces kan være demokratisk i den udstrækning det er underlagt kontrol fra medlemmerne i samfundet. Grundprincipperne i et demokrati er "Popular Control and political equality"(Beetham 2004, 5).

Det første princip om kontrol over beslutningsprocessen for folket kan fuldt opnås i mindre samfund hvor alle har lige ret til at udtale sig og stemme direkte om beslutninger som tages på vegne af hele samfundet. På denne måde er der en sammenhæng mellem det at folk i bogstaveligste forstand har direkte kontrol over beslutningsprocessen og tager beslutningerne sammen. I større samfund er der ikke på samme måde mulighed for direkte kontrol over beslutningsprocessen, som et resultat af tid for den enkelte til at være med på alle beslutninger, men også af pladshensyn er dette ikke muligt. Der er dog alligevel mulighed for folk til at have kontrol over beslutningsprocessen i et helt samfund, derfor er der et andet system hvor borgerne i større samfund kan have kontrol over beslutningsprocessen uden direkte at stemme om alt der skal tages beslutning om. Der er mulighed for at folk kan vælge en repræsentant, som skal tage beslutninger på vegne af sine vælgere. Et demokrati bliver opnået i et sådant system ved at folk udøver kontrol ikke over selve beslutningsprocessen, men over de repræsentanter man har valgt til at tage beslutningerne for sig. Det gør ingen forskel om det er et direkte eller repræsentativt demokrati, folkets kontrol og politisk lighed kan overføres på begge typer af demokrati.

” one of the criteria of a democratic society is that its associational life should be internally democratic as well as that it should provide the socio-economic conditions for political equality to be realized in practice” (Beetham 2004, 5).

Beetham (2004) skriver at folkets kontrol ikke kan stå alene pga. den til tider meget restriktive definition på hvad som har ligget i betydningen “folket”. For at det skal være en demokratisk brug af folket må det være klart at folket bygger på inkludering. På grund af at folket er blevet brugt som et ekskluderende begreb, er det vigtigt, at der i forhold til en forståelse af, hvad demokrati betyder tagets med et princip om politisk lighed. Igennem princippet om politisk lighed kommer der en forståelse frem om, at enhver er værd en stemme, og aldrig mere end en stemme. Beethams(2004) begrundelse for, at netop disse to principper er grundlaget for ethvert demokrati, er for det første, at de to principper ligger under mange af de forsøg, der har været for at få en definition på, hvad demokrati betyder og indebærer. I lyset af principperne om demokrati kan man se, hvor definitionerne er uholdbare og ikke rækker til. Et andet argument er, at de to principper kan findes i alle

historiske perioder, hvor der har været kamp for demokrati. Kampene for demokrati har haft som mål at opnå de to principper, eller at principperne skulle blive mere implementeret i samfundet. Kampen for demokrati har handlet om at give befolkningen kontrol over beslutningsprocessen, og at gøre de processer effektive, inkluderende og lige.

Demokrati er en måde at få "public good", fordi demokrati tillader at folk selv definerer, hvad det gode er og ikke bliver påtvungen dette fra andre eller bliver nægtet at sige, hvad de mener der, er det bedste for samfundet som helhed, og på sammen tid have kontrol over processen, hvor beslutningerne tages. Beetham (2004) skriver, at processerne ikke skal, eller kan være perfekte, men at resultatet af en demokratisk beslutningsproces har større sandsynlighed for at beskytte folkets interesser og sikre "the public good" mere end andre beslutningsprocesser.

Beetham(2004) argumenterer for, at hans to grundprincipper for demokrati er universelle. Det betyder, at kulturelle forskelle ikke spiller ind og gør demokratiprincipperne ubrugelige. Jeg mener, at dette er et interessant element at tage med fra Beetham, fordi det går imod det argument, som har været brugt fra nogle afrikanske regimers side, at demokratiet er en grundlæggende vestlig opfindelse, som man presser ned over afrikanske lande. Grundlaget for demokratiet er universelt, men det betyder ikke, at alle demokratier behøver at se ens ud. Der er i udgangspunktet ikke lagt op til, at for eksempel lande i Afrika skal have den samme form for styrerform som i Norge. Det, som må være fælles, er princippet om, at folket skal have kontrol over beslutningsprocessen og politisk lighed. De institutionelle rammer kan formes efter et lands traditioner og kultur. Ved at tage dette med mener jeg, at det ikke er muligt at komme uden om de to principper hos Beetham(2004) og, at de kan være et godt udgangspunkt for en diskussion om demokrati generelt, men i særdeleshed til en diskussion som demokratiet i Kenya og om civilsamfundsorganisationers rolle i at fordybe og forbedre brugen af principperne i udviklingen af demokratiet i Kenya.

2.2 Demokratiske institutioner og demokratisk politik

Forfatterne Luckham, Goetz og Kaldor (2003) kommer i indledningskapitlet til "Can Democracy be Designed" med et rammeværk til at analysere demokratier. Det analytiske

rammeværk hos Luckham et al.(2003) bygger på Beethams forståelse af demokrati og fører de tanker videre på en måde der kan vurdere en stats demokratiske præstationer. Der bliver trukket en skillelinje mellem det, som Luckham et al.(2003) kalder demokratiske institutioner, og demokratisk politik. Distinktionen mellem de to i en analyse kan vise dybden i et demokrati.

Demokratiske institutioner er det, der også nogle steder bliver betragtet som formelle sider ved et demokrati og, som nogle forfattere inden for demokrati har fremlagt som pejlepind for om en stat er demokratisk eller ikke. Det, som er blevet tydeligt i nyere empirisk forskning specielt, fra en afrikansk kontekst er, at demokratiske institutioner i sig selv ikke er ensbetydende med et reelt demokrati for befolkningen i et land. Det er blevet klart, at der må noget andet til, end kun det formelle, for at en stat kan kaldes demokratisk.

”..We draw a distinction between institutions and politics and we argue that the spread of democratic institutions does not necessarily mean the spread of democratic politics” (Luckham et al.2003, 14).

De demokratiske institutioner sætter rammerne for organiseringen af politisk konkurrence og legitimeringen af ledere igennem frie valg, hvor sammensætningen af den lovgivende myndighed og regering bliver valgt af folket. De demokratiske institutioner er den formelle skal af processer og måder at gøre ting på i et demokratisk system.

Demokratisk politik handler om mere end politisk konkurrence, der må være tale om en indlemmelse af Beethams demokratiske principper, om folkets kontrol over beslutningsprocesserne og politisk lighed. I demokratisk politik ligger de principper og mekanismer, som kan gøre den formelle skal af demokratiske institutioner demokratiske ved, at der i demokratisk politik er kanaler, hvor folket kan komme frem med en politisk stemme. Kanalerne, som Luckham et al.(2003) her nævner, er et aktivt civilsamfund, konkurrerende politiske partier og en mangfoldig presse. Det er igennem demokratisk politik, at regeringer og demokratiske institutioner får deres legitimitet. I Luckham et al.’s (2003) definition af demokratisk politik ligger også den kapacitet, som borgerne har

individuel, eller gennem regering for at holde magtfulde interesser om det så er stat eller private ansvarlig. Dertil kommer også at dette strækker sig ud over nationale grænser, som en konsekvens af globalisering.

Luckham et al. (2003) præciserer at:

”neither democratic politics nor democratic institutions can be replacements for each other” (Luckham et al.2003, 20).

Både det, at fokusere på opbygningen af demokratiske institutioner uden at tage demokratisk politik med i arbejdet for demokrati, er en faldgrube; men det er også gældende den anden vej rundt. Forsøg på at lave alternativer til det liberale demokrati, baseret på bemyndigelse af græsrodderne i befolkningen og negligering af demokratiske institutioner, har også vist sig ikke at være bæredygtig. Luckham et al. (2003) bruger deres inventarskema om demokratisk underskud til at få en ramme for at se på demokratier rundt om i verden. Underskuddet i demokratier kan findes i de demokratiske institutioner, eller i den demokratiske politik. I tabellen fremkommer der fire steder, hvor underskuddet på de to områder komme til udtryk. Underskuddet i de formelle strukturer og de reelle rettigheder, borgerne har. Dette kan komme frem i forhold til begrebet ”citizenship”, den vertikale ansvarlighed mellem magthaverne og borgerne, den horisontale ansvarlighed og til sidst i forhold til international ansvarlighed.

	Democracy Deficits		Spaces for Democratic Politics
	In formal constitutional and political arrangements	In substance or practices of power	
Citizenship			
Vertical accountability of rulers to citizens			
Horizontal accountability			
International accountability			

Kilde: Baseret på Luckham et al.(2003).

I denne opgave vil fokus være på det demokratiske underskud, rettet mod underskuddet i forhold til "citizenship"-begrebet, og ansvarlighed mellem de, som styrer, og borgerne i et land. Det første handler om en hul brug af "citizensbegrebet", som det, at ikke alle har de samme rettigheder. Det kan være i følge forfatningen eller, at folk på grund af forskellige former for diskriminering, ikke er inkluderet. Det andet handler om, at borgerne ikke er i stand til at holde regering og den politiske elite ansvarlig. Underskuddet her kan have sin rod i rammerne i et valgsystem, eller af decentralisering af provinserne. Så spørger Luckham et al.(2003) sig så, hvordan kan man gennem demokratisk politisk stoppe underskuddet af demokrati. Demokratiets egne institutioner kan være en indfaldsvinkel.

" But they are not the only spaces that are open. How they are used depend on whether citizens themselves can be mobilised for collective political action" (Luckham et al.2003, 25).

Der findes flere forskellige former for demokratisk politik og forskellige politiske arenaer, hvor der kan være rum for kollektiv politisk handling. Former for kollektiv handling og organisering, hvor udgangspunktet er, at folk er lige. Selv om der er underskud på forskellige områder af et demokrati; det være sig i de institutionelle rammer eller i den praktiske virkelighed for de enkelte borgere, kan der alligevel være muligheder i samfundet, hvor demokratisk politik kan forekomme. Nicher af rum, hvor den demokratiske politik kan komme frem, og hvor borgerne kan arbejde for at fjerne underskuddet i demokratiet. Civilsamfundsorganisationer bliver trukket ind i demokratisk politik og bliver et politisk alternativt rum. Rum for demokratisk politik åbner også op for, at der i det politiske system ligger muligheder for forandring og deltagelse uden for de formelle institutionelle rammer. Dermed er der en bedre forståelse af, hvad det politiske rum indeholder. Selv om der er begrænsninger på nogle områder i de formelle institutioner, kan der også være områder, hvor folk for eksempel kan benytte sig af åbninger i det juridiske system, for at nævne bare et eksempel.

2.3 Civilsamfundet

Civilsamfundet er en form for sfære mellem familien og under staten. Hvad, der ligger i begrebet civilsamfund, er alligevel afhængig af, hvor bredt eller snævert man ønsker at definere civilsamfundet (Nyamwamu 2003).

I følge en bred forståelse af indholdet i civilsamfundet:

“...that it comprises socio-political institutions, voluntary associations and the public sphere within which people can debate, act and engage with each other in order to deal with the state” (Grugel 2002, 93).

Begrebet civilsamfundet er mere og mere blevet brugt til at omfatte social aktivitet og sociale organisationer, som direkte eller indirekte støtter og arbejder for demokrati og demokratisering. Civilsamfundet er blevet en nøgle i forhold til demokratisk udvikling i udviklingslande og lande generelt i politiske og intellektuelle kredse. Udvikling af et globalt civilsamfund, hvor man samarbejder med ikke-statslige aktører på tværs af landegrænser, er blevet et fænomen, som er synligt og, som er blevet genstand for forskning. Inden for teori om civilsamfund er der forskellige udgangspunkter for, hvordan civilsamfundets opgaver i et demokrati bliver behandlet. En liberal forståelse af civilsamfundets rolle i demokrati er at hjælpe staten på forskellige områder og, at civilsamfundet skal tage noget af den last, som ligger på staten. Samtidig skal civilsamfundet holde øje med det staten gør. En mere radikal forståelse ser civilsamfundet som en aktør, der skal forandre på staten. En forudsætning for denne forståelse er, at der er en ubalance i magten i en kapitalistisk stat og gennem ”civil action” kan udfordre ubalancen i staten, så staten kan gavne alle samfundets indbyggere.

Grugel (2002) tager en position, der ligger mellem den liberale og den radikale og ser, at den vigtigste funktion, som civilsamfundet har, er at samarbejde med staten og på den måde være en kraft for forandring. Grugel (2002) skriver at kapaciteten som civilsamfundet har til at presse reformer frem og arbejde med staten måske er en nøgle til at forstå konsolideringen af demokrati. Selv om jeg ikke mener, at man kan bruge konsolidering om demokrati, men mere skal se demokrati som en konstant arbejdsproces, så mener jeg alligevel, at det Grugel kommer med, er helt centralt for kernen i min opgave. Min opgave

går videre og ser på forskellige måder, hvorpå civilsamfundet arbejder for demokrati og ser på de forskellige måder civilsamfundet arbejder i forhold til staten i Kenya men også, hvordan civilsamfundsorganisationer arbejder med andre aktører i det politiske rum og med lokalsamfund.

Forståelsen af, hvad begrebet civilsamfund indeholder af organisationer, er forskellige i forhold til geografi. I Latin Amerika bruges civilsamfund oftest om sociale bevægelser og organisationer af ekskluderede og fattige. I øst og central Europa bliver civilsamfundet forbundet med intellektuelle bevægelser. I Afrika bliver civilsamfundet også brugt til at dække over NGO'er og organisationer generelt, som kæmper for forandring i det politiske rum. I Asien bruges civilsamfundet hovedsageligt om arbejdere og sociale bevægelser, samt miljø og menneskerettigheds organisationer. Det vil sige, at man står over for et begreb i litteraturen, som kan bruges forskelligt og dækker over forskellige grupper alt efter, hvor på kloden man snakker om. Det betyder, at det er vigtigt at være klar over disse forskelle, når man bruger civilsamfundsbegrebet og ved sammenligning mellem forskellige land. Det er vigtigt, at en læser forholder sig til de geografiske forskelle. I Kenya er civilsamfundet et ord, som ikke bare bruges af folk, der er i miljøerne eller folk, som studerer civilsamfundet. Civilsamfundsbegrebet bliver brugt i den daglige debat og bruges direkte i medierne som henvisning til aktører i samfundet.

Der er ikke nogen fast grænse mellem staten, civilsamfundet og borgeren. Igennem et lands politiske, sociale og økonomiske processer er der en interaktion mellem de tre aktører. Alt efter hvordan man definerer civilsamfundet, så kan man se civilsamfundet som en del af samfundet der supplerer statens funktioner i forhold til at leve op til de sociale forventninger til borgerne i en stat. En gruppe af borgere som er organiseret for at arbejde for denne gruppes interesser, bevægelser som kæmper for national uafhængighed, kulturel frihed, forandring af en styreform eller kamp for undertrykkelse, dominans og udnyttelse.

” it is therefore the aggregation of non-state actors organised to advance an agenda in relation to the state and citizens” (Nyamwamu 2003, 86).

Ud fra dette så følger også at der i civilsamfundet ikke er tale om forskellige grupper som nødvendigvis arbejder for den samme sag eller har de samme mål. Civilsamfundet er ikke en homogen enhed, men kan have modstridende interesser. Civilsamfundet kan arbejde på forskellige niveauer, og der kan være forskellig dynamik i arbejdet. Staten søger at kontrollere og begrænse den politiske praksis i et samfund. Staten søger at konstruere den politiske diskurs. Politik handler dog ikke kun om at kontrollere og begrænse, men er også en praksis. Politik handler desuden også om at overtræde og overskride de nedlagte grænser og om at rekonstruere det politiske på ny. Her kommer civilsamfundet ind i billedet som stedet, hvor en form for mægling finder sted. Stedet hvor samfundet og staten kan gå ind i et samarbejde. Værdierne, som ligger i civilsamfundet er politisk deltagelse, statslig ansvarlighed og publiceringen af politik. Civilsamfundet vil have begrænset kraft, hvis ikke centrale aspekter er juridisk beskyttet, men det kommer helt an på civilsamfundet. Hvis der ikke i et samfund er ytringsfrihed og organisationsfrihed, har civilsamfundet en begrænset arena for sit arbejde. Civilsamfundet har derfor stået som en central forudsætning for demokrati. Chandhoke (1995) skriver, at civilsamfundet dog ikke automatisk skal ses som en sfære, der udfordrer staten. Civilsamfundet har ikke som en forudsætning, at det skal stå i opposition til staten. Civilsamfundet er karakteriseret af deltageres handlinger og dette kan også føre til et bundet forhold til en stat. Til dette argument kommer også en central anerkendelse af, at civilsamfundet er en vigtig forudsætning for demokrati, men at det på ingen måde er en forudsætning, som alene sikrer demokrati. Civilsamfundet har sine opgaver, og folket har også en vigtig rolle at spille ved at være aktive og tage del i samfundet på forskellige måder. Civilsamfundet kan bidrage til udviklingen af demokrati på fire forskellige måder, skriver White (2004). Et voksende civilsamfund kan forandre på magtbalancen mellem stat og samfundet på en måde, der er gavnligt for samfundet. Forandringen kan være med til at skabe en afbalanceret opposition, der er kendt fra demokratier. Den anden måde, civilsamfundet kan bidrage til demokratisk udvikling, er ved at have en rolle som en, der fremtvinger folkelig moral og påtvinger en form for ansvarlighed hos politikere og administration. Den tredje mulighed er, at civilsamfundet har en rolle som en slags mellemmand mellem individuelle borgere og det

formelle politiske system. I en ideel form vil dette betyde, at et aktivt civilsamfund vil forbedre demokrati ved at overbringe og videreføre specielle gruppers ønsker. Den sidste måde hvorpå civilsamfundet kan spille en rolle, er ved at være med til at redefinere det politiske spil inden for rammerne af demokrati.

Grugel (2002) skiver i afslutningen på kapitlet om demokratisering og civilsamfundet lidt om teori i forbindelse med civilsamfundets rolle efter en overgang. Grugel(2002) skriver ud fra civilsamfundet generelt, men jeg mener alligevel, det er relevant afslutningsvis i dette afsnit at tage et par af de betragtninger, som eksisterer omkring civilsamfundet i tiden efter en overgang til demokrati og civilsamfundets rolle her. Det, som Grugel (2002) lægger stor vægt på, er at ved en overgang så forandres de politiske mulighedsstrukturer. Dette har betydning for civilsamfundet. Civilsamfundet skal efter en overgang til en form for demokrati forholde sig til en stat, der sidder inde med meget større legitimitet indadtil i landet, men også udadtil. Efter en overgang forandres de rammer, som civilsamfundet skal arbejde under og, hvor man før har kunnet samle sig om det fælles mål demokrati, er der efter en overgang måske ikke den samme form for enhed. Der er større mulighed for, at civilsamfundet vil blive splittet langs gamle linjer, som klasse og forskellige opfattelser af, hvad der ligger i demokrati. Samtidig med en opfattelse af at civilsamfundet bliver svækket ved en overgang, ligger der også et problem for demokratiet i sig selv. Hvis man ser på et aktivt civilsamfund som en nøgle til et velfungerende demokrati, da bliver det problematisk, hvis civilsamfundet bliver mindre aktive(Grugel 2002).

Ud fra min forståelse af demokrati, så er demokratiet en proces, der ikke har en klar slutning og derfor bruger jeg heller ikke et udtryk som konsolideringen af demokrati. Den forståelse har også den konsekvens, at civilsamfundet har en vigtig rolle at spille, også i ”gamle” demokratier i Europa. Arbejde for demokrati stopper ikke bare, fordi man har en overgang fra et autoritært styre og til nogle mere demokratiske sæt med styringsredskaber. Hvis man forstår demokrati som en udviklingsproces, vil vigtigheden af civilsamfundet ikke blive mindre, selv om de formelle rammer i det politiske rum forandres. Det, som dog er klart, er at civilsamfundet må indordne sig under de nye forhold. Det vil sige, at der skal

arbejdes sammen med myndighederne på en ny måde, og at det er forandringer i forhold til, hvordan civilsamfundet arbejdede før en overgang i det politiske system. Det kan være problematisk for civilsamfundsorganisationer, som har arbejdet sammen med den politiske opposition for at få et regime skifte efter en overgang at vende sig til de nye forhold og samtidig være kritiske over for nye myndigheder.

”...some organizations consciously opt for a non-confrontational policy towards the new democratic state in order to give democracy a chance” (Grugel 2002, 113).

Det er en stor forandring, som civilsamfundet står over for, men det rækker ikke ved det, at civilsamfundet må fortsætte med at arbejde for, at demokratiet i et land skal blive dybere og mere udfyldende. Aktivisme er ikke den eneste form for arbejdsmetode, civilsamfundet kan bruge. Der er muligheder i demokrati for, at civilsamfundet på en anden måde kan påvirke staten i en positiv retning for udviklingen af demokrati. Grugel (2002) skriver selv i konklusionen i kapitlet om demokratisering og civilsamfundet, at et stærkt civilsamfund har betydning, fordi det kan hjælpe med til at fastslå kvaliteten på demokratiet i et land. Det betyder dog ikke, at civilsamfundet på nogen måde kan erstatte andre former for politisk repræsentation. Civilsamfundet spiller med andre ord også en rolle, når der er sket en overgang til demokrati. Jeg mener ikke, at der er nogen grund til at tro, alle landes civilsamfund spiller den samme rolle i demokrati. Det afhænger af civilsamfundets historie og det enkelte lands forudsætninger, men at der kan være fællestræk er sikkert ikke utænkeligt.

2.4 Civilsamfundet i Kenya

I 1980'erne blev der inden for forskning af afrikansk politik lagt vægt på to faktorer, som man mente, var afgørende for den dårlige politiske og økonomiske situation på det Afrikanske kontinent. De to faktorer var et svagt civilsamfund og patrimonialisme. Denne nyliberale tankegang havde et stærkt statscentret udgangspunkt, men i midten af 80'erne blev tanken suppleret med et civilsamfundsperspektiv. Perspektivet så det, at civilsamfundsorganisationer som var løsrevet fra staten, som en mulighed for at skabe et mere pluralistisk og aktivt socio-politisk rum.

Interessen for civilsamfundet blandt afrikanske forfattere har ikke altid været til stede. Civilsamfundet blev set på som en negativ kraft, der splittede befolkninger mere end, at civilsamfundet var en vigtig brik i demokratisering. Civilsamfundet blev sat i forbindelse med etnicitet og dermed en bidragsyder til konflikt i mange afrikanske lande. Ud over dette så blev civilsamfundet ikke set på som en aktør af betydelig størrelse. Michael Bratton var en af de første forfattere, der skrev om betydningen civilsamfundet havde i at skabe en ansvarlig og demokratiske politisk orden i Afrika. Bratton skrev om de variationer, der eksisterede i det afrikanske civilsamfund og, at forholdet mellem stat og civilsamfund ikke nødvendigvis behøvede at handle om konfrontation. Der er forskellige måder at forholde sig til hinanden på. Under visse forhold kan der være tale om et komplementært forhold, selv om det er vigtigt at holde fast ved, at civilsamfundet ikke kan overtage alle dele af statens opgaver. Bratton går med denne opfattelse imod forståelsen af, at statens magthavere vil blive svage, hvis de deler magten med andre organiserede sociale interesser (Barkan 94).

I Kenya skriver Kanyinga og Owiti (2003), at begrebet civilsamfundets dækker over et inkluderende fænomen, som indeholder sfæren af frivillige og autonome organisationer, der ikke er knyttet til staten eller markedet. Nogle af organisationerne arbejder for at fremme kollektive interesser, andre er optaget med tjenestelevering og mobilisering af vigtige valgkredse for at have indflydelse på formuleringen af politik. Civilsamfundet i Kenya dækker over udviklings -NGOer, erhvervsforeninger, fagforeninger, Kooperativer, bondesammenslutninger, kvinde-og ungdomsgrupper og menneskerettighedsgrupper. Nogen af disse organisationer arbejder på lokalt niveau, mens andre arbejder på nationalt niveau, eller på begge og på globalt niveau gennem internationale netværk(Kanyinga & Owiti2003).

Prodemokratibevægelsen har en lang historisk tradition i Kenya. Mutunga (1999) skriver, at historien viser, at kenyenerne har kultur for at modsætte sig dominans udefra, undertrykkelse og udnyttelse. Det var ikke kun under den britiske kolonitid, at det var

muligt at spore tilbage rødderne for kenyanske modstand. Denne prodemokratibevægelse er knyttet op mod virkemidler som ikke-vold og direkte væbnet kamp. Det, som er vigtigt at tage med her, er, at de to virkemåder ikke udelukker hinanden men eksisterer side om side. De fleste tidlige demokratibevægelser søgte en folkelig basis. Kenyanere kendte til bevægelserne, men det lykkedes ikke at mobilisere befolkningen mod regimet.

” The regime fought these movements in everyway; the pro-democracy movements were considered a moral danger to the regimes existence and survival” (Mutunga 1999, 5).

Den mere folkelige mobilisering blev først mere almindelig i 90erne, efter at det formelt var blevet muligt at oprette andre politiske partier end KANU. Civilsamfundet har en rolle at spille i forhold til demokratisering, skriver Mutunga (1999), men spørgsmålet er, hvilken rolle dette skal være. Mit tema bygger på dette og ser på, hvilke roller civilsamfundsorganisationer kan spille i et demokrati og, hvordan det forholder sig i Kenya i dagens politiske klima.

” Civil society is crucial for democracy because it is the space between the public and the private spheres where civic action takes place” (Grugel 2002, 92).

Civilsamfundets klassiske rolle er at sørge for, at staten er ansvarlig over for befolkningen.

2.5 Politisk rum

Med politisk rum menes der de typer og de muligheder, der findes for aktører til at deltage i politik. I denne opgave vil politisk rum blive begrænset til at betyde det politiske rum, som eksisterer i en stat, og i dette tilfælde det politiske rum i Kenya. Politisk rum skabes i en interaktion mellem staten og forskellige sociale aktører. Min forståelse af hvad der ligger i politisk rum, tager udgangspunkt i Neil Webster og Lars Engberg-Pedersens(2002) forståelse af fænomenet og går videre derfra. Politisk rum skal bruges til at forstå, hvordan civilsamfundet arbejder og, hvordan de bruger de muligheder, der eksisterer inden for rammerne af staten. De politiske muligheder civilsamfundet har for at deltage i det politiske rum har afgørende betydning for, hvordan civilsamfundsaktører arbejder og, hvilke strategier de bruger i deres arbejde. Webster og Engberg- Pedersen (2002) bruger en

tredeleling af det politiske rum for at vise de forskellige elementer, som konceptet indeholder. Politiske rum dækker over et bredt spekter af mulighedsstrukturer, hvor civilsamfundet kan deltage i det politiske rum.

Det første er de institutionelle kanaler, som inkluderer formelle procedurer, hvor civilsamfundet kan påvirke formulering af politik og implementeringen. Under dette hører regelmæssige valg, høringsprocedurer, offentlige møder og koordineringsmøder. Et problem, som Engberg - Pedersen og Webster(2002) skriver, gør sig gældende med institutionelle kanaler, er, at der er muligheder for, at det kan påvirkes af politiske partier eller statsmagten på en måde, som ikke er i overensstemmelse med principperne bag procedureerne. De institutionelle kanaler i det politiske rum er, hvad man i demokratiseringssammenhæng kalder for de formelle dele af demokrati. Staten har i mange lande i Afrika gjort denne del af de politiske rum lukket for civilsamfundet og kritiske røster generelt. Staten har gode muligheder for at begrænse tilgange i denne del af det politiske rum, ved at forbyde politiske partier, ikke afholde valg eller gøre valgmulighederne meget begrænsede. En åbning af de institutionelle kanaler i et samfundet kan ses som en del af en demokratisk udvikling, men det er, som nævnt under afsnittet om demokrati, ikke nok til at opfylde min forståelse for demokrati, som bygger på Beethams(2004) demokratiske principper.

Det andet element som Engberg-Pedersen og Webster (2002) trækker frem ved det politiske rum er det de kalder politiske diskurser. Politiske diskurser er et element af det politiske rum, som jeg ikke kommer til at lægge vægt på, men elementet bør nævnes for at forstå konceptet politiske rum helt.

Det tredje og sidste element af det politiske rum er social og politisk praksis. Dette element skal ses som et resultat af tidlige historiske forsøg på at slippe ind og gå imod politiske processer. De sociale og politiske praksiser kan trækkes på, når der kommer nye temaer. Der kan være tale om sociale og politiske praksiser, som er knyttet til en enkel gruppe eller til en større social bevægelse og dens forsøg på at få indflydelse i det politiske rum. Når det

gælder vigtigheden af social og politisk praksis som et aspekt af det politiske rum, så skal det ses i sammenhæng med, at politisk rum ikke er noget som alene kan skabes af staten. Det politiske rum er afhængig af andre sociale aktører, som organisationer og sociale grupper. Det formelle politiske miljø er vigtigt, for at civilsamfundet skal have muligheder i det politiske rum, men det er også vigtigt for civilsamfundets muligheder at folk i samfundet er organiseret.

Politisk rum er på ingen måde et konstant fænomen. Der er tale om, at formen på det politiske rum er i forandring, som et resultat af der bliver presset på for forandringer. De politiske diskurser og social- og politisk praksis forandres i takt med de samspil, som er i et samfund mellem de forskellige aktører. Åbne muligheder i det politiske rum er mere sandsynligt i en eller anden form for demokrati, skriver Engberg- Pedersen og Webster(2002), fordi valg, et professionelt bureaukrati, et frit juridisk system er nogle af de forudsætninger, der er for et mere åbent politisk rum. Demokratisering kan markere en åbning og inkludering for folk i det politiske rum på individuelt niveau, eller kollektivt gennem organisationer eller politiske partier. Engberg-Pedersen og Webster(2002) skriver, at for at sikre inkludering i det politiske rum er det andre elementer, som også spiller en betydning. Uddannelse, og kundskab og information fra medierne er central i en udvikling mod mere inkludering i et samfund. Politisk rum er resultatet af konkurrence, og er rodfæstet i politisk historie(Engberg- Pedersen og Webster 2002). På grund af dette så er der stor variation i formen af det politiske rum fra område til område og fra land til land. Det er fra et samfundsgeografisk synspunkt vigtigt at se på, hvad det er, som har formet Kenyas politiske rum. Det er derfor, at der i indledningen kommer et afsnit med historiske hovedpunkter i Kenyansk historie, og derfor at der i analysen først er en kort analyse af civilsamfundets rolle i kenyansk demokratisering. Det er vigtigt at få disse historiske elementer med for at kunne forstå og se sammenhængen til dagens politiske rum i Kenya. Den historiske udviklingen har haft konsekvenser for civilsamfundets muligheder for at handle og kan give en del af forklaringen på, hvorfor de handler som de gør i dag. Historiske elementer kan ikke være en forklaring i sig selv og kan ikke stå alene. Samtidig som det er vigtigt at være klar over, at der er variation imellem, hvordan det politiske rums

udformning påvirker forskellige grupper i et samfund. Der er forskel på, hvad der er vigtigt i det politiske rum for forskellige grupper. Som Engberg- Pedersen og Webster (2002) skriver, så er der forskel på, hvad der er vigtigt for industriarbejdere og små bønder, sammenlignet med kvinder eller minoritetsgrupper. At der er forskelle på, hvad forskellige grupper i forhold til de politiske rum betyder ifølge Engberg- Pedersen og Webster(2002), at man i en analyse ikke kun kan se på de institutionelle kanaler i det politiske rum, for dette vil ikke give et rigt billede af muligheden for forskellige grupper til at benytte disse institutionelle muligheder. Den sociale- og politiske praksis kan variere fra gruppe til gruppe og i forskellige områder. ” The possession of political agency” spiller en væsentlig rolle i forhold til mulighederne i de institutionelle kanaler.

2.6 Et teoretisk rammeværk

Der er i teorikapitlet blevet præsenteret teoretiske elementer som jeg i mit analysekapitel skal bruge til at belyse civilsamfundsorganisationer i Kenyas rolle i udviklingen af demokrati. Elementer står dog ikke alene, men danner i fællesskab et teoretisk rammeværk for min opgave.

Udgangspunktet er en forståelse af demokrati som en styrerform som, en proces hvor deres kontinuerlig nå arbejdes med at principperne fra Beetham (2004) skal blive mere fremtrædende. Der ligger også her en klar forståelse af, at der skal mere til at betegne et land som demokratisk end, at der eksisterer mere eller mindre institutionelle demokratiske rammer. Ved at introducere elementerne som demokratisk politik og politisk rum, bliver vægten på andre sider ved betydningen af et demokrati forstærket og viser, at der er andre rammer, hvor folk kan deltage i udviklingen af demokrati.

Demokratisk politik stiller med et alternativt sæt af mulighedsstrukturer, som folk kan påvirke udviklingen i et land med, men også at demokrati kan eksistere på andre arenaer end i de rent formelle institutioner i en stat og at der i en mindre demokratisk eller autoritær stat alligevel kan være kanaler for demokratiet. Dette viser en positiv indfaldsvinkel i forhold til at demokrati kan vokse frem under mere understykkende styrerformer.

En analyse af civilsamfundets rolle i udviklingen af demokrati må nødvendigvis klargøre, hvad der forstås ved civilsamfund. Samtidig må der foreligge en redegørelse for de rammer, civilsamfundet arbejder inden for. Det politiske rum i Kenya er rammen, som civilsamfundet arbejder inden for at fremme demokratiudviklingen i landet. Samtidig som civilsamfundet arbejder inden for rammerne af det politiske rum, så er civilsamfundet med til at skabe rammerne selv i og med, at det politiske rum skabes ved interaktion mellem de forskellige aktører. Det vil sige, at civilsamfundet er med til at forandre på sine egne arbejdsrammer. Demokratiet gør, at civilsamfundet har flere muligheder for at arbejde i det politiske rum, og demokrati kan repræsentere en åbning og inkludering; men en konsekvens af at se demokrati som en proces er at, så sker forandringerne over en tidsperiode og er ikke noget, som ligger til rette, når der formelt sker en overgang til demokrati.

” Civil Society as an arena is a complex place that reflects all the contradictions in society” (Nyango`oro 1999, 191).

Civilsamfundet er ikke en enkel definerbar struktur, der kan forstås som et udslag af en dominerende social gruppe. I civilsamfundet ligger der mange forskellige interesser, fagforeninger, ikke-statslige organisationer, handelsforeninger og andet. Det er vigtigt at man, når man skal forstå civilsamfundsorganisationers rolle i det politiske rum, at man er sig forskelligheden bevidst, og at man også ser på, at forskellige grupper har forskellig historie. Hvordan og hvorfor de handlet, som de har. Tilgangen, som civilsamfundetsgrupper har til staten, afhænger af gruppens magt øvrigt i samfundet. Civilsamfundsorganisationer er ikke i sig selv en garanti for, at statsmagten automatisk vælger at lytte og rette sig efter det civilsamfundsorganisationerne ønsker af ændringer i samfundet. Hvis civilsamfundsorganisationer ønsker forandring, må de på en eller anden måde vise, at de har en vis magt i samfundet. De må have noget at presse med. Dette leder naturligt over på civilsamfundet og, hvordan de skal klare at få den opbakning, som gør, at de får magt til at presse staten til forandringer. Det politiske rum med dens muligheder og begrænsninger er det, som civilsamfundet må arbejde indenfor og udfordre for eksempel en god regeringsførelse i et land. Strategier for hvordan en organisation skal opnå en position,

som giver adgang til magt. Strategier bliver et centralt element i min analyse i forhold til, hvordan civilsamfundsorganisationers roller i demokratiet Kenya er. Der må lægges vægt bag ved kravet om forandringer. På hvilken måde denne vægt kommer til udtryk, kan være forskellig, også afhængig af organisationernes traditioner og historie. Det vil sige, at en organisations historie spiller en rolle i, hvordan organisationen arbejder i dagens miljø. Her mener jeg, at social og praksis i politik hos en gruppe kan sættes i forbindelse med Engberg-Pedersens og Websters (2002) tredeling af det politiske rum og dette for spillet mellem staten og civilsamfundet i Kenya. Det er en del af forståelsen for, hvorfor ting er, som de er i dagens politiske situation i Kenya og tiden før 2002 er noget som præger civilsamfundsorganisationer arbejde i dag.

For denne opgaves vedkommende har det betydning for, hvordan civilsamfundets rolle var i den politiske udvikling i 90erne, under først Kenyatta og så Moi. Dette har haft konsekvenser for hvordan og hvorfor det politiske rum ser ud, som det gør i dag og, hvorfor forskellige civilsamfundsgrupper handler, som de gør.

3 Metode

” Kvalitativ metoder egner seg godt til studier av temaer som det er lite forskning på fra før, og hvor det derfor stilles særlig store krav til åpenhet og fleksibilitet” (Thagaard 2003).

Et udgangspunkt for valg af metode er, hvilket tema og hvilke spørgsmål man ønsker at få svar på. Mit tema og min problemstilling gjorde det naturligt at vælge kvalitativ metode. Specielt fleksibiliteten er hovedårsagen til metodevalget, fordi det har været vanskeligt at få information om kenyansk civilsamfundets rolle i dag uden at gå direkte til civilsamfundsorganisationerne selv. Valget af kvalitativ metode med den fleksibilitet og mulighed for at forandre på ens undersøgelsesoplæg undervejs var derfor vigtige faktorer for valget af metode. Ud fra udgangspunktet kvalitativ metode, har jeg valgt at bruge case studie med en kombination af interview, observation og skriftlige dokumenter som kilder i min undersøgelse af kenyanske civilsamfundsorganisationers roller i udviklingen af demokrati.

3.1 Case studie

Case studie er et godt alternativ, hvis det, man skal undersøge, er noget hvor man ikke kan kontrollere begivenhederne, og hvis fokuset er på et nutidigt fænomen, hvor konteksten er af betydning og hvor det ikke er muligt at skille direkte mellem fænomen og kontekst(Yin 2003). Case studie giver den, som skal undersøge et nutidigt fænomen en god mulighed for at kombinere forskellige kilder i arbejdet med en analyse. Kombinationen kan give et nuanceret billede af et fænomen. I forhold til, hvilken rolle en aktør i samfundet har, er det vældig vigtigt at have et fokus på konteksten. I og med, at det er hvilken rolle civilsamfundsorganisationer har i konteksten, det politiske rum og hvordan de arbejder med andre aktører, som er det centrale i min opgave. Derfor har det betydning, af metodevalget også afspejler vægt på fænomen og kontekst samtidig. Muligheden for at bruge flere

forskellige kilder i et case studie kan komplimentere hinanden, og et godt case studie vil bruge så mange kilder som muligt(Yin 2003).

Jeg brugte to typer af informanter i mine interviews. Den første gruppe, som er den mindste, skulle give mig en forståelse for det kenyanske samfund og specielt demokratiudviklingen set ud fra en kenyansk synsvinkel. Den anden gruppe er folk, som direkte er involveret i civilsamfundsorganisationernes arbejde for demokrati. I denne gruppe er der også kommet to informanter med, som har to type roller. En mere teoretisk indfaldsvinkel, fordi de arbejder på Nairobi- universitetet, og en anden i en amerikansk fond, som støtter forskellige bistandsprojekter i øst-Afrika. En fællesnævner for disse to informanter er, at de har været og er aktive på et mere overordnet administrativt niveau i en civilsamfundsorganisation; men også har praktisk erfaring med arbejde i civilsamfundet. Ud over interviewene er der også brugt andre kilder. Observationer i den måned, mit feltarbejde varede, gav et indblik i kenyanske samfundsforhold, og var vigtig som bidrag i forhold til det politiske liv; men også andre centrale problemstillinger som udvikling i landet generelt. Avisartikler fra norske, danske, kenyanske og britiske medier er også blevet brugt for at give mig et indblik på disse områder. Af andre skriftlige kilder har jeg brugt artikler, skrevet af folk fra civilsamfundsorganisationer i organisationernes egne publikationer, men også artikler skrevet af kenyanske fagfolk inden for udviklings-studier og statsvidenskab. Det materiale, jeg fik adgang til under mit feltarbejde i form af skrevne kilder, har været til stor hjælp i min analyse, og jeg blev gjort opmærksom på den store produktion af artikler, som eksisterer inden for temaet om civilsamfundet og organisationernes rolle i det kenyanske samfund.

Valg og brug af cases er generelt vigtig; men når man ved at civilsamfundet i Kenya dækker over et så bredt spekter af organisationer, som det gør, bliver valg af cases særlig vigtigt.

Mine case i det kenyanske civilsamfund:

Constitution and reform education consortium (Cre-co)

Organisationen blev dannet i 1998 af civilsamfundsorganisationer, som arbejder med demokrati og god regeringsførelse. Grunden, til at Cre-co blev dannet, var, fordi organisationerne ønskede en storstilet landsdækkende uddannelse af folk i Kenya, for at få folk til at deltage i forfatningsprocessen. Mandatet til cre-co er blevet forandret og udvidet siden stiftelsen. Cre-co er registeret som en velgørende fond, og medlemstallet fra december 2005 er på 21 forskellige civilsamfundsorganisationer. Grundtanken bag fonden er, at ved at skabe en bevist befolkning, får demokrati og bærekraftig vækst i Kenya et bedre udgangspunkt.

Kenyan Human Rights Commission (KHRC)

Organisationen blev oprettet i 1991 i USA af kenyanere i eksil og søgte om registrering i Kenya i 1992. I 1994 blev organisationen registeret som NGO og arbejder som en menneskerettighedsorganisation, der overvåger og dokumenterer overtrædelser af menneskerettighederne af staten overfor det kenyanske folk. Organisationen har også stået som en paraplyorganisation for andre organisationer, som under Moi- regimet ikke havde mulighed for at registrere sig i Kenya. Grupper som RPP og 4Cs var derfor i dele af 90erne skrevet som projekter for KHRC. KHRC har i takt med, at det politiske klima har forandret sig, været igennem en udvikling af deres fokusområder. Det kan ses i de forskellige faser, organisationen har været gennem. Fra 1999 -2003 blev menneskerettighedsperspektivet mere bredt til også at gælde økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, og man begyndte at arbejde med lokalsamfund så de bliver i stand til at håndtere aktuelle problemstillinger på menneskerettighedsområdet. Fasen, som organisationen er inde i nu og frem til 2012, har som et hovedmål at plante demokratiske og menneskerettighedsværdier i lokalsamfundet og samtidig styrke lokale kræfter.²

Release political prisoners pressure group (RPP)

Organisationen blev dannet i 1991 som en menneskerettighedsorganisation med fokus på rettighederne for politiske fanger. Organisationens arbejde for frigivelsen af politiske fanger

---

² <http://www.humanrightshouse.org/dllvis5.asp?id=2468&parentid=2101>og

<http://www.khrc.or.ke/subsection.asp?ID=2>

i Kenya under Moi -regimet, men har siden 2002 haft et andet fokus, som mere er rettet mod rødderne, der forårsager politiske fanger. Det er et fokus på uddannelse af befolkningen og retslære, med fokus på fængsler og domstole. RPP er ikke registreret som en selvstændig organisation, men arbejder under KHRC.³ Organisationen har også arbejdet med at få til en national kenyansk identitet, at folk får en forståelse for hinanden og på den måde arbejder organisationen for at forandre vigtigheden af etnicitet i det kenyanske samfund (interview med S. Musau).

The Association of Media Women in Kenya (AMWIK)

Organisationen blev dannet efter at en kvindekonference blev holdt af FN i Nairobi 1985. AMWIK er en non-profit national forening for kvinder i medierne i Kenya. Organisationen arbejder med at træne medierne op til at gøre vigtige samfundsproblemer mere synlige i medierne. AMWIK arbejder for at sprede information om specielle sager, som gør lokalsamfund i stand til at tage afgørelse på et godt grundlag. Specielt er arbejdet rettet mod at træne og oplære medierne til at være mere bevidste om kønssensitive temaer. Det vil sige at gøre temaet mere synligt, og gøre kvinder mere synlige i det offentlige rum, for derigennem at forandre på kvinders situation i Kenya. Ud over at arbejde med medierne, så er en sag for AMWIK også at lære kvinder, hvordan de skal bruge medierne for at fremme deres sager offentligt.⁴

The Citizens' Coalition for Constitutional Change (4Cs Trust)

Organisationen arbejder for at få en ny forfatning i Kenya, og arbejder for at folket i Kenya skal arbejde for at komme frem til dette mål. 4cs havde sit udgangspunkt i tre forskellige organisationer, ICJ- Kenya, Kenyan Human Rights Commission og The Law Society of Kenya, og blev dannet efter valget i 1992 som CNC- Citizens for National Convention. For at få en gennemgang af den kenyanske forfatning med deltagelse fra det kenyanske folk, ikke kun af det ledende parti. Senere blev det til Citizens Coalition for Constitutional

---

³ <http://www.humanrightshouse.org/dllvis5.asp?id=2101>

⁴ <http://www.amwik.org/content/view/1/>

Change, og arbejdede for at få en ny forfatningsproces efter at kenyanerne stemte nej ved valget i 2005.⁵

The Federation of Women Lawyers Kenya (FIDA)

Organisationen er en ikke- statslig, medlemsorganisation, hvor medlemmerne er kvindelige advokater og kvindelige jura studerende. Organisationens mål er at Kenya bliver et land uden diskriminering af kvinder. Dette mål arbejder Fida for ved at give kvinder juridisk bistand, overvåge kvinders rettigheder, ”advocacy” og uddannelse.⁶ Organisationen blev dannet i 1985, efter FNs kvindekonference i Nairobi samme år. Fida arbejder ud fra tre kontorer i Nairobi, Kisumu og i Mombasa.

The National Council of Churches of Kenya (NCCCK)

NCCCK er en sammenslutning af protestantiske kirker og kristne organisationer som er registrerede i Kenya. NCCCK skriver, at de er et forum, hvor medlemmerne kan arbejde sammen omkring fælles temaer og, at organisationen arbejder for en retfærdig og bæredygtig udvikling i samfundet. Grundlaget for organisationens arbejde blev lagt rundt 1900 med de forskellige kristne missionærer, som kom til Britisk Østafrika. I 1908 blev der holdt en konference, hvor missionærer kunne diskutere de forskellige problemer, de stødte på i deres arbejde. Dette samarbejde blev mere officielt i 1913, og en forening af missionærer blev dannet. Ud over at have et udgangspunkt som forkynder af biblen, har organisationen også haft et fokus på at forbedre forholdene til folk i Afrika⁷. Skoler, helstationer og hospitaler drives af organisationen. Ud over det så arbejder organisationen gennem sine medlemsorganisationer

The National Council of NGOs

Det er ikke et politisk organ, der blev dannet I 1993 som følge af en lov fra 1990, ”the Non-governmental Organizations Co-ordination Act”, som et forum for alle frivillige aktører,

---

⁵ <http://www.eastandard.net/print/news.php?articleid=32405>

⁶ http://www.fidakenya.org/ab_aboutus.htm

⁷

der opererer i Kenya. Medlemmerne af ”The National Council of NGOs” dækker over internationale, regionale og nationale Ngoer⁸

Opgaverne er at regulere og koordinere arbejdet til NGOer, både lokale, nationale og internationale. De arbejder med netværksbygning mellem de forskellige organisationer. ”The National Council of NGOs” er også en slags mellemlid mellem NGO’erne og myndighederne, og man arbejder med lovforslag, der er inden for udvikling og demokrati udvikling. De arbejder med lobbyvirksomhed inden for temaer, som de forskellige netværk af Ngoer arbejder indenfor. Organisationerne hjælper med at tage temaer op, som NGO’erne mener, er centrale for forbedring af deres arbejde (interview med M. Musau).

3.2 Feltarbejde og observation

Mit feltarbejde blev gjort i Nairobi fra den 17.april- 12. maj 2006. Et feltarbejde har stor betydning for en undersøgelse af fænomener, som den, der undersøger fænomenet ikke har eget kendskab til. Feltarbejde kan ud over at give information om et specielt afgrænset tema give en bredere forståelse for rammerne, fænomenet er omgivet af. Et feltarbejdes omfang og indhold kan naturligt nok variere. Men et længere feltarbejde ville ikke automatisk medføre en større oversigt. Når dette forbehold er nævnt, så mener jeg, at de observationer, jeg fik ved at være i Nairobi den måned, ikke kunne være kommet ved læsning af andre kilder. Det kan være vanskeligt at sætte sig ind i en situation, som ligger så langt fra ens eget liv, men med feltarbejdet, og det at leve i en by som Nairobi og leve med i byens liv, var en oplevelse og udfordring. Nairobi er en afrikansk storby med store forskelle i befolkningens levestandard. Jeg gjorde et klart valg med stedet at bo og valgte at følge et tips fra en veninde om et lille hotel i en del af centrum, hvor turister ikke kommer. Dette gjorde, at jeg fik god kontakt med nogle kenyanere og på den måde havde mulighed for at stille spørgsmål og prøve at få lidt indblik i, hvordan de så på forskellige problemstillinger i kenyansk politik fra en anden vinkel end civilsamfund. En af mine informanter Wanjama, blev også min guide til det kenyanske samfund generelt, og jeg fik mulighed for at snakke og diskutere elementer, som jeg undrede mig over, og det med en

---

⁸ <http://www.ngocouncil.org/about.asp>

som havde et samfundsengagement. Samtalerne med Wanjama var vigtige for at komme lidt ind i livet i Kenya og interviewet med andre informanter, som ikke var fra civilsamfundet byggede op om dette.

Observation var en vigtig del af mit feltarbejde. Observationerne gik ud på at forstå det kenyanske samfund, ved selv at leve der, selv om det var over en kort periode. Ud fra at betragte og observere civilsamfundets tilstedeværelse, fik jeg en anden mulighed for at betragte civilsamfundets arbejde, og det hjalp mig til at få en opfattelse af, hvordan civilsamfundet var til stede i det kenyanske samfund, og hvordan de forholder sig til den politiske debat i landet. At jeg fulgte med i, for eksempel kenyanske medier, gjorde, at jeg var i stand til at snakke med mine informanter om helt konkrete problemstillinger, som jeg havde fulgt med på i medier. Jeg havde også nemmere ved at forstå et politisk system efter en tid og derfor forstå, hvorfor civilsamfundet gjorde, som de gjorde. Jeg mener, at mine kundskaber om problemstillingen havde været en helt anden hvis jeg ikke havde haft muligheden for at observere det kenyanske samfund på nært hold. Thagaard (2003) skriver, at det er en udfordring for forskeren at opnå indsigt i og forståelse for informanternes situation. I mit tilfælde skulle observation hjælpe med til at forstå det politiske rum i Kenya og få et indblik i, hvilke rammer civilsamfundet må arbejde inden for. Samtidig var det vigtigt at jeg fik en forståelse for, hvordan den demokratiske situation er, for derigennem bedre at kunne forstå, hvilke udfordringer det er civilsamfundet arbejder med for at forandre situationen. Jeg mener alligevel, at denne skepsis ikke har været en negativ faktor for mit feltarbejde eller observation, men i stedet for været en styrke, fordi jeg ikke under mine interviewet har taget udtalelser fra mine informanter uden at prøve at være kritisk over for det, som er blevet fortalt. Mine observationer gjorde, at jeg var mere sikker på nye temaer, som civilsamfundet arbejder med, og derfor kunne jeg også stille lidt mere kritiske spørgsmål til mine informanter.

3.3 Interview

Interview kan kaldes en samtale med et formål. Ved et interview er der mulighed for at tilrettelægge samtalen efter den enkelte informant og gå i dybden med elementer, som

kommer frem i samtalen. Interviewet kan derfor være fleksibel og tage udgangspunkt i den enkelte informants erfaringer og kundskab. En fordel ved et interview er også, at der kan komme elementer frem, som den, der interviewer, ikke har forventet, men kan få informanten til at uddybe eventuelle uforudsete nuancer eller aspekter ved et tema eller en problemstilling. I et interview er der muligheder for til fulde at drage nytte af informantens kundskab om et tema. Ved et interview får man materiale som skal hjælpe med til at forstå et fænomen (Kvale 2005). Rundt nogle temaer er der ikke megen information, at hente fra andre kilder; men man må gå direkte til de personer, som sidder inde med den information man trænger for at forstå det aktuelle tema. I mit tilfælde med et tema om civilsamfundsorganisationer i Kenyas rolle i udviklingen af demokrati, var det naturligt at gå direkte til folk i civilsamfundet for at få adgang til den kundskab, de sidder inde med om temaet og høre deres forståelser og vurderinger. Der findes information om civilsamfundet, som er knyttet op mod demokrati; men ønsker man at få kundskab om civilsamfundet i dag, så findes der ikke meget om dette i Norge.

Der findes forskellige former for interview. Metoden kan deles ind i to hovedretninger. Den første er et interview, hvor der er mindre struktur og som mere kan kaldes en samtale mellem interviewer og den, der interviewes. Hovedtemaet er bestemt på forhånd, men der er mere frihed til at informanten kan bringe temaer frem, og at intervieweren kan tilpasse sig initiativer fra informanten og rette spørgsmålene ind efter dette. Den anden form for interview er relativt mere struktureret, og spørgsmålene er udformet på forhånd og også i hvilken rækkefølge, de skal komme. Fordelen ved denne form for interview er, at det er muligt at sammenligne svarene fra forskellige informanter (Thagaard 2003).

Kvale (2005) bruger udtrykket det kvalitative forskningsinterview om det halvstrukturerede interview, hvor formålet er at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden og fortolke betydningen af de beskrevne fænomener. Formålet med det kvalitative forskningsinterview er at forstå temaer i den daglige livsverden ud fra interviewpersonernes perspektiver (Kvale 2005). Det er interviewerens opgave at indhente beskrivelser og information fra den interviewede, så de kan få relevant og præcist materiale at fortolke ud

fra. Kvale (2005) skriver, at et kvalitativ interview er udvekslingen af synspunkter mellem to personer, der taler sammen om et tema af fælles interesse. Intervieweren skal gennem samtale med en anden person hente beskrivelser og information om et bestemt tema. Det er vigtigt, at man som interviewer er opmærksom på den mellem menneskelige dynamik i et interview. Dette er et vigtigt aspekt at være opmærksom på ved analyse af det indsamlede materiale, at der i interviewsituationen ligger en gensidig påvirkningskraft mellem de involverede parter. Kvale (2005) skriver, at den gensidige påvirkningskraft ikke behøver at være nogen fejlkilde, men kan være en af de stærke sider ved et kvalitativt forskningsinterview. Et interview er på en måde en samtale, med den forandring at der er et formål, og at den, som interviewer, har valgt hovedtemaet og kontrollerer samtalen i en bestemt retning. Det betyder også, at forholdet mellem interviewer og den som interviewes ikke er lige, men alligevel er der i et kvalitativt interview rum for fleksibilitet. Det kan gøre, at det er enklere for den, som interviewer at opfange nye elementer, som dukker op i løbet af samtalen og uddybe nuancer undervejs. Det var denne fleksibilitet som gjorde det specielt interessant at benytte denne form for metode i mit feltarbejde, for det gav mig muligheden for at tilpasse mig mine informanter. Siden jeg ikke på forhånd af feltarbejdet havde detailkunderskaber om problemstillinger eller vigtige elementer i mit tema. Flexibiliteten gav en åbenhed i forhold til at indrette interviewerne løbende i processen og tage fat i forskellige elementer, som kom frem under de forskellige interview. Derfor kunne jeg bruge nye elementer i andre interview og bede andre informanter om at kommentere forskellige problemstillinger, som en anden informant var kommet med i et interview. Åbenheden og flexibiliteten kan for en, som ikke har meget erfaring inden for interview være en udfordring at håndtere, og jeg blev hurtig klar over denne problemstilling allerede ved de første interview. Når det er sagt, så anser jeg alligevel den information som værd den anstrengelse, det var at holde hovedet koldt og opfange de nye elementer, som jeg ikke havde tænkt på, inden jeg begyndte at interviewe. På den måde har mit valg af halvstruktureret interviewer vist sig at være meningsfulde fordi det netop har vist nye elementer og problemstillinger end det, jeg havde forudset hjemme fra, og at jeg havde mulighed for at udbyde de elementer, som jeg mente var af interesse for min opgave.

Magtforholdet mellem den som interviewer og den som interviewes kan påvirke interviewsituationen på forskellige måder, afhængig af undersøgelsens art og tema. Jeg fik at vide, at jeg havde en fordel i at være kvinde og hvid i forhold til det at komme til at snakke med folk og få interviewere. Siden mange af dem, som blev mine informanternes organisationer fik bidrag fra Danmark eller Norge, kan dette også have spillet en rolle, selv om jeg altid gjorde det klart, at jeg ikke havde nogen forbindelse med bistandsorganisationer, og at mine interviewere skulle bruges til en masteropgave uden planer om anden publicering. Jeg havde dog ikke nogen fornemmelse af, at det var en fordel eller en ulempe at være mig under selve interviewene og i de fleste tilfælde mener jeg, at mine spørgsmål blev besvaret uden forbehold. Det eneste, som jeg lagde mærke til under de fleste interview, var, at informanterne fra mine cases ikke altid direkte svarede på mine nogle gange kritiske spørgsmål rundt deres organisationers rolle i samfundet. Jeg kunne få nogle af mine mere kritiske spørgsmål besvaret ved interviewene med Karuti Kanyinga og Willy Mutunga, som ikke på samme måde havde direkte tilknytningsforhold til civilsamfundsorganisationerne, der var mine cases.

Interviews in Nairobi, Kenya april-maj 2006:

Uge 16	
1.	Daniel Wanjama, underviser ved Kenya Institute of Organic Farming, KIOF
2.	Daniel Wanjama og Esther fra KIOF
Uge 17	
3.	Moses Musau. Information and Publicity officer The National Council of NGOs.
4.	Davis Malombe, Kenyan Human Rights Commission. Consultant in Research, Outreach and advocacy on Constitution, community, Gender, Governance Policy, Political and Transitional Justice issues.
5.	Chris Kinyanjui Kamau. Democracy and Governance Program. The National Council of Churches of Kenya.

Uge 18	
6.	Karuti Kanyinga er Senior Research Fellow ved institute for udviklingsstudier (IDS), Universitetet i Nairobi, Kenya
7.	Rene Kiamba, konsulent og leder for The Christian chamber of commerce(det kristne handelskammer) I Kenya
8.	Chris Kubasu. Reklamemand har arbejdet sammen med civilsamfunds organisationer i tv og radio programmer, leder et debat program på KBC.
9.	Suzie Ibutu, Director Democracy and Governance. NCCK
10.	Jane. O. Onyango, Executive Director of Federation of women Lawyers-Kenya
Uge 19	
11.	Moses Musau, executive coordinator Release Political Prisoners' Pressure group.
12.	Pamela Mburia, Co- coordinator Association of Media Women in Kenya.
13.	Emmanuel Wambua Kituku, Programme coordinator Constitution and Reform Education Consortium (Cre-co)
14.	Davis Malombe, Consultant KHRC
15.	Patrick O.Onyango, Executive director Citizens Coalition for Constitutional Change (4cs)
16.	Willy Mutunga, Program officer human rights and social justice. Ford Foundation office for Eastern Africa.

3.4 Informanter

I gennem Arne Tostensen kom jeg i kontakt med to centrale personer i Kenyanske civilsamfund og personer, som også er centrale i forskning på området. Dr. Mutunga er i dag ansat i The Ford Foundations hovedkvarter i Nairobi, men har haft en speciel rolle i civilsamfundet og deres arbejde i 90erne. Dr. Mutunga er en tidligere leder af et af mine case KHRC og har mange forbindelser i miljøet. Dr. Kanyinga er ansat ved Universitetet i Nairobi på Institut for udviklingsstudier. Dr. Kanyinga har skrevet meget af den litteratur,

som er om det kenyanske civilsamfund. Disse to centrale personer havde meldt sig villig til at hjælpe mig, når jeg kom til Nairobi for at komme i kontakt med informanter fra civilsamfundet. Da jeg var kommet til Kenya, var det så uheldigt at både Dr. Mutunga og Dr. Kanyinga ikke var i Nairobi de første uger af mit feltarbejde. Heldigvis var det ikke så vanskeligt at komme i kontakt med personer som var centrale for mit tema. Jeg fik selv kontakt med forskellige organisationer ved at tage ud på deres kontorer i Nairobi. Der fandt man frem til nogle, der havde mulighed for at lave en aftale med mig til senere interviews Andre informanter fik jeg, ved at jeg i slutningen af nogle interviewer spurgte informanten, om de kendte nogen andre personer, de mente jeg kunne snakke med. Dette har virket vældig godt, og de folk, jeg tog kontakt med på denne måde, var villige til at lade mig interviewe dem. Jeg fik også nogen kontakter gennem Karuti Kanyinga.

Min måde at finde nye informanter på kan anses for at have den svaghed, at jeg kan have interviewet en del af civilsamfundet, som havde samme forståelse af civilsamfundets rolle, ved at tilhøre de sammen netværk i Nairobi, og at andre mindre organisationer kan have en anden forståelse af, for eksempel muligheden for at arbejde med myndighederne. Det er klart, at der fordi civilsamfundet er så bredt defineret, som det bruges i Kenya, og de syv forskellige organisationer, jeg har haft informanter fra, ikke har fanget op bredden.

Jeg havde mulighed for at få adgang til mange af mine informanters organisationers resursecentre med forskellige publikationer, både fra organisationerne, men også skrevet af andre aktører både kenyanske og udenlandske. Resursecentre både hos KHRC, FIDA og hos NCCK har hjulpet mig med at finde rapporter og andre former for litteratur.

En anden kilde, som har været central for mig i mit arbejde for at forstå kenyansk samfund, har været kenyanske medier. Kenyansk radio, tv og den skrevne presse er righoldig i Kenya. Jeg har læst de store landsdækkende aviser, hørt radio og set kenyanske nyheder på forskellige kanaler. De kenyanske medier er meget fremme i den nationale samfundsdebat, og der er mange kritiske medier. Man må dog samtidig være opmærksom på, at medierne også har et politisk mål. De store mediahuse har rige ejere i ryggen, der har deres egne politiske agendaer.

3.5 Dataernes troværdighed og begrænsninger

Thagaard (2003) skriver, at troværdighed er afhængig af, at grundlaget som resultaterne hviler på, gøres eksplicit. Fremgangsmåderne under indsamlingen af data, analyse og hvordan data er tolket, må lægges frem. Troværdighed, overførbarhed og bekræftbarhed handler om kvaliteten af projektet(Thagaard 2003).

Jeg har i metodekapitlet været inde på, hvordan jeg er kommet frem til mine data gennem interviewer af forskellige individer fra forskellige civilsamfundsorganisationer samt andre informanter. Jeg har været inde på relationerne mellem mig som interviewer og mine informanter, og de konsekvenser dette har haft på det indsamlede materiale. Det er ikke alene mine interviews, som har lagt grundlaget for analyse af civilsamfundsorganisationernes roller i udviklingen af demokrati i Kenya. Til at underbygge min analyse er sekundær litteratur brugt i stor udstrækning for at lægge mere teoretisk tyngde i analysen. Jeg har brugt forskellige forfattere i denne sekundære litteratur, men primært gået ud fra en afrikansk, og helst en kenyansk kontekst. Der er en stor produktion af litteratur om civilsamfundet i Kenya, ikke kun blandt civilsamfundsorganisationerne selv, men også blandt forskere som Karuti Kanyinga ved udviklingsstudier i Nairobi, og på statsvidenskab. Sekundær litteraturen har været en vigtig kilde for min analyse og gør, at troværdigheden af mine fund er blevet styrket. Jeg har brugt Luckham el al(2003) og deres teoretiske rammeværk om demokratisk underskud til at belyse civilsamfundsorganisationernes rolle i udviklingen af demokrati i Kenya.

Med hensyn til begrænsninger i det materiale, jeg har samlet, er der i forhold til opgavens art og formål elementer, som gør at materialet har visse begrænsninger. I forbindelse med informanterne blev der taget valg, der har konsekvenser for data i denne opgave. Der ligger begrænsninger i den type af organisationer, jeg har interviewet folk fra. Informanterne er alle fra organisationernes hovedkontorer. Man kan forestille sig, at der blandt frivillige, eller betalte ansatte på lokalt niveau kan være andre opfattelser om det politiske rum, end dem som fremkommer hos mine informanter, som arbejder inden for en lidt anden kontekst. Det er muligt, at der kunne være kommet andre temaer frem og andre

synspunkter ved et mere bredt udvalg af informanter fra national og lokal niveau, uden at det kan siges med sikkerhed. Et element i denne sammenhæng er også et rent tids -og penge spørgsmål. Ud fra dette udgangspunkt i det praktiske valg at kun bruge informanter fra Nairobi, er også et element, man i analysen må tage højde for.

4 Civilsamfundets rolle i udviklingen af demokrati i Kenya, overgangen til demokrati

4.1 Demokratisering i Kenya

En pro-demokratisk bevægelse har eksisteret i Kenya siden kolonitiden, skriver Mutunga (1999). Der var forskellige former for folkelig protest som Mau Mau bevægelsen, der brugte voldelige midler i bekæmpelsen af kolonimagten, men der var også dele af modstanden, som byggede på principperne om ikke-vold.

Den kenyanske demokratisering kan deles op i to hovedperioder. Den første periode går fra frigørelsen i 1963 og op til 1991, hvor Moi-regimet ændrede på det politiske system, så det blev muligt med andre partier end KANU. Dette er en periode, som er vigtig for at forstå udviklingen mod demokrati i Kenya. Jeg har allerede været inde på denne periode under indledningens baggrundskapitel, men jeg skal her trække enkelte centrale elementer frem, som siger noget om civilsamfundets rolle i denne udvikling. Den anden periode som går fra 1991 og til valget i 2002, vil jeg lægge størst vægt på, fordi civilsamfundet i denne periode går ind og er meget synlige deltagere i at få en politisk overgang. Et tredje vigtigt element i denne periode er, at jeg mener, at forholdene her har påvirket civilsamfundets arbejde i dagens politiske miljø.

Nyango`oro (1999) trækker frem to grupper i civilsamfundet, der har spillet et vigtig rolle i demokratiseringen af Kenya. De to civilsamfundsgrupper er kirken og studenter, og disse grupper spillede en rolle, specielt tydeligt i tiden før 1991. Siden 1982 havde der været et formelt forbud mod andre politiske partier end KANU, men reelt så havde der ikke været andet end et parti siden 1964, da KADU blev indlemmet i KANU. Ud over at fremhæve forskellige kirkeledere, så lægges der specielt vægt på ”The National Council of Churches of Kenya”(NCCCK), som var en organisation i civilsamfundet, der havde stået i spidsen for

oppositionen mod KANUs politik. NCKK gik imod indførelsen af nye regler i valgsystemet, hvor folk ikke længere kunne holde deres stemmeafgivning hemmeligt. NCKK spillede også en central rolle ved samlingen af oppositionen i 1992. Det er vigtigt at få frem, når det gælder civilsamfundsorganisationernes rolle op mod 2002, at civilsamfundet på mange måde har været en sfære, hvor kritik mod myndighederne er kommet til udtryk. En ting, som adskiller tiden før 1992, er, at det virker som om civilsamfundet efter 1992 har været mere organiseret og stået mere frem som en gruppe. Før 1992 var det mere enkeltpersoner og enkeltorganisationer som spillede en rolle, eller i hvert fald i større grad end efter 1992.

I forbindelse med legaliseringen af andre politiske partier i december 1991, så bliver der ifølge Nyangoro (1999) af mange forfattere lagt vægt på presset fra udenlandske bistandsdonorer i denne proces. Det er også en interessant indfaldsvinkel, som iflg. Katumanga (2004) siger, at vesten også havde en vigtig rolle ved, at mange afrikanske stærke mænd, som Kenyatta og Moi, blev så længe ved magten. Det er et vigtigt element, at tage med i denne sammenhæng, fordi det viser, at vestlige lande ikke kun spillede en vigtig rolle i udvikling mod demokrati; men måske også længe var en faktor, som bremsede en demokratisk udvikling, bl.a. i Kenya, ved at støtte regimer økonomisk. Det, som Nyangoro (1999) skriver, er, at presset fra udenlandske donorer kun var en del af forklaringen på, at Moi tillod en åben politisk opposition og en åbning af det politiske rum og andre politiske aktører i Kenya. I november havde der været et møde mellem de store bistandsdonorer for Kenya i Paris. Her blev der sat en tidsfrist for Moi-KANU regimet om at foretage reformer, både politisk og økonomisk hvis bistanden skulle fortsætte. Ud over presset fra udlandet, så spillede presset fra interne kræfter en større rolle ifølge Nyangoro (1999). Det udenlandske pres, som blev synligt i 90'erne mod Moi-styret, var en opfølgning af presset og kritikken, der var internt til stede i Kenya. Udenlandsk kritisk af situationen på menneskerettighedsområdet, skriver Nyangoro (1999), var en reaktion på den interne kamp i Kenya, hvor advokater, studenter og politikere viste deres kritik mod magthaverne. Det, som har været vigtigt i den kenyanske udviklingen for forandringer, har ud fra denne forståelse haft sine rødder internt i Kenya. Det betyder, at bl.a. civilsamfundet spillede en

central rolle i udviklingen tidligt i 90erne, og hvis man følger Nyangoro (1999), så var den største årsag til politiske forandringer i Kenya at finde i landet selv. Det giver signaler om at civilsamfundet, som en af de politiske aktører i 90ernes udvikling, stod stærkt og, at der i civilsamfundssfæren var mange kræfter at finde.

Mutunga (1999) skriver, at NCCK var en af dem, som arrangerede et symposium, der blev gennemført ved to anledninger i 1992. Den politiske opposition og civilsamfundet skulle samles for at debattere en politisk overgang til demokrati. Der var i civilsamfundet en bevidsthed om, at det var vigtigt for Kenya, at overgangen blev uden konflikter, som ville skade landet endnu mere. Dette symposium, og at civilsamfundsaktører stod som arrangører, viser, at der i civilsamfundet var en holdning om, at civilsamfundet burde spille en rolle i det politiske liv i Kenya, og at civilsamfundet havde en rolle at spille i demokratiudviklingen. Samarbejdet mellem politiske partier og civilsamfundet er noget, som på mange områder kan have indflydelse på den politiske udvikling i Kenya.

Civilsamfundet var aktive i at få et nyt politisk system og støttede op om en politisk samling af oppositionspartier. En af grundene til, at NCCK havde arrangeret symposiet i 1992, var, at oppositionen skulle finde en fælles politisk platform, hvilket ikke lykkedes før 2002, hvor man kunne enes om Kibaki som fælles præsidentkandidat. Lige efter ændringen i forfatningen om indførelsen af flere partier var der en dialog mellem mange forskellige aktører i den kenyansk opposition og store dele af det kenyanske civilsamfund, der startede på disse symposier. Civilsamfundet var en vigtig aktør i denne indledende fase af den politiske overgang. Civilsamfundet repræsenterede mange forskellige dele af det kenyanske samfund, og på denne måde fik mange stemmer gehør i symposierne. Der var enighed om, at man måtte have en national konvention med indhold om, hvordan overgangen skulle foregå. Man ville have KANU med i disse forandringer for ikke at skabe flere konflikter end de, som allerede eksisterede i Kenya. Man ville starte på en frisk og starte på en ny del af kenyansk historie. Civilsamfundet har stået som en repræsentant for forskellige grupper i landet og været med til at skabe en bredde i grundlaget for forhandlingerne. Derfor er det muligt, at det at civilsamfundet spillede en stor rolle i

samlingen af oppositionen og gjorde det synligt for det gamle politiske regime, at der var for mange kræfter bag, som ønskede et nyt politisk regime i Kenya.

Tiden før 2002 var præget af en bestemt form for politisk miljø, der påvirkede civilsamfundets arbejde. Alle mine informanter fremhæver statens forsøg på at bremse civilsamfundets arbejde med magt. Kritikken, som civilsamfundsaktører kom med mod Moi-regimet, blev ikke godt modtaget. Reaktionen på kritik var fængslinger, og civilsamfundsaktivister blev i nogle tilfælde nødt til at flygte ud af landet (interview med P. O. Onyango). Det er vigtigt at få en forståelse med for, hvordan det politiske rum var; for det sætter rammerne for den måde civilsamfundet arbejdede. Det var ikke muligt at samarbejde med regeringen, da regeringen så civilsamfundet som en trussel for deres magt (Chweya 2004). Vold og undertrykkelse var ikke ualmindelige reaktioner for folks politiske overbevisning. Civilsamfundet var præget af individer, der var symboler på civilsamfundets arbejde for et skift i det politiske system i Kenya (interview med Kanyinga). Civilsamfundet havde på mange måder det samme mål at få skiftet Moi-regimet ud med en demokratisk regering, og at dette regimeskifte var det bedste for Kenya og kenyansk udvikling. Civilsamfundet havde den samme agenda, og der var derfor et samarbejde mellem forskellige civilsamfundsgrupper. Da den politiske opposition endelig havde klaret at gå sammen i en koalition og stå sammen og støtte en præsidentkandidat, støttede civilsamfundet også op om "The National Rainbow Coalition" og Kibaki som præsidentkandidat.

Det politiske rum var før 1991 meget begrænset, og de formelle sider ved det politiske rum var ikke tilgængeligt for civilsamfundet, fordi Moi-administrationen i mange tilfælde var skeptiske over for civilsamfundet og ikke ønskede et samarbejde. Der fandtes heller ikke partnere i en politisk opposition, da politiske partier ikke var tilladt. Adgang til det politiske parti KANU var heller ikke nogen reel mulighed for mange på grund af det system af patrimonialisme som Moi havde skabt. Den politiske kultur var under både Moi og Kenyatta vældig lukket og styret af de to præsidenter. Chweya 2004 skriver bl.a., at staten prøvede at kuppe organisationer, så de blev lagt ind under Kanu gennem "patronage" i

forhold til lederne i organisationen. Med denne strategi kunne staten styre organisationerne og på den måde dæmpe noget af kritikken fra civilsamfundet.

Der var stor optimisme omkring NARC koalitionen både blandt civilsamfundet, men også hos kenyanerne generelt. NARC koalitionen vandt valget, og overgangen blev fredelig, noget som man ikke havde været sikker på.

Støtten som civilsamfundet gav NARC har præget civilsamfundets arbejde i tiden efter 2002. Civilsamfundet har selv været en del af udviklingen og begivenhederne, som førte til et mere demokratisk styre; men har som gruppe også været gennem en stor udvikling, og civilsamfundet har også måttet tilpasse sig det nye politiske rum. Tilpasningen har været en lang proces, som har været tung og gjort, at civilsamfundet har været handlingslammet (interview med P. O. Onyango, Kanyinga og Mutunga). Det skal dog nævnes i denne sammenhæng, at civilsamfundet ikke stod uden ide om problemerne, man ville få efter 2002. I januar 2003 blev der afholdt et strategisk møde for dele af civilsamfundet. På dette møde var fokuset netop at analysere situationen, og hvordan man skulle gå videre frem i arbejdet mod demokratiudvikling i Kenya.⁹

Hvordan civilsamfundet skulle forholde sig til den nye politiske magt, var en problematisk omstillingsproces for mange organisationer. Kanyinga (2004) skriver bl.a., at civilsamfundsgrupper havde været centrale i arbejdet for at samle den politiske opposition i årene efter valget i 1997. Forskellige initiativer, som Ufungamano og Ukenya, havde deres udgangspunkt i civilsamfundet. I januar 2002, efter mange møder mellem forskellige oppositionspartier (DP, FORD- Kenya og The national party of Kenya) for at finde en fælles platform for samarbejde, blev ”The National Alliance for Change (Nac)” dannet. Kanyinga (2004) skriver, at civilsamfundet bidrog med lederskab i forhold til program og visioner for alliancen. KHRC var en af de organisationer, som bidrog med ”programmatic vision”. En del af KANU brød ud efter uoverensstemmelser ved valg af efterfølger til Moi, Uhuru Kenyatta. ”The Rainbow alliance” som havde Mwai Kibaki som kandidat til

---

⁹ Civil Society Strategy Meeting on the Transition. Sportman Arms, Nanyuki, Kenya. January 23-24, 2003.

Draft report

præsidentposten, blev slået sammen med NAC og blev til ”The National Rainbow Coalition”, som var den alliance som vandt regeringsmagten i 2002.

Debatten om hvordan civilsamfundet skulle forholde sig til den nye magt, har været oppe i civilsamfundet. En holdning har været at, man skal blive ved med at arbejde med den politiske opposition for at holde regeringen i skak. Problemet her har været at KANU dominerer oppositionen, og at mange civilsamfundsgrupper havde det vanskelig ved at arbejde med KANU set i lys af partiets fortid. Den anden holdning er, at civilsamfundet skal arbejde med regeringen, men at civilsamfundet må være varsomt fordi det kan vise sig at regeringen, ikke er villig til at forandre sig som det ellers var intentionen i forandringerne for en fælles opposition under NARC. Der er, uanset behov for civilsamfundet at overvåge regeringen. En tredje holdning er kommet fra eliten i civilsamfundet, at det er på tide, at civilsamfundet går ind i regeringen og i fællesskab arbejder for at forbedre samfundet.(Kanyinga 2004).Alle de forskellige elementer taget i betragtning skaber de udfordringer, som civilsamfundet står over for.

4.2 Åbning i det politiske rum i Kenya

Det er tydeligt at der efter 1992 skete en forandring i det politiske rum i Kenya og at det har været med til at påvirke den måde civilsamfundet kan arbejde på. De sidste 10-13 år har der været forandringer i det kenyanske samfund, som det er centralt at redegøre for, også fordi det er en forklaring på, hvorfor det var muligt at få en ny regering. Forandringerne i det politiske rum har påvirket udviklingen af demokrati i Kenya. De forandringer, som er sket, kan deles ind i tre hovedpunkter.

Det første er at ytringsfriheden er blevet større. Wanjama(interview) beskriver en situation i Kenya, hvor der er blevet større mulighed for at være kritisk over for det, myndighederne foretager sig, og konsekvenserne for kritik er blevet forandret. I denne sammenhæng må den forandring nævnes, der er sket i de kenyanske medier. Der er større pressefrihed, og medierne spiller en vigtig rolle i spredning af information til den kenyanske befolkning om,

hvad der sker på det nationale plan. Et lille minus i forhold til medierne er den begrænsede spredning af lokale radiostationer. Det gør en forskel på den information, som er tilgængelig på lokalniveau og den, som er tilgængelig på nationalniveau. Ud fra en demokratisk synsvinkel er det vigtigt også at have fokus på det, som sker på lokalniveau, fordi dette ofte er noget som folk direkte kan mærke i deres dagligdag.

Det andet element, som også bliver fremhævet, er, at myndighedernes ansvarlighed over for befolkningen er blevet bedre. Der er flere politiske partier, selv om det er vanskeligt for folk i nogle situationer at placere politikerne inden for en politisk ideolog og strategi bl.a., fordi der ofte laves nye partier og splittelser i allerede eksisterende partier, med resultat i forskellige koalitioner, Samtidig så er der mange af den gamle garde fra KANU, der nu sidder som ledere i andre partier, uden at folk kan se, hvad den egentlige forskel er. Dertil skal siges, at etnicitet stadigvæk spiller en rolle i mønsteret angående, hvem folk stemmer på. Der er sket forandringer også i forhold til vægtlægningen af etnicitet; men her er der igen et stykke vej at gå. En del af udfordringen bliver for politikerne at lægge mere vægt på politiske ideer og at få ud, hvordan de vil løse problemerne i Kenya og vise, at de har visioner for Kenyas fremtid og, hvordan man skal komme dertil.

Det sidste element er fokus på korrupsion i landet og hvad det egentligt vil sige for kenyannerne, hvis dette fortsætter. Regeringen har sat op juridiske sektioner, som skal afdække og afskaffe korrupsion. Problemet med de nye kommissioner er, i følge nogle af mine informanter(interview med Wanjama og Esther), at der ikke har været gennemført nogen decideret retssager af nogen af de sager om korrupsion, som er blevet afdækket. Det giver et signal til den kenyanske befolkning om, at ikke meget i realiteten er forandret på dette område alligevel. Kenyanerne har nogle eksempler på, at de har lykkedes med at påvirke den politiske virkelighed. Folkeafstemningen om en ny konstitution i Kenya er en begivenhed, som kan trækkes frem som en positiv påmindelse om, at folk i Kenya har mulighed for, at trodse regeringen og stemme nej ved en folkeafstemning. Regeringen og Kibaki gik ud og ønskede, at der skulle stemmes ja til forslaget. Regeringen satte sin økonomiske styrke ind for at få det gennemført, som de ønskede, et ja til den nye

forfatning. At det blev et nej på trods af, at Kibaki regeringen havde sat alt ind på et ja, kan tolkes som en sejr for det kenyanske folk.

Der er dog også meget, som hindrer en mere demokratisk udvikling i Kenya. For det første så har kenyanerne ikke fået en ny forfatning, og der er lange udsigter til, at der kommer en ny forfatningsproces, inden der i 2007 skal være valg til parlamentet og præsidentvalg. Fokus vil derfor ligge på valget, mere end på en ny forfatning(interview med S. Musau). Den gamle forfatning er fra kolonitiden, og præsidenten sidder med for meget magt(interview med Kiamba). Præsidenten har magten over demokratiets tre arme. Et andet element er Kenyas lave uddannelsesniveau, det kan gøre det vanskeligere for folk at få den viden, som er nødvendig for at holde myndighederne ansvarlig og være klar over deres egne rettigheder. Et tredje element er, at staten stadigvæk ikke spiller med åbne kort over for befolkningen. Et fjerde element, som er en hindring for demokratiet, er fattigdommen, idet halvdelen af landets befolkning lever under fattigdomsgrænsen¹⁰. Det sidste element, som jeg vil trække frem, er magten, som stadigvæk ligger på ”tribalisme” og etnicitet i Kenya, der gør at folk lægger større vægt på, hvilken stamme en politisk kandidat tilhører, end hvilken politik de skal føre. Det er et problem, som ligger hos politikerne og hos det kenyanske folk(interview med Kubasu).

---

¹⁰ 56% af befolkningen var under fattigdomsgrænsen i 2003, tal hentet fra <http://www.netpublikationer.dk/um/6951/html/chapter03.htm>

5 Strategier og brug af det politiske rum i Kenya

Arbejdet for demokrati og god regeringsførelse i Kenya gøres med forskelligt udgangspunkt i det kenyanske civilsamfund. Siden begrebet civilsamfund favner bredt og dækker NGOer, der er mere tjeneste-orienteret og mere traditionelle organisationer, som de fleste af mine informanter hører ind under, er det vigtigt at holde fast ved mit teoretiske udgangspunkt, at civilsamfundet ikke er homogent. Mine case kommer fra forskellige udgangspunkter og har forskellig kompetence. Dette påvirker deres måde at arbejde på. Jeg vil i denne analysedel vise, hvordan forskellene i organisationerne kommer til udtryk i deres arbejde for demokrati, ved at sammenligne to case. Derefter vil jeg diskutere på hvilken måde civilsamfundsorganisationers måde at organisere sig på, har betydning for den måde organisationerne arbejder. Videre vil den måde mine case bruger de forskellige muligheder i det formelle politiske rum blive drøftet og, jeg vil vise konkrete eksempler på dette arbejde. Hoveddelen af denne analysedel vil diskutere centrale problemstillinger, som findes i forhold til civilsamfundets samarbejde med staten. Jeg vil i denne del komme med eksempler på hvordan mine case arbejder med staten og på hvilke måde og rundt hvilke temaer.

Indledningsvis vil jeg vise forskellighederne mellem mine case ved en sammenligning af to case. NCCK er en organisation, som har eksisteret siden starten af det 20 århundrede og er en organisation, der har protestantiske kirker og organisationer som medlemmer. Gennem sine mange medlemskirker og dominansen af kristne i Kenya, (40 % protestanter og 30 % romersk katolske)¹¹, og som en magt i samfundet også under Kenyatta- og Moi- regimerne, er NCCK en vigtig organisation i det kenyanske civilsamfund. Barkan(1994) skriver, at NCCK ikke på samme måder som andre organisationer i det kenyanske samfund blev lagt bånd på, og NCCK voksede frem som en af de største og mest indflydelsesrige ikke

---

¹¹ <http://www.kenya.go.ke/genfacts.php>

statslige organisationer i Kenya. NCCK står stærkt, bl.a. på grund af, at så mange kenyanere er kristne. Samtidig så har NCCK stået som en stærk kraft i uddannelsessektoren og helsesektoren og har haft en tjenesteorientering mod kenyanernes basale behov (interview med Kamau, NCCK). Dette har gjort organisationen synlig i dagliglivet for mange kenyanere. Den kristne dominans og tjenesterne i organisationens arbejde er faktorer, som har spillet ind i forhold til at have en vis gennemslagskraft over for de forskellige kenyanske myndigheder, og derfor står NCCK også i en lidt speciel situation i dag. Ifølge mine informanter i NCCK (interview med Ibutu) har overgangen til nye myndigheder ikke været en stor overgang for organisationen. Dette kan på mange måder hænge sammen med, at de ikke har behøvet at forandre så meget på deres måde at arbejde på og har haft en speciel forhandlingskraft med forskellige myndigheder på lokalt og nationalt niveau. NCCK har hele tiden haft en klar profil og er synlig i det kenyanske samfund, samtidig med at deres bagland har været tydelig defineret.

En anden af mine informanter var fra FIDA. Organisationen er en medlemsorganisation af kvindelige advokater og jura studerende, som arbejder for at skabe et kenyansk samfund uden diskrimination af kvinder. FIDA har ca. 360 medlemmer i Kenya¹², og organisationen arbejder med forskellige tiltag for at forbedre kvinder og børns situation i Kenya. FIDA giver f.eks. juridisk rådgivning og overvåger overtrædelser og vold mod kvinder. En vigtig forskel på FIDA og NCCK er den umiddelbare rygdækning, organisationen har, og dette gør, at der er forskel på, hvordan de to organisationer arbejder. NCCK har et stærkt rod fæste i lokalsamfundet, hvor FIDA ikke på samme måde er til stede på lokalniveau, og det har betydning for, hvordan de arbejder. FIDA er en anden type organisation end NCCK; men de er stadigvæk en del af det kenyanske civilsamfund, og en sammenligning viser bredden og kan synliggøre, at der må være forskellige måder at arbejde på i det politiske rum. NCCK tilhører det, en af mine informanter kaldte, det religiøse civilsamfund, mens FIDA tilhører det sekulære civilsamfund (interview med Kituku, Cre-co). Det er også en linje, som skiller civilsamfundsgrupper. Religiøse

---

¹² http://www.fidakenya.org/ab_aboutus.htm

organisationer bygger deres arbejde på helt andre netværk, end det sekulære organisationer gør. Ved religiøse grupper er mobiliseringen på mange måder mere tydelig defineret. Samtidig så kan der arbejdes på tværs af denne skillelinie; for der er alligevel på trods af forskelle mellem forskellige typer organisationer i det kenyanske civilsamfund et samarbejde og netværksbygning på specielle temaer. Der, hvor organisationerne finder, at det kan gavne vejen til fælles mål med samarbejde.

Selv om mine case er forskellige på mange måder, så er der også et fællestræk. Mine case arbejder for at forbedre demokratiet i Kenya. Hvordan de arbejder og gennem hvilke kanaler, de prøver at komme frem til dette mål er forskellige; men som udgangspunkt arbejder de for de samme mål, og det er dette, der har været mit udgangspunkt for at snakke med mine informanter.

5.1 Organisering

Civilsamfundsorganisationernes arbejde for at forbedre det demokratiske underskud i Kenya sker på forskellige måder. Civilsamfundet er en af kanalerne, som Luckham et al.(2003) nævner som rum, hvor demokratisk politik er muligt. Mulighederne, som ligger i det formelle politiske rum, er vigtige at tage med i en drøftelse af civilsamfundsorganisationernes arbejde for demokrati, fordi det viser, hvilke åbninger der er for civilsamfundet at arbejde indenfor. Hvilken måde civilsamfundet arbejder inden for de rammer og med hvilke aktører, de arbejder sammen med, siger noget om, hvilke muligheder, der reelt findes i det kenyanske samfund og, hvordan mine case bruger disse. Samtidig så har det betydning for civilsamfundsorganisationerne arbejde, at organisationerne er i stand til at tilpasse sig nye forhold i det politiske rum.

Hvordan organisationen er organiseret har betydning for, hvordan organisationen står i det politiske rum. Civilsamfundet står over for udfordringer i forhold til at forholde sig til det relativt nye politiske rum i Kenya. Forholdene og spillereglerne forandrer sig stadigvæk, og civilsamfundet må være i stand til at forholde sig til, og udvikle sig i forhold til de

forandringer, der er sket og vil ske i fremtiden i Kenya, hvis civilsamfundet skal blive ved med at have en rolle i udviklingen af demokratiet.

” The type of challenges facing civil Society requires evolution of a proper vision and strategic approach within the civil society. The civil Society must make deliberate attempts to institutionalise networking and partnership building both at the local and national level (Kanyinga 2004, 23).

Kanyinga (2004) skriver i dette citat, at civilsamfundet i Kenya må styrke sin stilling ved netværk og ved samarbejde; noget som er de centrale elementer i senere kapitler. Videre skriver Kanyinga (2004), at det er vigtigt at forankre arbejdet med menneskerettigheder og god regeringsførelse i lokalsamfundet. Som jeg viser i kapitel 6, så har de fleste af mine case arbejdet med dette, som KHRC, NCCCK, Cre-co, og The NGO Council. Hos disse case, er der en tendens til at have et aktivt bagland på frivillighedsbasis og en mindre kerne af kompetence placeret på kontorer rundt omkring lokalt, hvis dette er muligt eller have samarbejde med en lokal organisation ,og fast ansatte medarbejdere ved hovedkontoret i Nairobi. Tanken bag en sådan trend er på en måde økonomisk, organisationerne har ikke mange midler til rådighed, og de, man har, skal bruges til projekter. Organisationerne vælger at organisere sig på en måde, så de bedst muligt kan arbejde med de temaer, som er vigtige for organisationen. Det kan også ses på som en konsekvens af de nye betingelser, organisationerne har at arbejde ud fra, med mindre midler til den enkelte organisation; siden nogle donorer valgte at give støtte direkte til den kenyanske regering efter 2002. Samtidig så ser organisationerne, at ved at give kompetence til lokalsamfund bliver det mindre vigtigt for organisationerne at have ansatte direkte til stede i lokalsamfundet. Lokalsamfundet får de redskaber, de har brug for i forbindelse med at være aktive i samfundet og holde både lokale myndigheder, regeringen i Nairobi og forskellige ministre ansvarlige(interview med Malombe, KHRC). Et andet element er, at det anses som vældig vigtigt at lægge flere af aktiviteterne ud lokalt og dermed skabe en lokal kompetence for at løse lokale problemstillinger der, hvor problemerne opstår. Det giver lokalsamfund, som er stærke, bemyndiget, det gør igen organisationerne stærke ved at have stærke græsrodder og bedre gøre organisationerne i stand til at arbejde med at presse regeringen til at gøre positive forandringer for demokratiet Det giver mulighed for at have

en arbejdsdeling i organisationen, hvor der lokalt arbejdes frivilligt med lokale spørgsmål, og hvor hovedkontoret tager sig af mere generelle problemstillinger og store sager ud over, at hovedkontoret sidder med administrationen og koordineringen af organisationens arbejde. Ved at fokusere på en form for specialisering i organisationerne ruste civilsamfundet sig til de nye forhold det politiske rum. For at man kan få fuldt udbytte af sit ”advocacy”- arbejde, må organisationerne specialisere sig og have folk, som er dygtige til den form for arbejde. Samtidig så er der også en anerkendelse af, at der må til noget mere end ”advocacy” alene giver ikke de ønskede resultater. Organisationerne må have et aktivt og velorganiseret bagland, som kan bruges til, at komme frem til hvad problemerne er lokalt og komme frem til eventuelle løsninger på problemerne. Det vil sige, at ud over at have en dygtig gruppe af medarbejdere til at udføre ”advocacy” -arbejdet, så må organisationerne også have god kontakt til deres rødder lokalt, som bidrager med opbygningen af netværk og samarbejde lokalt; men også gøre folk på kontoret i Nairobi opmærksomme på lokale problemer, som kontoret i Nairobi, fordi de ikke er til stede lokalt måske ikke ellers ville fange op. Det specielle med civilsamfundet, som en aktør i det politiske rum, er, at civilsamfundet har denne kobling til græsrodderne, som ikke det partipolitiske system i Kenya har. Civilsamfundet er afhængig af den lokale kobling for at få indflydelse på politik i Kenya. Det er opbakningen i samfundet, som giver civilsamfundet mandat og magt til at forandre på det politiske system. Borgerne i Kenya får gennem civilsamfundsorganisationer mulighed for at få en stemme i samfundet og får på den måde en platform for demokratisk politik.

5.2 Arbejdet inden for rammerne af det formelle politiske system

For at deltage i det politiske rum skriver Engberg-Pedersen og Webster (2002), at det er vigtigt at organisationer er organiserede og i stand til at forholde sig til de politiske kanaler, som eksisterer. Mine case har som indfaldsvinkel for deres arbejde at arbejde sammen med regeringen og andre myndigheder på forskellige niveauer i det kenyanske samfund. Det vil sige, at organisationerne benytter sig af de institutionelle kanaler til at deltage de steder, hvor de har mulighed for at påvirke beslutningsprocesser direkte gennem at være med til at udforme lovforslag, og de bruger deres kompetence i direkte reformarbejde. Dette kan ses

som en positiv udvikling i forhold til, hvordan situationen var før 2002, hvor mulighederne for samarbejde ikke var noget alternativ, fordi der var stor mistro mellem civilsamfundet og den gamle regering.

” Før var det som om vi bare snakkede med os selv, ingenting skete. Vi lavede lovforslag og publicerede det i aviserne og glemte det lidt. Det var sådan, vi gjorde for vi havde ikke ”point of entry”(interview med Malombe den 27.04.05, KHRC).

At bruge de formelle kanaler handler ikke kun om at arbejde sammen med myndighederne; men også om at have adgang til høringsprocesser, som for eksempel bliver brugt under udarbejdelsen af en ny forfatning. Forfatningsprocessen kan bruges som et eksempel på, hvordan civilsamfundet var meget aktiv og, hvordan de brugte de forskellige muligheder, der lå i det politiske rum inden for de formelle rammer. Forfatningsprocessen er også et eksempel på, at civilsamfundsorganisationer prøvede at få kenyanerne med i processen gennem offentlige høringer(interview med O. Onyango, 4Cs). I forbindelse med forfatningsprocessen er det vigtigt at tage med at det var muligheden for Kibaki- fløjen at forandre på forslaget, som blev udarbejdet med civilsamfundet og folket. Det oprindelige forslag, som blev forandret i parlamentet(BBC News, uk edition. 15.nov.2005), viser alligevel en hvis begrænsning i de muligheder, civilsamfundsaktører har i arbejdet med reformer i det formelle politiske rum. Der behøver ikke komme et godt resultat ud af civilsamfundsorganisationernes arbejde, selv om de har gjort en stor indsats. De formelle politiske kræfter behøver ikke lytte til de forslag, som civilsamfundsaktører kommer med, og selv om der har været et samarbejde, kan parlamentspolitikere forkaste et lovforslag og fremsætte et nyt; fordi det er parlamentet og regeringen, som sidder med den endelige formelle godkendelse. Det er også en side ved demokratiet, at folkets repræsentanter har den rolle. Dertil kommer så kritikken om, at folk i Kenya ikke har nogen reelle politiske alternativer, fordi politiske partier mangler politiske visioner og ideologier(interview med Malombe, KHRC og Wanjama og Esther).

Civilsamfundsaktører skal ikke afstå fra samarbejde, fordi det kan ende med, at resultatet ikke bliver vedtaget; men det er vigtigt at holde fast ved, at forandringerne skal komme

igennem parlamentet og de rigtige demokratiske kanaler. Derfor er også udtalelser fra nogle af mine informanter om, at civilsamfundet skal være en platform for et nyt lederskab i det politiske liv, vigtige for civilsamfundets arbejde for udviklingen af demokrati i Kenya. Det er vigtigt at have et lederskab, som er villigt til at gøre forandringerne i det formelle politiske system; noget, som det kan se ud som om nogle politiske kræfter har vanskelig ved i dagens politiske system. Mine case i det kenyanske civilsamfund, bruger muligheden, som der opstået i takt med et mere demokratisk politisk rum, hvor de direkte er inde og arbejde med reformer. Et konkret eksempel på dette er GJLOS- samarbejdet, hvor der er muligheder for civilsamfundsaktører i det politiske rum. Det er også muligt at bruge retsvæsenet i arbejdet.

” jeg har to sager oppe i retten, hvor jeg må gå og høres. At udøve mine rettigheder som kenyaner til at gøre det, jeg synes, er det rigtige for at få landet til at gå fremover”(interview med S. Musau, RPP).

Ud over at folk fra civilsamfundsorganisationer bliver arresteret og bringer deres sager til retten, er der også en mere ”advocacy”- strategi i forbindelse med at bruge rettens vej for civilsamfundet.

” hvis man synes, at der er områder, hvor retfærdigheden ikke råder, kan civilsamfundet tage sager til retssalen. Vi har taget sager om for eksempel ”the constitutional review” op i retten, fordi regeringen ville kontrollere hele processen, og folket blev sat udenfor”(interview med S. Musau, RPP).

Der er mange andre eksempler på civilsamfundsorganisationer og dele af pressen, som bruger de rammer, der findes inden for det juridiske system(Interview med Malombe, KHRC og S. Musau, RPP). Der er både positive og negative udslag af sådanne sager. Det er vigtigt at bruge denne del i demokratiet også for at prøve rammerne, og derigennem være med til at skabe en positiv udvikling i denne del af demokratiet.

Arbejdet til mine case inden for rammerne af det politiske rum viser, at civilsamfundsorganisationer kan bruge de muligheder, som der er inden for det juridiske system i deres arbejde for demokrati, og brugen viser, at der i det også er muligheder for civilsamfundsorganisationer.

5.3 Samarbejde mellem civilsamfundet og staten

Tager man udgangspunkt i Luckham et al.(2003) og bruger deres rammeværk om demokratisk underskud i en analyse af, hvordan mine case i civilsamfundet i Kenya arbejder, kan man få et overblik over, hvordan civilsamfundet arbejder for demokrati og, hvad sammenhængen er mellem det at arbejde for at fremme demokrati og de forskellige satsningsområder, som den enkelte organisation har. Der er forskellige måder at arbejde for demokrati på, og mine case viser lidt af den forskel som findes i civilsamfundet, selv om mine case kun er et lille udsnit af hele den store gruppe af civilsamfundsorganisationer i Kenya.

Der er, ifølge Luckham et al.(2003), to forskellige hovedområder, hvor der kan være underskud af demokrati. Det ene er det rent formelle og institutionelle, og det andet er i den reelle praksis. Der findes forskellige niveauer, hvor disse underskud kan komme til udtryk. Det første er i forhold til begrebet ”citizenship”. Et eksempel på et underskud i forhold til det formelle rammeværk i en stat kan være, at ”Citizen” begrebet ikke er inkluderende; men ekskluderende og, at ikke alle borgere i landet har de samme rettigheder. Ser man på Beethams (2004) forståelse af demokrati, så er netop politisk lighed et af kerneprincipperne i demokrati. Der er i sig selv ikke noget nyt i, at civilsamfundet arbejder for at forbedre de institutionelle rammer, når det gælder rettigheder for den kenyanske borger. Der, hvor der er sket en forandring på, er måderne, hvorpå civilsamfundet nu kan arbejde. Der er i og med, at det politiske rum er blevet åbnet, muligheder for at organisationer kan arbejde direkte med kenyanske myndigheder på forskellige niveauer og, at civilsamfundsorganisationer kan arbejde i det politiske rum. Under Moi -regimet var forholdet mellem civilsamfundet og myndighederne vældig betændt og samarbejde kun muligt i få tilfælde.

” Suspicion and mistrust have chiefly characterised the relationship between the state and civil society since the colonial period” (Kanyinga 2004, 22).

Efter selvstændigheden blev forholdet mellem civilsamfundet og KANU- regeringen det samme. Civilsamfundet blev politiseret og etnificeret som en strategi for at kontrollere

civilsamfundet og gav ikke det nødvendige rum til rådighed for, at civilsamfundet kunne arbejde med myndigheder. Kanyinga (2004) skriver, at en grund til dette var, at regeringen ikke var glade for arbejdet civilsamfundet gjorde med oppositionspartierne. I stedet for blev samarbejdet mellem stat og civilsamfundet før 2002 præget af regeringens forsøg på at begrænse civilsamfundets arbejde, bl.a. gennem at tage registrering fra organisationer eller lave lovgivning, som skulle begrænse civilsamfundets muligheder til at operere i Kenya. Nu er situationen en anden, og det betyder også at den måde, der arbejdes på, er anderledes end før 2002.

En diskussion, som skal bemærkes her, er den usikkerhed, som har været generel i civilsamfundet om, hvordan man skulle forholde sig til staten efter 2002. Kanyinga (2004) skriver, at civilsamfundet stod over for en redefinering i den måde, man arbejder på i forhold til regeringen og de lovgivende organer i Kenya. På grund af åbningen i det politiske rum har civilsamfundsorganisationer fået andre muligheder til at arbejde med andre politiske aktører, regeringen og myndigheder på forskellige niveauer og har fjernet sig fra traditionel aktivisme som arbejdsform. (interview med S. Masau, RPP). Et andet element, som har præget udviklingen efter 2002, kommer frem i dette citat.

” when NARC came to power, many key leaders of civil society organizations joined the government. As a result, this has limited the effectiveness of Civil Society organisations to carefully monitor the government like they did during the 1990s” (Nyanchoga 2004).

I debatten om civilsamfundets status efter 2002, bliver det netop hævdet, at civilsamfundet har været udsat for en ledermæssig svækkelse, fordi folk fra civilsamfundet kom med i den nye politiske administration. Da jeg tog dette op med nogle af mine informanter, var det ikke noget, som de så på som problematisk. Mine informanter mente ikke, at de folk, som var gået med i regeringen, var centrale folk fra civilsamfundet og, at der derfor ikke var noget, der fra deres side så ud som en svækkelse af civilsamfundet generelt (Interview med Malombe, KHRC og S. Musau, RPP).

Mine case arbejder med forskellige typer af myndigheder fra lokale ”chiefs” til forskellige instanser i de forskellige ministerier og med ministre, og de har dels overvundet

bekymringerne med at arbejde med den formelle politiske magt. Der er hos alle mine case eksempler på en type samarbejde inden for rammerne af det formelle politiske rum: KHRC; NCKK, Cre-co, RPP, The NGO Council, FIDA og AMWIK. Selv om der har været et samarbejde med de forskellige myndigheder, har civilsamfundet ikke klaret at presse staten til at opfylde alle de forventninger, som lå hos civilsamfundet i forhold til, hvad regeringen lovede før valget i 2002. Gennem interview med min informant i KHRC (interview med Malombe) kom dette klart til udtryk i en udtalelse om, at man burde være kommet længere i udviklingen, end man er. På trods af, at der ikke sker nok reformer og, at arbejdet går for langsomt på mange punkter, arbejder mine case alligevel på dette område og må derfor vurdere at et samarbejde er vigtig for en videre demokratisk udvikling i Kenya. Det, som kan siges, er en forskel i arbejdet mine case gør på dette område, og at der er forskelle i den måde kritik af regering og myndigheder bliver fremsagt på. Nogen af mine informanter var mere kritiske, mens andre lagde vægt på det, de kaldte dialogbaseret kritik (Interview med M. Musau, The NGO Council). Der ligger her en vigtig problemstilling. Magtbalancen mellem de to aktører er forskellige, når det kommer til forskellige organisationer. Der er forskel på, hvordan man kan kritisere myndighederne efter, hvordan balancen er mellem parterne (interview med Susie Ibutu, NCKK). En organisation, som er meget synlig og har mange ressourcer både, menneskeligt og økonomisk i ryggen, står stærkere til at komme med kritik mod myndighederne, uden at det vil have for negative konsekvenser. Andre organisationer, som ikke er så stærke, må på en anden måde være mere diplomatiske, for at kritikken ikke skal få for negative konsekvenser i deres arbejde generelt. En ting, som har betydning her, er, om organisationen er en tjenestebaseret NGO, som er afhængig af bistandsmidler, som i nogle tilfælde kanaliseres gennem myndighederne eller om organisationerne får økonomisk støtte direkte fra udenlandske donorer uden om myndighederne.¹³ Finansiering vil, hvis set på denne måde, have betydning for en organisations uafhængighed. Udover økonomisk uafhængighed så er magten til den enkelte organisation også vigtigt i forhold til at en organisation frit kan komme med kritik af regeringen. Selv om kritik kan have negative konsekvenser, så er nogle organisationer mere

---

¹³ http://eaststandard.net/hm_news/news.php?articleid=11343957844

i stand til at håndtere konsekvenserne og sørge for, at det i det lange løb ikke kommer til at betyde for meget for deres arbejde. De er vigtige samfundsdebattører og anerkendes også som dette. Samtidig så er der i civilsamfundet organisationer som for eksempel NCKK, der via sin stærke opbakning ikke har problemer med at komme med kritikpunkter i offentlige sammenhæng fordi man ved, at man er en kraft, som oftere bliver lyttet til og derfor står i en stærkere forhandlingsrolle, end andre organisationer gør. Eller en organisation som KHRC, som står stærk på grund af sin meget aktive rolle i samfundet og i demokratidebatten. Eksemplet med KHRC viser, at en organisation, som ikke har den naturlige opbakning, som f. eks. en religiøs organisation, ved hjælp af andre måder kan få en stærk position i samfundet ved aktiv mobilisering. Arbejdet for at forbedre de formelle rammer for demokrati var blandt mine case en vigtig del af deres arbejde. Det, som må til, er en arbejdsform, hvor civilsamfundet på den ene side lægger pres på staten og overser, at staten gør det, den skal og er kritisk over for staten. På samme tid må civilsamfundet støtte og samarbejde med staten på de punkter, hvor det er godt for den demokratiske udvikling, og hvor der er åbninger i det politiske rum. Så skal civilsamfundsorganisationerne klare at balancere mellem disse to måder at arbejde på, og det kan være en vanskelig balancegang. Den bedste effekt, set fra en demokratisk synsvinkel, må være at gøre begge dele- en form for kritisk dialog mellem de forskellige aktører i samfundet med det resultat, at parterne bruger deres styrker og får en god platform for samarbejde. Organisationerne, som jeg bruger som case, arbejder forholdsvis bredt i den forstand, at de kan have en del forskellige projekter og temaer i deres arbejde. Det betyder også, at når jeg her skal tage udgangspunkt i det arbejde, som gøres med forskellige myndigheder i det kenyanske samfund, må der samtidig være en forståelse af, at dette arbejde ikke hos nogle af organisationerne står alene i deres strategi; men er en del af en strategi, hvor mine case kombinerer deres interesseområder med forskellige virkefelter, som arbejder sammen med forskellige satsningsområder for at fremme hovedmålene.

FIDA har en klar profil i forhold til at arbejde for reformer i det juridiske system. Arbejdet med at drive lobbyvirksomhed, i forhold til medlemmer af parlamentet, skal fremme lovforslag, som forbedrer kvinder og børns stilling i Kenya. Arbejdet består i at informere

politikere og holde workshops for politikere, så de bliver mere bevidste om temaer og problemstillinger, der er vigtige i forbindelse med arbejdet for kvinder og børns rettigheder(interview med Jane O. Onyango, FIDA).

“ The Rights Team work closely towards identifying legal and policy gaps that lead to discrimination of women and identification of interventions to fill the gaps through collaboration with relevant agencies such as parliament, the judiciary, line Ministries particularly Women’s Bureau of the Ministry of Gender, Sports and Social Services”.¹⁴

FIDA arbejder tæt op mod myndighederne for at få forandringer på områder, som er vigtige for kvinder og for forbedring af kvinders rettigheder, og derfor specielt op mod det ministerium, hvor der er flest problemstillinger, som er centrale for organisationens fokusområde. FIDA var det af mine case, som havde det meste af sit arbejde lagt op mod et arbejde med reformer i den institutionelle del af demokratiet. For så vidt er det ikke et underligt valg, fordi den kompetence organisationen sidder på er juridisk kompetence. Alligevel kan man sætte et spørgsmålstegn ved fremgangsmåden i forhold til ikke at bruge flere kræfter på at gøre kvinder i Kenya mere bevidste om de rettigheder, de faktisk har, og være i dialog med kvinder om hvilke rettigheder, de selv mener, at de mangler. Dette er ellers en synlig trend blandt mine case i det kenyanske civilsamfund, som kan ses hos KHRC, RPP, Cre-co og NCCCK. En trend, hvor folk selv skal eje deres udvikling og på den måde få et andet forhold til de reformer og forandringer som sker i samfundet. Et minus ved FIDAS arbejde kan være, at der er for lidt dialog med den gruppe organisationen ønsker at repræsentere i samfundet. FIDA arbejder ikke kun for sine medlemmer, som er uddannet jurister; men ønsker at repræsentere kvinder generelt, og da burde FIDA have mere kontakt med deres bagland, da dette kunne legitimere deres arbejde mere. FIDA arbejder også med lokale myndigheder og med uddannelse af den håndhævende magt i demokratiet.

“The team will continue working with The Police Department to enhance the latter’s capacity to enforce laws that empower women. During the year the team’s activities will be geared towards ensuring that the Gender and Human Rights curriculum is mainstreamed into the police-training curriculum at Kiganjo Training College, General Service Unit (GSU) and the Criminal

---

¹⁴ www.fidakenya.org/news_progs_rights.htm

Investigation Department (CID) The training of serving police officers will be extended to the provincial level in the four priority provinces”.¹⁵

Ser man arbejdet FIDA gør i forbindelse med uddannelse af politistyrker, så er dette et led i FIDAs forsøg på at følge op reformarbejdet, også i forbindelse med de led af magten, som skal implementere forandringerne. Andre enheder har ønsket et samarbejde, og dette bliver fra FIDAs side set på som en positiv udvikling(interview med Jane O. Onyango, FIDA). FIDA får spredt kundskab om kvindeproblematikker og sensitivitet til flere forskellige håndhævere af lov og orden. En anden positiv udvikling i arbejdet med politiet har været, at FIDA også træner allerede uddannede politifolk. Dette er vigtigt, fordi politiets hierarki er som det er. Indflydelsen, en nyuddannet politimand har, er ikke stor, og det vil tage mange år før de, som FIDA uddanner på politiskolen kan komme i positioner, der har indflydelse på den enkelte politistation. Min informant fra FIDA udtrykker tilfredshed med projektet med uddannelsen af politirekrutter(interview med Jane O Onyango, FIDA). FIDA retter arbejdet mere mod de formelle rammer i samfundet end arbejdet direkte med kvinder i det kenyanske samfund. Organisationen bruger de institutionelle kanaler og de åbninger, som er kommet frem efter 2002 i deres arbejde for demokrati. Andre af mine informanter kom med den opfattelse, at de mente, det var en fordel at mobilisere lokalt, for derefter af gå ind i samarbejde med de rette myndigheder for arbejde med forandring af formelle rammer(interview med Malombe, KHRC og Mutunga).

” A new dawn was anticipated as the political transition brought new power relations opportunities and challenges between the polity and the civil society” (Malombe 2004, 36).

Tæt samarbejdet med myndighederne er en forholdsvis ny arbejdsform for de fleste i civilsamfundet, og der ligger store udfordringer i dette samarbejde. Civilsamfundsaktører er med på udarbejdelsen af lovforslag og sidder i mange tilfælde med ved forhandlingsbordet. Dette er realiteter for bl.a. KHRC, NCCK, RPP. Et vældigt godt eksempel på et forum, hvor civilsamfundet arbejder med myndighederne, donorer og den private sektor, er i et omfattende forum for ændringer i lovgivningen, kaldet GJLOS- ”The

---

¹⁵ /www.fidakenya.org/news_progs_rights.htm

Governance, Justice, Law and Order Sector reform Programme”¹⁶. GJLOS er et stort ”point of entry” for civilsamfundet, som arbejder for demokrati. GJLOS er en direkte mulighed for civilsamfundet at arbejde med myndighederne og andre aktører i reformarbejde i forhold til de institutionelle rammer i det kenyanske demokrati. Flere af mine case (FIDA, NCK og KHRC) var med i dette arbejde i forskellige projekter fordelt på seks hovedtemaer. Organisationerne sad i flere forskellige af disse råd (Interview med Malombe, KHRC & J. O. Onyango, FIDA). Civilsamfundsorganisationer har gennem GJLOS en direkte indgang til at samarbejde inden for rammerne af formelle politiske kanaler, som viser et element i den forandring, der er sket i det politiske rum, og i de nye muligheder civilsamfundsaktører har til at påvirke, som i dette eksempel, reformer i lovgivningen, for derigennem at påvirke udviklingen af det kenyanske demokrati. Et enkelt minus ved dette arbejde kan være, at de forandringer, som der samarbejdes om i GJLOS-programmet, skal videre til behandling i parlamentet, for at det skal vedtages i de rette politiske instanser. Det er ikke problematisk hvis man ser lidt mere kritisk på det kenyanske politiske system med partier uden klare ideologiske programmer og, hvor etnicitet stadigvæk har en rolle i forhold til, hvem folk stemmer på. Da har man et system, hvor måske ikke vælgeres stemme har så stor indflydelse, fordi det ikke altid er klart, hvilke politikere, der står for hvad. Det er et demokratisk problem i den forstand, at folk ikke har så mange reelle muligheder for at stemme på de personer, der ønsker at arbejde for de forandringer, som folk gerne vil eller ikke vil skal gå igennem parlamentet. Samtidig er arbejdet med at påvirke myndighederne og regeringen vigtigt for at, det er gennem dette arbejde, at der kan komme forandringer i det formelle system. Civilsamfundsaktører kan ikke gøre dette arbejdet på egen hånd; men er afhængige af samarbejdet med det formelle system, hvor reformerne må behandles og godkendes igennem de rigtige demokratiske kanaler. Derfor er en del af arbejdet til mine case ikke kun at sidde med ved forhandlingsbordet, når det handler om lovforslag og reformer; men også lobbyvirksomhed i forhold til medlemmer af parlamenter for at få nye lovforslag behandlet og vedtaget i parlamentet.

---

¹⁶ www.gjlos.go.ke

Man kan se på udviklingen af muligheden for samarbejde mellem myndigheder og civilsamfundet som noget positivt; for ved dialog er det muligt at arbejde sammen for at komme frem til resultater i det politiske system om mere demokrati. Men der kan også spørges om, der er negative sider ved forsøg på samarbejdet mellem stat og civilsamfund. En side af sagen er, at det på ingen måde er fastsat, at selv om der har været et samarbejde med nogle politikere og civilsamfundsorganisationer, der har drevet med lobbyvirksomhed og oplysning om et interesseområde, så er det i sidste ende parlamentet, som skal stemme om et forslag. Som det er i dag, kan præsidenten gå ind i en færdigbehandlet sag og bede parlamentet lave ændringer for også at få præsidentens godkendelse. Så i det formelle politiske system i Kenya ligger der udfordringer, for hvordan civilsamfundsorganisationer kan få reformer igennem i det formelle politiske rum. FIDA havde fået lavet en undersøgelse, som skulle vise, i hvor stor grad deres arbejde med lobbyvirksomhed og arbejde for reformer havde resulteret i konkrete nye love. Resultatet af denne undersøgelse var ikke godt nyt for FIDA, for der havde ifølge min informant ikke været mange konkrete resultater at henvise til (interview med O. Onyango, FIDA). En del af forklaringen på, at Fida ikke klarer mere tydeligt at komme igennem med deres sager, kan være, at de ikke mobiliserer nok blandt kvinder generelt, til at stille med nok magt i ryggen, når de går ud og arbejder for at forbedre kvinders rettigheder (interview Mutunga).

“Over the years, the Council has had the greatest impact with the advocacy strategy since the voice of the Council is viewed as the voice of the people. This inherent strength originates from the nationwide spread of the membership of the Council. The church is the most pervasive organization in Kenya”.¹⁷

NCKK har en lidt anden erfaring med arbejdet med ”advocacy”, og organisationen er klar over, at de er en kraft i samfundet, og med den klare medlemsskare bag sig har de muligheder i forhold til at arbejde med myndighederne og drive ”advocacy” og fremme deres agenda. Et af hovedfokusområderne for NCKK er demokrati og god regeringsførelse. Et af organisationens midler for at nå målet er gennem ”advocacy” i forhold til myndighederne, og ved samarbejde med forskellige instanser, i arbejdet med reformer i det

---

¹⁷ http://www.nckk.org/programs/prog_port.asp?itemid=32

politiske system. NCCK er aktive i forhold til arbejdet i parlamentet, de følger med i udviklingen af lovforslag og er med i debatten rundt problemstillinger i forhold til konkrete lovforslag, og giver deres mening til kende i de kommissioner, der arbejder med de forskellige områder, som NCCK er interesseret i. Organisationen er også med i arbejdet om formuleringen af forskellige lovforslag. Eksempler, som bliver trukket frem, er vand og konflikthåndtering(Interview med Kamau, NCCK). ”Advocacy”- strategien er en del af den måde, NCCK arbejder med sine forskellige interessefelter. En anden, som jeg vil komme tilbage til i afsnittet om arbejdet på lokalniveau, er kapacitetsbygning og derigennem bemyndigelse af lokalsamfund. Det er ikke organisationen, som alene arbejder med ”advocacy” i forhold til forskellige myndigheder eller donorer. ”Advocacy”- arbejdet foregår også gennem de forskellige netværk, som organisationen er en del af(Interview med Kamau, NCCK). Et eksempel er et netværk og sammenslutning af kirker, som arbejder rundt uddannelse. Dette netværk arbejder tæt sammen med ministeren, som har ansvar for uddannelsesområdet, regeringen og donorsamfundet for at forbedre forholdene i uddannelsessystemet(interview med Kamau, NCCK). Ud over ”advocacy” på lokal og national niveau, er det også vigtigt at tage med, at arbejdet ikke stopper her. NCCK går videre med arbejdet også på regionalt og internationalt niveau og er dermed med i netværk, som strækker sig ud over national interesse. NCCK er ved at have et fokus ud over Kenyas grænser, med i de globale netværk og arbejdet, som civilsamfundsorganisationer gør rundt om i verden.

KHRCs program for at gøre myndighederne i Kenya ansvarlige over for deres befolkning er todelt. Man har fokus på det nationale niveau i forhold til forskellige offentlige instanser og ministerier; men samtidig så er dette niveau stærkt knyttet til de aktiviteter på lokalniveau. Dette skal jeg komme nærmere ind på under afsnittet om arbejdet på lokalniveau. KHRC har som NCCK også en regional og international synsvinkel med henblik på demokratispørgsmål, for eksempel ved at være med i ”Africa Democracy Forum”. Formålet for ”Africa Democracy Forum” er at mobilisere andre civilsamfundsorganisationer på det afrikanske kontinent rundt demokratispørgsmål, både på regional og global niveau (KHRC Annual Report and Financial Statement 2004-2005. 05). KHRC skaber netværk på mange forskellige niveauer i det politiske landskab. Det er

en måde at angribe problemerne på et bredt grundlag og viser en strategi, hvor der er sammenhænge mellem de forskellige niveauer, og ved et bredt virkefelt kan man nå en god effekt af arbejdet. Netværksbygning er også en måde at gøre sig vældig synlig på, og ved at være synlig få en rolle som en organisation som myndighederne ikke kan se bort fra, og den er en magt, som regnes med i det politiske spil. I forhold til at få gennemslag for organisationens mål i forhold til lovgivning, starter strategien i lokalsamfundet. Ideen er at gøre folket deltagende i processen i forhold til det, som sker omkring sager, som folk har interesse i. Et konkret eksempel var en ny "land law".

"Civilsamfundet og myndighederne har et partnerskab med myndighederne for at sikre, at menneskerettigheder og kønsperspektivet bliver respekteret i lovforslaget"(Interview med Malombe, KHRC).

Fremgangsmåden for dette forløb med lovgivningen om land.

" første proces: vi arbejder sammen med regeringen og laver et udkast til loven. Nu vil vi komme med kritik til dette udkast, så den kan blive bedre. Den 4. april(5. maj) samles civilsamfundet i et forum for at komme med kritik af lovudkastet. I juli skal vi lave et nationalt symposium, hvor medlemmer af offentligheden kan komme med deres input, før vi igen går tilbage til regeringen"(interview med Malombe den 27.04.06).

KHRC arbejder også med andre aktører inden for rammerne af det formelle politiske system. Organisationen arbejder ikke specielt med nogle politiske partier, og begrundelsen er, at de politiske partier er uden nogen overordnet politisk ideolog og agenda. Politiske partier er inde og ude af regeringen, og man kan ikke vide, hvor de står. I stedet for at arbejde med politiske partier samarbejder KHRC sammen med enkelte politikere om enkelte sager. Der er ofte ikke tale om noget landvarigt samarbejde; men mere korttids samarbejde; med individuelle politikere, som er interesseret i en bestemt sag. Der kan være tale om samarbejde med forskellige politikere(interview med Malombe, KHRC).

Min informant fra RPP fortalte mig om en sag, de arbejder med nu. Et ministerium kontaktede min informant, for at organisationen skulle komme med sine synspunkter i forhold til landspørgsmål. I et brev fra ministeriet blev der forespurgt om et møde mellem ministeren og min informant for at diskutere centrale problemstillinger. Dette viser, at der

er muligheder for civilsamfundsorganisationer til at have en dialog med forskellige myndigheder om temaer, som organisationen har interesse i, uden at dette behøver at være gennem almindelige politiske kanaler. Der findes rum for dialog mellem parterne. Det vil sige, at der er muligheder også uden for de mere formelle politiske rammer for civilsamfundet at påvirke og samarbejde med de politiske myndigheder. Der blev fra min informants side præciseret, at dette ikke var muligt med mindre, der var en speciel velvilje hos den politiske part. Noget af denne velviljen hang sammen med, at folk i regering havde det samme udgangspunkt som civilsamfundet, og det var en vilje til, at der skulle ske forandring (interview med S. Musau, RPP). Viljen er dog ikke til stede i alle dele af regeringen; men kan alligevel ses at være til stede nogle steder. Et andet generelt element, som kommer frem med hensyn til dialogen mellem min informant fra RPP og myndighederne rundt landspørgsmål, er, at civilsamfundet ligger inde med kundskab på mange forskellige fagområder, teoretisk og praktisk kompetence. Mine informanter fra KHRC, NCKK og RPP trækker i interviewene kompetencen frem, som civilsamfundet sidder inde med som et vigtigt aktiv også for fremtiden (interview med Malombe 10.05, KHRC & Musau, RPP & Kituku, Cre-co). Kompetencen kan bruges til at forandre på de politiske og sociale forhold i Kenya. Det er en styrke, som civilsamfundsorganisationer kan bruge mere aktivt i deres arbejde. To citater hentet fra NCKKs hjemmeside illustrerer den betydning, organisationen ser på vigtigheden af kompetence i sit arbejde med ”advocacy”.

“To facilitate the identification of critical issues, commissioning of research and dissemination of research findings, a five-member research / editorial board will be set up within the Council’s structure”.¹⁸

“The research function will play a key role in informing the Council’s advocacy role, as well as that of the membership”.¹⁹

Kompetence er en ressource, der kan bruges til at komme frem til de mål, som organisationerne har sat for deres arbejde. For at få forandringer i et samfund må problemer præciseres, sammenhænge må forstås, og forskellige løsnings- og fremgangsmåder må

---

¹⁸ http://www.ncck.org/programs/prog_port.asp?itemid=30

¹⁹ http://www.ncck.org/programs/prog_port.asp?itemid=30

vurderes og analyseres. Information må være der, for at der kan tages vigtige afgørelser for fremtiden, både for den enkelte organisation; men også specielt for udviklingen af det kenyanske demokrati. Civilsamfundet sidder med kompetence på mange forskellige områder, og for at kompetencen skal udnyttes fuldt ud, kan det også vurderes, om den skal komme andre end den enkelte organisation til gode. Kompetencen er en styrke for civilsamfundet og et aktiv, som i fremtiden kan spille en stor rolle i Kenya. Speciel kompetence på mange forskellige fagområder kan bruges til at finde løsninger på nogle af de problemer, som den kenyanske befolkning står over for i deres hverdag. Civilsamfundet har arbejdet med problemstillingerne over mange år og har den direkte erfaringen, med hvordan ting er ude i lokalsamfundet; samtidig som civilsamfundet har kontakt til de mennesker, der reformerer og vil påvirke forandringer. Dette er en styrke, som civilsamfundet bør udnytte, og som politikere, der er villige til reformer, bør bruge i deres arbejde.

En organisation som NCK har ved at have den position i samfundet, som den har, større og flere muligheder for at arbejde med forskellige indfaldsvinkler i forhold til myndighederne. En organisation som FIDA, der har sin styrke i den specielle kompetence inden for juridiske problemstillinger, må arbejde på områder, hvor den kompetence bedst kan give resultater. FIDAS kompetence som en organisation af kvindelige advokater kommer bedst til nytte, ved direkte reformarbejde og forslag til lovforslag og, ved erfaring om, hvordan systemet slår ud i forhold til organisations fokus på kvinders og børns rettigheder. Siden FIDA har en begrænset spændvidde nationalt, kan organisationen ses at have mindre gennemslagskraft i forhold til deres arbejde. På den anden side så har organisationer som KHRC klaret at have en strategi, som, selv om de ikke har den naturlige opbakning som NCK har, alligevel kan arbejde på en mere differentieret strategi, der ikke kun retter sig mod reformer i det formelle system. KHRC ser styrken og vigtigheden af, på samme tid i at arbejde med folk lokalt, og i at der i denne todeling af arbejdet ligger en styrke, der kan gavne arbejdet for demokrati på alle planer. Der findes mange områder, hvor civilsamfundsorganisationer kan bruge deres forskellige kompetencer, strategier og forskellige indsatsområder i arbejdet for forbedring af demokrati, rettet mod forskellige myndigheder. Der skal alligevel være rum for at være kritiske over for sin egen rolle, og

over for om den valgte metode giver de resultater, man som organisation ønsker. Det er ikke gavnligt, set ud fra et resurseudgangspunkt, for eksempel at støtte en organisation, som ikke kommer frem med gode resultater. Forskellige strategier og udgangspunkter er med til at dække bredden af det virkefelt, civilsamfundet arbejder om, samtidig som organisationerne arbejder ud fra netværk, for at koordinere flere organisationers arbejde, for der igennem at styrke den fælles indsats, om det er over for regering eller myndigheder eller om det er over for andre aktører i det politiske rum.

”Working with the government should be done simply as a means to an end. Working with the government should not be an end in itself. Groups should position themselves in the new dispensation so as to compel the government to democratise institutions and promote efficiency in the delivery of services. Promotion of democratic, rule of law and good governance should be the principles guiding CSOs relationship with the government” (Kanyinga 2004, 24).

Kanyinga (2004) kommer i dette citat med en del af de bekymringer, som har været til stedet i civilsamfundet selv; men også fra litteraturen, at civilsamfundet ved at arbejde med myndighederne kan stå i fare for, at civilsamfundet kan blive for tæt koblet til myndighederne og andre mere formelle aktører i det politiske rum og dermed miste noget af sin handlekraft. Civilsamfundet er på mange måder afhængig af sin uafhængighed fra staten, for at det skal kunne arbejde som en aktør, der fremmer folks interesser. Staten har for eksempel haft et stort problem med korruption. Korruption er med til, at folk ikke har tillid til regeringen, politikere og offentlige embedsmænd. Hvis civilsamfundsorganisationer får et for ukritisk samarbejde med staten, vil det være vanskeligt for civilsamfundsaktører at beholde deres rolle som en agent, der skal presse staten til forandring og være en kilde til at gøre staten ansvarlig. Folk må have tillid til civilsamfundsorganisationer og kunne støtte deres sager, for derigennem af skabe et krav om reformer og forandringer.

6 Mobilisering lokalt, et led i civilsamfundsorganisationernes strategi i arbejdet med demokrati og underskuddet af demokrati

Lokalt arbejde har to elementer i sig, som det indledningsvis er vigtigt at trække frem. Lokal forankring af civilsamfundets arbejde skal ses i sammenhæng med arbejdet, organisationerne gør i forhold til at arbejde inden for rammerne af det formelle politiske rum i Kenya. Civilsamfundet kan ved lokalforankring finde en styrke, som kan bruges i arbejdet for at presse frem reformer. Ligeledes forandringer på forskellige politiske niveauer, lokalt, regionalt og nationalt. Set på den måde bliver civilsamfundsorganisationers arbejde med mobilisering lokalt et led i det arbejde, som er med forskellige offentlige myndigheder og regeringen. For det andet så er arbejdet på lokalt niveau vigtigt for demokratiet på den måde, at civilsamfundsorganisationer kan gøre folk lokalt bedre i stand til at kræve deres ret og gøre folk i stand til på en bedre måde at udfylde deres rolle om aktive borgere i et demokratisk land.

I dette kapitel skal arbejdet til mine case på lokalniveau drøftes op mod arbejdet for demokrati i Kenya. Centralt er hvordan civilsamfundsaktører arbejder for at forandre på underskuddet af demokrati fra et udgangspunkt i lokalsamfundet. Der vises forbindelse mellem at arbejde lokalt og det at arbejde med demokrati og hvordan dette helt konkret kommer til udtryk, ved at give eksempler på de forskellige måder mine case arbejder på lokalniveau og hvorfor det anses som vigtigt at styrke og være med til at skabe et aktivt lokalsamfund i Kenya.

6.1 Arbejdet med lokal befolkning i forhold til underskuddet af demokrati

Ud over det arbejde mine case gør i forhold til de institutionelle og formelle rammer af demokrati i Kenya, så sker der også et stort arbejde på lokalt niveau. Civilsamfundet arbejder med "citizenship" og underskuddet af demokratisk politik ved at arbejde med de reelle rettigheder, som er i Kenya. Det kan godt være, at der i lovgivningen er visse rettigheder for folk, men hvis ikke folket er klar over de rettigheder eller af andre grunde

ikke er i stand til at benytte rettighederne, da har rettighederne ikke nogen reel betydning. Fattigdom kan være en faktor som spiller ind og mangel på uddannelse er et andet eksempel.

Civilsamfundsorganisationer har her gode muligheder for at forandre på et underskud i demokratiet, som har med manglende kundskab og erfaring i befolkningen at gøre. Civilsamfundet bliver en mulighed, hvor igennem der kan ske demokratisk politik og være en platform, der kan være kilde til forandring i det kenyanske demokrati. Underskuddet i forhold til, at rettigheder skal have et reelt indhold, er vigtigt i forhold til Beethams(2004) to kerneprincipper i demokrati. Hvad har Beethams (2004) principper om politisk lighed og folkets kontrol over beslutningsprocessen af betydning for forståelsen af demokrati, hvis disse rettigheder kun er noget som står på papir, men ikke reelt har nogen betydning for befolkningen. Da vil man kun stå med en hul skal uden mening. Derfor er det vigtig, at civilsamfundsaktører arbejder med netop dette punkt om demokratisk underskud for at forandre på de forskellige forudsætninger, som gør at "Citizen" -begrebet og folkets muligheder for at holde deres ledere ansvarlige, ikke kun er tanker; men noget som reelt eksisterer i Kenya. Samtidig så er det vigtigt at nævne behovet for arbejde med den reelle værdi af lovgivning i Kenya er til stede, behovet for at skabe reelle forandringer for flertallet af de kenyanske borgere er et vigtigt arbejde for civilsamfundsorganisationerne.

Det første udgangspunkt, for at det er muligt for en organisation at arbejde med kundskabsbygning og kapacitetsbygning på lokalt niveau, er, at organisationen skal være repræsenteret eller være til stede på lokalplan, i en eller anden udstrækning. Det rent praktiske med at nå ud til folk og finde ud af, hvordan det er muligt at komme frem til de folk, som det er aktuelt at arbejde sammen med. Det er en fordel at kende til lokale netværk og strukturer for at forenkle de processer, som det er nødvendigt at komme igennem med lokalt. Civilsamfundsorganisationer i Kenya har generelt set været godt til stede på lokalniveau. Det bliver alligevel naturligt, at det kan være vanskeligt og ressourcekrævende at være til stede mange forskellige steder, og at for eksempel NCCCK har et bedre lokalt netværk, end andre har en fordel i forhold til at opbygge lokalt da de har medlemskirkerne

at gå igennem. Siden NCKK har eksisteret over en lang årrække, så har organisationen et bedre fundament til at arbejde i mange lokaleområder, som det er vanskeligt for andre organisationer at gøre på samme måde, fordi de ikke kan bygge på de samme allerede eksisterende lokale netværk. Andre organisationer og også NCKK kan styrke organisationers arbejde på lokalniveau, ved at samarbejde med andre organisationer for eksempel i netværk rundt ”civic” uddannelse for på den måde at nå ud til en større del af samfundet, ved at organisationerne koordinerer deres indsats på bestemte måder. Igennem netværk og samarbejde kan flere dele af lokalsamfund nås med civilsamfundets arbejde. Det er muligt for organisationer, der har mindre lokal forankring at arbejde på en måde, som giver gennemslag på et bredere område, ved at arbejde med andre organisationer.

6.2 Eksempler på mine case arbejder lokalt i Kenya

Organisationer som NCKK, KHRC, RPP og Cre-co arbejder aktivt med lokalsamfund rundt om i landet, hvor det forskellige ligger i omfanget og udbredelsen af arbejdet. AMWIK og FIDA har en mere begrænset arbejde rundt i Kenya. FIDAS arbejde er centreret ude på de tre kontorer i Nairobi, Kisumu og Mombasa, uden at have et direkte fokus på udbygningen af lokale netværk. Blandt mine case, NCKK, KHRC, RPP og CRE-CO, kan der ses at være et betydeligt fokus på at arbejde med de reelle forhindringer, der er i forhold til at få folk gjort mere i stand til at kræve deres ret og bevidstgøring af for eksempel, hvilke forpligtelser for eksempel, der er fra myndighedernes side over for befolkningen og folks rettigheder ellers, og hvad rettighederne betyder i praksis. Blandt mine case var der forskellige måder at være til stede på lokalniveau og for, hvor dominerende dette arbejde var i deres arbejde generelt, som når det gjaldt civilsamfundsorganisationernes arbejde med staten. En af de organisationer, som havde fokus rettet mere på myndighederne, havde nogle projekter, der indirekte var rettet mod lokalsamfundet. FIDA, som ikke har en stor medlemsskare eller mange kontorer ude på lokalniveau, arbejder på en anden måde lokalt end organisationer, hvor de lokale netværk er bedre udbygget. Alligevel kan der i FIDAS projekter ses en logik i, at det netop er den strategi, man benytter sig af. En forudsætning for FIDAS arbejde er, at kvinder ved, hvad deres rettigheder er, og at det, som FIDA skal arbejde med at forbedre, er de muligheder kvinder lokalt har til at få råd og vejledning, for eksempel ved sager om vold i hjemmet.

FIDAs udgangspunkt kan siges at være de rammer, der ligger i samfundet, som har betydning for kvinders rettigheder. Lokale ledere bliver uddannet af FIDA, fordi det er her, de i første omgang er i dialog med kvinder, som kommer med et aktuelt problem i forhold til for eksempel vold (interview med J. O. Onyango, FIDA). Problemerne bliver traditionelt løst i lokalmiljøet, og derfor er det vigtigt, at folk lokalt ved besked om, hvordan de skal handle, hvis der skulle opstå problemer lokalt og specielt inden for det, som FIDA arbejder med nemlig; at folk er klar over de rammer, de kan handle ud fra, og at der findes andre løsninger end de traditionelle. Det skal dog også her siges, at de lokale myndigheder, man indtil nu har uddannet, er få og dette genspejler for mig igen, at hovedfokuset for FIDA ligger på et andet sted.

”At the community level the team will continue to work with chiefs and community based monitors who continue to raise awareness. Monitor and document trends in women’s rights violations. The data collected by the monitors reports will be analysed and disseminated through periodic fact sheets and finally through the Annual Report on the status of women to inform FIDA Kenya’s policy, advocacy and debates”.²⁰

AMWIK er en organisation, som ligner på FIDA, på den måde at organisationen arbejder med udgangspunkt i medlemmernes professionelle baggrund, som er kvinder i medier af forskellige typer. På baggrund af dette arbejder organisationen med den kompetence, som medieerfaring giver og arbejder ud fra den mulighed, medierne giver for at gøre opmærksom på forskellige problemstillinger i det kenyanske samfund. Samtidig så er det vigtigt at få frem, at organisationen arbejder med at forbedre demokratiet ved at bruge medierne, til bedre at gøre spørgsmål tydelige, der er vigtige for samfundet generelt. Organisationen optræner ikke kun kvinder i medierne til at være mere opmærksomme på kønsperspektivet, men organisationen optræner også mandlige journalister, fordi vinklingen ikke skal være, at det er problemstillinger, som kun angår kvinder; men at det i realiteten er et samfunds- og demokrati problem, at kvinder ikke er mere synlige i det offentlige rum, og at problemstillinger som vold mod kvinder skal forstås på en sådan måde (interview med Mburia, AMWIK).

---

²⁰ www.fidakenya.org/news_progs_rights.htm

“AMWIK's challenge is to ensure that information on specific issues is disseminated widely to enable communities to make informed choices”²¹.

Medier er vigtige i forhold til demokrati, fordi, medierne kan være et led til at give folk et indblik i, hvad der sker i samfundet, og medierne kan være en mulighed for at skaffe information om vigtige sager ude i samfundet. På grund af at AMWIK har et fokus, som går på medierne, behøver organisationen ikke den lokale forankring for at nå ud til folk lokalt. De har som et mål at få information ud til folk; men det behøver ikke ske ved at stå ansigt til ansigt med folk. Derimod ved at bedre mediernes arbejde generelt til at overtage dette arbejde.

”Information er magt, og vi har taget det på os selv at forsikre os om at kvinder, hvor de end er, har information. Da kan kvinder tage beslutninger, som er vigtige for deres liv og for livet i samfundet.”(interview med Mburia, AMWIK).

”Give folk information, ser vi på som et stort skridt mod demokrati og udvikling”(interview med Mburia, AMWIK).

Medierne kan være en slags vagthund, der kan holde øje med politikere og pointere vigtige problemstillinger, eller politikernes mangel på at holde deres løfter. AMWIK som organisation arbejder med at forbedre mediernes kundskab om emner, som er vigtige at få ud til folk. Det handler om at bevistgøre mediefolk om deres rolle og gøre medierne i stand til at spille deres rolle i samfundet, bedre end de gør. Det vil sige, at arbejde med at forbedre den tilgang til information folk i Kenya har. Det bliver en mere indirekte måde at arbejde med en forbedring af det reelle underskud af demokrati, ved at AMWIK arbejder med at forbedre på en af de kanaler, som skal give folk den information, de trænger for at tage beslutninger. For AMWIK handler det også om, at kvinder bliver mere synlige i medierne og ikke kun i roller, som er traditionelle kvinderoller. Ved at synliggøre kvinder i andre roller, som sportsjournalister og politiske reportere, så gør man kvinder mere opmærksomme på, at de kan have andre fremtrædende roller i samfundet. AMWIK ser dette, som en måde at ændre på rollemønstret i Kenya og få flere kvinder til, for eksempel at gå ind i politik.

---

²¹www.amwik.org/

“Our mission is to promote an informed and resourceful society through professional development and transformation of the media to enhance the status of women in Kenya”.²²

At få information ud i samfundet og gøre folk mere opmærksomme på kvinders rolle i Kenya, er medierne en vigtig kanal for denne type information og bevidstgøring af samfundet over hele landet. AMWIK arbejder inde fra systemet og prøver at forandre på ting indefra. Samtidig så prøver AMWIK at have et blik rettet også mod andre end folk fra medierne. Et eksempel kan være, at AMWIK rådgiver i det at bruge medierne for organisationer og kvinder, som ønsker at komme ind i offentlige stillinger eller i politik. Det kan være vanskeligt at trænge igennem de meget traditionelle og konservative partinominationer, og det er vigtigt at benytte sig af medierne for at komme til positioner. Medierne er vigtige i kampen for politiske stillinger eller for civilsamfundsorganisationerne i deres arbejde for demokrati (interview med Mburia, AMWIK). For at kunne bruge medierne må man vide, hvad man skal gøre og, hvordan man kan bruge medierne til at fremme sine synspunkter. Medievidenskab er vigtig for at få deres budskaber igennem til folk generelt. Det er vigtigt, at civilsamfundet for eksempel er med i centrale debatter og gør deres synspunkter synlige, og her kan medier bruges. Det er igen en indirekte måde at arbejde lokalt på den måde, at AMWIK, er med til at styrke organisationer, som snakker på vegne af et lokalsamfund eller en bestemt gruppe, så de bedre kan få gennemslag for deres sager i offentligheden. AMWIK har som de to næste citater åbner op for, også en interesse i at bruge organisationens kompetence til at styrke lokale organisationer.

“Stimulating communities to maximize their organizing capabilities by strengthening their own organizations and building both horizontal and vertical federations for the claiming, promotion and protection of human rights”.²³

“Working with communities at their own level on what they perceive as their entitlements and issues or concerns of value to them, and strive to hold human rights violators (state and non-state) accountable through appropriate use of legal and extra-legal means”.²⁴

---

²² www.amwik.org/

²³ www.amwik.org/

²⁴ www.amwik.org/

AMWIK har som mål at styrke lokalsamfundet, fordi styrke gør lokalsamfund i stand til at spille den rolle, som folk i et demokrati skal have nemlig at vide, hvad man kan forvente af den politiske magt og også selv være bevidste om hvordan man kan løse problemer.

6.3 Arbejde med kapacitetsbygning og "civic" uddannelse lokalt

Kundskab og kapacitetsbygning er udgangspunkt i et arbejde for at bemyndige kenyannerne til at skabe demokrati og god regeringsførelse. Professionelle organisationer som bruger deres faglige kompetence til at styrke folks kundskab på forskellige niveauer og om forskellige områder og organisationer som NCKK og KHRC, der har en mere generel tilnærming. Lokale initiativer er vigtige, og målet, KHRC fremstiller i deres strategiske plan 2004-2008, er, at rodfæste menneskerettigheder og demokratiske rettigheder i alle lokalsamfund for at gøre lokalsamfundet i stand til at kræve og beskytte deres egen ret. Tanken er at gøre lokalsamfundet i stand til at sætte fingeren på, hvad problemerne er, og at den viden, som er resultatet med samarbejde mellem organisationen og de enkelte lokalsamfund, skal bruges til at sætte gang i lovforslag og andre initiativer, hvis der ses at være et generelt problem. Min informant fra KHRC sagde bl.a., at det var et mål at gøre lokalsamfund så kompetente, at det ikke var nødvendigt for KHRC at vejlede mere. Det ville betyde, at hvis KHRC ikke længere var til stede lokalt, så ville de lokale initiativer fungere lige så godt (interview med Malombe, KHRC). Det er et mål at skabe uafhængige lokalsamfund, der kan arbejde selvstændigt af civildsamfundet; for det er det, som er bedst i det lange løb. Et eksempel på den tankegang, som ligger bag KHRC arbejde på lokalniveau og sammenhængen mellem det at lære folk om menneskerettigheder. KHRC har projekter, som er rettet mod undervisning og oplæring af elever på skolerne. Projektet går på eleverne, lærerne og andre administrative dele af skoleadministrationen helt fra lokalniveau og frem til den ansvarlige minister, som man har et samarbejde med. Ved at arbejde med demokrati og menneskerettigheder på skolerne og få en form for god "regeringsførelse" her, har organisationen set, at projektet ikke kun har betydning for den enkelte skole og elever. Projekterne har også virkning rundt ellers i lokalsamfundet (interview med Malombe den 10.05, KHRC). Ved skoleprojektet påvirker man eleverne til at få en teoretisk, men også en praktisk forståelse for demokrati og

menneskerettigheder, som kan være med til at gøre nye generationer mere bevidste borgere og på den måde styrke demokrati, ved at folk kan stille regering, lokale og nationale myndigheder bedre til ansvar.

” vi har det vi kalder bred virknings aktiviteter, men som er vældig billige at arrangere, faktisk vældig enkle at organisere (interview med Malombe 10.05, KHRC).

KHRC behøver ikke være fysisk til sted for at få en aktivitet organiseret og udført; men benytter sig af de mange ressourcer, som organisationen har på lokalniveau, når de ønsker at sætte i gang med et projekt. Ved at bemyndige græsrodderne i organisationen og baglandet, får man et mere selvstændigt og aktivt lokalsamfund, som også mere på egen hånd kan være aktiv i forhold til forskellige typer arbejde og projekter, og i forhold til at arbejde med forskellige typer myndigheder, og samtidig holde dem ansvarlige.

Et eksempel på, at KHRC bruger en tilnærming, der handler om formidling af information og kompetence om Kenya, er at organisationen i 2005 fik et firma, som arbejdede med indsamling af forskningsmateriale til at samle ind data om kenyanernes mening angående menneskerettighedssituationen i Kenya og NARC -regeringens præstationer på dette område. En civilsamfundsorganisation som KHRC bruger på denne måde en videnskabelig metode for at finde ud af, hvordan kenyanerne mener, det står til med regeringens indsats på menneskerettighedsområdet. KHRC kommer ikke bare med en udtalelse om, at regeringen må gøre mere for menneskerettighederne i landet; men opbygger dette argumentet med en undersøgelse med centrum i kenyanernes egen mening. Dette udsagn skal også ses i forbindelse med den forståelse, som bl.a. min informant fra KHRC, Malombe og andre, udtrykte i forhold til, at civilsamfundsorganisationer har en rolle at spille i forhold til forskning og kundskabsbase. Det er en måde at presse regeringen til at gøre noget. Det er et klart signal til myndighederne om befolkningens utilfredshed over situationen. En undersøgelse kan også bruges til at tydeliggøre over for regeringen, at den ikke skal være for sikker på situationen til valget i 2007. Er folk så utilfredse, at de vil stemme på oppositionen? Civilsamfundsaktører bruger deres kompetence til at gøre opmærksom på deres sager og underbygger deres argumenter med analyser og undersøgelser. Kompetencebygning står centralt i nogle civilsamfundsorganisationer både i

hovedkontorerne, men også på lokalniveau hos organisationernes græsrodder hvor der også ligger kundskab og kompetence, som skal bruges i arbejdet for bedre demokrati.

“The building of the capacities of the membership and the communities is geared towards building the civic competence of the people. Civic competence is the ability by individuals or groups to influence the actions of persons who exercise power over them and to discharge their civic responsibilities as citizens”.²⁵

NCCK arbejder efter et specielt rammeværk, når det gælder at arbejde med kapacitetsbygning. Det er et todelt projekt på den måde, at kapacitetsbygning handler om at bygge på kapacitet på medlemskirkerne; men videre derfra ud i lokalsamfundet. I NCCK arbejder man efter retningslinjer fra 1996, om at selve rådet skal være igangsætter af opbygningen af kapaciteten, mens medlemskirkerne og lokalmiljøet skal stå for implementeringen af de sociale tjenester. NCCK har bl.a. arbejdet med ”civic” uddannelse. Dette arbejde sker ude i de forskellige regioner. Det første skridt er at oplære folk i medlemskirkerne inden for god regeringsførelse og menneskerettigheder. De folk som man har oplært, giver så deres viden videre til resten af lokalsamfundet. Det, man ønsker, er at opbygge folks forståelse af de nye politiske rammer, som er i Kenya; men også at folk har et ansvar for at opretholde dette. Folk må kende deres rettigheder; men at dette medføre også et ansvar for folk. ”Civic” -uddannelsen bliver ikke kun givet til kirkens egen medlemmer, men rettes mod hele lokalsamfundet. Organisation bruger netværk der allerede eksisterer i kirken. Ved at bruge kirkerne eller kirkelige organisationer som udgangspunktet for denne type arbejde, kan organisationen nå ud til mange kenyanere, uden at der skal bruges mange ressourcer til at komme ud til folk. Netværk og ressourcerne ligger ude lokalt i de enkelte kirker og kirkelige organisationer.

” Folk må lære, hvordan man gør i et flerpartisystem”(interview med Susie Ibutu, NCCK).

---

²⁵ http://www.ncck.org/programs/prog_port.asp?itemid=32

“On the wider scale, the advocacy strategy seeks to promote public participation, monitoring and evaluation of governance and social service delivery processes in Kenya. To achieve this, the Council contributes towards development of the civic competence of the people”.²⁶

“While the fidelity of the power holder is shown by their level of adherence to the tenets of good governance, the faithfulness of the citizens in discharging their duties is determined by their level of civic competence”.²⁷

NCKK anerkender at der i et samfund, hvor demokrati skal råde, må folk have en hvis forståelse for, hvad demokrati betyder og, det der er folkets ansvar. Derfor er kompetence og kapacitetsbygning vigtige i forhold til udvikling af demokrati. Samtidig, som man arbejder med at forbedre folkets kundskab, om hvordan ting fungerer i et demokrati, har NCKK et vældig fokus på sociale tjenester i deres arbejde for demokrati en linje, som ligger op af noget af det, min informant fra ”The NGO Council” sagde om, at det er vigtigt at kenyanernes basisbehov dækkes; for det er vanskeligt for folk med tomme maver at tænke på demokrati(interview med M. Musau, The NGO Council).

”The project seeks to encourage information flow from Civil Society Organizations to communities and vice versa. This also creates links / networks of organizations dealing with other issues not necessarily on peace”.²⁸

4cs arbejder også med projekter, som giver hjælp til lokalsamfund, der ønsker at sætte op ressourcecentre lokalt. Det gør man ud fra tanken, om at det er vigtigt, at det er muligt for folk at have tilgang til information. Information om forskellige temaer, som forfatning og andre juridiske spørgsmål, er vigtig for at organisationen når ud til folk for at forbedre deres viden og kapacitet i forhold til, at de derefter er bedre stillet til at bruge og være med til at forbedre demokratiet og forfatningsprocessen. Kundskab er magten til at forandre på ting, og kundskabs- og kapacitetsbygning er meget centrale mål for alle mine case. Der hvor de skilder sig lidt fra hinanden, er de forskellige fokustemaer, de har som udgangspunkt for formerne for ”civic education”.

---

²⁶ http://www.ncck.org/programs/prog_port.asp?itemid=32

²⁷ http://www.ncck.org/programs/prog_port.asp?itemid=32

²⁸ <http://www.4cskenyatuitakayo.org/CEPP.asp>

Der ligger i mine case et stort område, hvor organisationernes arbejde kan og bør forbedres i forhold til at trænge igennem de geografiske udfordringer, der er i repræsentationen og arbejdet, organisationerne har i de nordlige områder af Kenya. Mine informanter siger selv, det er vanskeligt at være til stede i områder, hvor det er vanskeligt at komme ud til folk (interview med Kituku Cre-co). Isolation af enkelte områder af Kenya blev gjort tydelig under tørken i starten af 2006, hvor det blev klart, at kommunikationslinjerne til disse områder var under al kritik. Det betyder i mange sammenhænge, at en del af landet er afskåret fra resten af Kenya. Tager man udgangspunkt i både Beethams(2004) forståelse af demokrati som et inkluderende begreb og ser på rammeværket hos Luckham et al.(2003) og demokratisk underskud, hvor netop arbejdet med at skabe et inkluderende samfund er vigtigt; så kan man se, at folk i de nordlige regioner i Kenya på mange måder står uden for det kenyanske samfund. Ekskluderingen af et stort område af et land er problematisk, og ekskluderingen sker på grund af dårlig logistik og uroligheder i området, som sammen med andre faktorer gør, at folk i denne del af Kenya ikke har de samme muligheder, som folk ellers har i Kenya. Civilsamfundet bør være bedre repræsenteret her og arbejde på samme måde, som der arbejdes for, at folk andre steder i Kenya får kapacitet og viden til at tage del i det politiske liv, og på den måde få mulighed for at forbedre deres eget liv. Det kan kun opfattes som negativt i forhold til demokrati og Beethams(2004) principper, hvis en del af befolkningen kan ses at have mindre betydning i det politiske system, og dermed at princippet om politisk lighed ikke er reelt for denne del af befolkningen. Det er vigtigt, at civilsamfundsorganisationer vender deres arbejde også mod minoriteter i samfundet, da principperne om politisk lighed og kontrol med beslutningsprocesserne skal gælde for befolkningen som helhed. Der ligger en udfordring for civilsamfundsaktører, som arbejder med demokratiproblemstillinger at være mere aktive i de nordlige regioner i Kenya og være med til at forbedre underskuddet af demokrati for denne del af den kenyanske befolkning.

Hos to af mine case KHRC og NCCK kunne der ses at være den samme trend og tanke bag den måde organisationerne arbejder på lokalt niveau, og arbejdet organisationerne gør mod regeringen. Arbejdsfordelingen skal være sådan, at hovedkontoret i Nairobi skal arbejde med "advocacy" mod regering og ministerier. Samtidig så skal man oparbejde en

kompetence og uafhængighed lokalt, så folk selv kan være i stand til at være aktive borgere i samfundet. Kapacitetsbygning, eller det som min informant kaldte bemyndigelse af befolkningen lokalt, er en vigtig nøgle i arbejdet for demokrati. Et godt eksempel for at vise hvordan organisationerne tænker, kan vises i den måde KHRC arbejder med landprojekter og minevirksomhed. Når det gælder minedrift, er det vigtigt at sikre, at de folk, som påvirkes af minedrift, bliver behandlet på en måde, så deres rettigheder sikres. Folk har nogle steder ikke fået tilstrækkelig med kompensation for at forlade deres jord, eller folk har ikke fået nogen kompensation i det hele taget. Her arbejder KHRC med at gøre folk bevidste om de rettigheder, folk faktisk har og at de kræver deres ret. Samtidig så arbejdes der med en ny lovgivning for at sikre folks rettigheder bedre og presse regeringen til ikke at godtage, at udenlandske mineselskaber ikke har etiske retningslinjer i deres arbejde (interview med Malombe, KHRC) En af mine informanter fra NCKK sagde, at det er vigtigt, at folk lokalt selv er i stand til at finde problemerne; men også finde de løsninger, som er bedst for deres lokalsamfund. På den måde skaber man heller ikke samfund, som er afhængige af hjælp udefra; men lokalsamfund som i højere grad er i stand til at være en del af et samfund uden klientalisme og sætte fokus på stammetilhørighed (interview med Kamau, NCKK).

Lokalsamfundsarbejde er vigtigt for arbejdet med demokrati. Derfor arbejder mine case i mange tilfælde aktivt på dette område. Hovedfokus er på kapacitetsbygning og styrelse af lokalsamfund, så kenyenerne bliver bedre til at fastholde deres ledere til deres ansvar. Arbejdet sker ud fra organisationernes forskellige udgangspunkt. Cre-co arbejder hovedsageligt inden for rammerne af "civic" uddannelse, mens 4cs arbejder ud fra deres fokusområde om folkelig deltagelse i forfatningsprocessen. AMWIK arbejder ud fra medierne, og FIDA har sine tre kontorer, som giver juridisk bistand. KHRC og NCKK har en mere bred tilnærming med menneskerettigheder, og for NCKKs vedkommende er det sundhedstjenester. Igen komme bredden af civilsamfundets arbejde frem, men også, at der ligger en udfordring i forhold til at arbejde med forbedring af demokrati, og det også prøve at komme ud til de folk, som på grund af deres geografiske placering er ekskluderet fra demokratiet. Arbejdet mine case gør, kan ses i lys af arbejde for at fordre demokratiske

underskud i Kenya, ved at være en kanal, som styrker lokal kundskab og gør folk bedre i stand til at holde deres politiske ledere ansvarlig og derigennem styrke demokratiet.

7 Politiske ændringer, magtkamp stat/civilsamfund

Når man læser nyere artikler om den politiske situation i Kenya eller snakker med kenyanere generelt, og specielt folk fra civilsamfundet, så bliver det fremhævet, at det demokratiske politiske rum i Kenya har været igennem en stor forandring (alle interviews). Nu har civilsamfundet helt andre rammer at arbejde ud fra, og derfor er mange civilsamfundsgrupper blevet nødt til at forandre på den måde, de arbejder på, og omstillingen har i følge Kanyinga(interview) været en lang og vanskelig proces for civilsamfundet generelt. En del af forklaringen på, hvorfor civilsamfundet havde vanskeligt ved at tilpasse sig en ny politiske virkelighed, skal findes i den rolle, civilsamfundet spillede i 90'erne og den klare opposition mod Moi-regimet og samarbejdet med den politiske opposition for at få et politisk skifte i Kenya.

Hvor stærkt en civilsamfundsorganisation står i det politiske rum har betydning for graden af held, de har med at fremme deres sager over for andre aktører i det politiske rum, om det er myndigheder eller om det er den private sektor. Mine case arbejder alle med en strategi, hvor de mener, de kan forandre på de politiske system, eller forandringer de ønsker at påvirke skal ske, fordi organisationerne mener, at de ved deres arbejde kan få til et bedre demokrati, som alle mine case har som et af deres mål.

I denne analysedel, vil civilsamfundets magt og hvordan organisationerne kan få magt i samfundet blive diskuteret. Samtidig vil der diskuteres hvilke udfordringer, som mine case i det kenyanske civilsamfund selv mener, er vigtige i forhold til arbejdet for demokrati i fremtiden.

7.1 Civilsamfundets magt

Civilsamfundet er ikke i sig selv nogen garantist for, at der sker forandringer i retning af demokrati i et land. For at civilsamfundet skal have nogen betydning i af fremme sine mål, er det nødvendigt, at de sidder i en position, hvor de bliver hørt og taget på alvor.

Civilsamfundsaktører kan presse myndighederne til at foretage forandringer, og civilsamfundsorganisationer kan arbejde sammen med myndighederne, som det er vist i kapitel 5 om mine case brug af det politiske rum. Udarbejdelsen af reformer i lovgivningen og ved nye lovforslag. Hvad er det, som gør, at myndighederne hører efter de råd, civilsamfundet kommer med? Svaret er ikke vanskeligt. Civilsamfundet må vise en eller anden form for magt at vise til. Et svagt civilsamfund uden folkelig opbakning kan have vanskeligt ved at få lagt det nødvendige pres på myndighederne, som skaber forandringer. Civilsamfundet i Kenya har i demokratiseringsprocessen i 80erne og 90erne vist, at de har været i stand til at mobilisere kenyanere til at støtte civilsamfundets arbejde. Ydermere blev civilsamfundet også støttet finansielt af udenlandske donorer og fik derigennem økonomisk støtte til at arbejde for demokrati. Situationen har forandret sig, og det betyder, at det formelle politiske rum i større grad end før er blevet en arena, hvor forandringerne sker. Hvilken betydning har dette for civilsamfundet, og hvordan arbejder civilsamfundet for at få magt, som kan gøre det muligt for mine case at forandre på det kenyanske demokrati?

”by remaining people-driven and in touch with society issues, civil society needs to strengthen the base of its membership by actively involving other constituencies at all levels as opposed to being an urban-based club of human rights and religious organisations”(Malombe 2004, 44).

Vigtigheden af lokal opbakning og lokal mobilisering er et af de centrale elementer i forbindelse med magt til civilsamfundsorganisationer. Det, at en organisation har et godt og aktivt bagland, giver en organisation en stærk position i forhold til for eksempel at skulle forhandle med politikere om en reform af en bestemt lovgivning, som er vigtig for organisationens bagland(interview med Mutunga). Politikere og myndigheder generelt er afhængig af opbakning for genvalg.

”når det kommer til at presse regeringen til at implementere eller handle i forhold til sager, er regeringen altid bange, fordi den ved, at politik ikke kun handler om middelklassens syn, det er drevet frem af masserne. Regeringen er altid bange for masserne, så hvis man har masserne med er

det altid enklere at få ting igennem. Det er derfor, vi starter med folket”(Interview med Malombe 27.04.06, KHRC).

Det politiske system er sådan, at politikere og andre, som er afhængige af stemmer for at forblive i sin position, må arbejde med at have opbakning fra forskellige grupper i samfundet. For civilsamfundsorganisationer gælder det om at have en synlig mobilisering; for det gør de enklere at presse frem forandringer. Det er derfor vigtigt for mine case i det kenyanske civilsamfund at mobilisere lokalt, rundt deres specielle interesseområder. Det er vigtigt at skabe opmærksomhed om centrale problemstillinger, organisationen arbejder med. Det, at organisationen er synlig, og folk ved, hvem de er, og hvad organisationen står for, er også vigtigt i forhold til at kunne mobilisere befolkningen. Det mest centrale element må alligevel være at arbejde for sager, som er centrale og vigtige for folk i Kenya, for derigennem at skabe interesse og engagement hos folk. En del af arbejdet til mine case, er også arbejdet om bevidstgøring af folk; sætte folk i stand til at være aktive i samfundet og stå frem med deres overbevisning. Dette kommer ind i sammenhæng med de strategier mine case bruger. Mine case var fokuseret på det lokale niveau; men forskellene var, hvor stor lokal opbakning organisationerne kunne stille med. Et eksempel er FIDAs 360 medlemmer i forhold til det godt udbyggede lokale engagement til KHRC. Et element, som kan opveje et mindre tydeligt eller stort bagland for en organisation, kan være arbejdet i netværk på forskellige niveauer. Netværkene kan give en mindre organisation magt, ved at arbejde med andre organisationer i Kenya, i Afrika eller i hele verden, og derigennem gøre at organisationerne har mere gennemslagskraft i deres arbejde.

Der har i det sidste år været spekuleret meget i de formelle politiske kræfter i Kenyas forsøg på at mindske civilsamfundets magt. Samtidig så har der rent teoretisk, som det ses hos Grugel (2002), været meninger om, at civilsamfundet bliver svagere i takt med, at demokratisering sker i et land. Man har teorier, som siger, at civilsamfundet generelt set bliver svækket efter en overgang til mere demokrati. Samtidig så henvises der til vigtigheden af civilsamfundets rolle i nye demokratier for at holde fokuset på reformer i samfundet, og derfor en stadig forbedring af det politiske system. I kenyansk sammenhæng er det også blevet hævdet, at civilsamfundet er blevet svækket efter 2002 (Nyanchoga

2004). At civilsamfundet er svækket, er dog ikke noget mine informanter i civilsamfundet mener, er en aktuell udvikling, som det kan læses ud fra dette citat.

” forandring kan altid komme fra civilsamfundet i dette land, vi er ikke fortabte; for Kenya er et land med et vældigt aktivt civilsamfund. Antallet vokser og folk er blevet mere bevidste på menneskerettighederne”(interview med S. Musau, RPP).

7.2 Netværk, et tiltag for magt

For at civilsamfundet skal kunne udnytte mulighederne i det politiske rum i Kenya, står de ifølge Owiti et al. (2004) over for udfordringer, der hænger sammen med at få et bedre samarbejde mellem de forskellige aktører i det kenyanske samfund; men også på et internationalt plan. Der er ikke nok deling af information, nok kommunikation mellem organisationer. Samtidig er der kritik af, at de organisatoriske og administrative egenskaber samt en svag ”civic” og demokratisk kultur generelt i det kenyanske samfund er med til at svække civilsamfundsaktørers arbejde for demokrati. Det er med til at svække civilsamfundets arbejde.

Ud fra den information, som jeg fik fra mine informanter og de organisationer informanterne arbejder for, er der sket forandringer på dette område; eller så har meget af kritikken, som kommer frem bl.a. hos Owiti et al. (2004) gjort at der er sket forandringer. Civilsamfundet generelt og mine case har haft tid til at se situationen lidt an, samtidig med at man har set de andre politiske aktører lidt an. Nu er det blevet tydeligt, at for at man skal få forandringer, må man stå sammen om indsatsen for forskellige temaer. Mine informanter snakkede alle om dette tiltag(interview med M. Musau, S. Musau, Kamau, P. O. Onyango, Malombe, Kituku, Mburia). Det handler om at være en kundskabs- og erfaringsbase og have en fællesfront og stå sammen. På den måde samler man mobiliseringen, ikke kun rundt enkelte organisationer, men mere rundt temaer af vigtighed for de forskellige organisationers bagland. Ved at stå sammen om forskellige temaer var mobiliseringen, i forhold til at skabe synlighed over for de rigtige myndigheder, gjort enklere på den måde, der er flere mennesker, som kan synliggøre deres synspunkter. Organisationerne samler deres opbakning og bliver på den måde stærkere og en aktør, som står med et større

bagland bag sig og har dermed bedre mulighed for at stå som en magt, som myndighederne skal regne med og, som har mange procentuelle vælgere bag en bestemt sag.

Ud fra mine interviews fik jeg et indtryk af, at netværksbygning var noget, som havde været centralt i alle mine case arbejde og, at det var en ting, organisationerne havde haft som prioritet. Netværksbygning er godt implementeret i organisationernes måde at arbejde på. I takt med en anden udvikling, at give folk magt til at forandre på deres egen situation, er arbejdet med netværk også interessant, fordi netværkene ikke kun handler om noget lokalt. Netværk rundt forskellige temaer er noget, der eksisterer på lokalt, regionalt, nationalt, men også på internationalt niveau (interview med Kamau, NCKK og Malombe; KHRC). I og med at civilsamfundet skaber netværk og samtidig arbejder med at få folk bemyndiget til selv at skabe udvikling i deres lokalsamfund, så kan netværksbygning også være et element, der kan styrke lokalsamfund i organisationerne. Samtidig åbner man ved netværksbygning op for, at folk kan komme i kontakt med folk i samme situation andre steder indad i et land; men også regionalt i Afrika og i resten af verden. Lokalsamfund får derigennem mulighed for at få indsigt i, hvordan forandring sker andre steder; man kan dele erfaring, og lokalsamfund bliver mere bevidste om andre løsninger end den model, som er i Kenya. Netværk giver mulighed for mobilisering på helt andre plan end det, som er vanligt og skaber et fællesskab med folk med de samme problemstillinger. Det kan endnu en gang været et led i at styre lokalsamfundet i Kenya; men også de forskellige civilsamfundsorganisationer i Kenya og været en mulighed for magt, mobilisering og mulighed for forandring i samfundet.

7.3 Forsøg på at begrænse civilsamfundets magt

Forholdet mellem stat og civilsamfund har været præget af spænding helt siden kolonitiden. Kanyinga (2004) skriver, at grunden til, at forholdet har været spændt var forskellige udgangspunkt for arbejdet mellem de to. Kolonimagten brugte magt og tvang, mens civilsamfundet havde udgangspunkt i afrikansk samfundstradition og frivillighed. Efter kolonifrigørelsen blev ikke forholdet bedret; den ledende elite i samfundet arbejdede med at begrænse civilsamfunds magt ved at apolitiser og etnificere civilsamfundet. Staten vedtog lovgivning, som kunne bruges til at dominere sektoren for at begrænse

effektiviteten. Kritik af myndighederne resulterede i trusler om fratagelse af organisationers registrering, eller organisationer blev nægtet registrering.

Selv om civilsamfundet blev begrænset i sit arbejde fra statens side kan ....

” The defeat of the KANU in the 2002 elections be attributed to the inputs and work by civil society organisations” (Kanyinga 2004, 23).

En del af de seneste udtalelser på dette område bygger på en svækkelse af civilsamfundet i Kenya, fordi staten med præsident Kibaki prøver at kontrollere og svække civilsamfundets politiske indflydelse. Medierne har haft fokus på dette, og der har været forskellige eksempler, hvor myndighederne på en eller anden måde har forsøgt at vise, hvem der bestemmer. Et eksempel på dette er, da maskerede politistyrker ransagede standart avisens kontorer, fordi avisen havde været kritisk over for Kibaki (BBC News 03.03.06). Det sidste eksempel er en ”The Standard” artikel med overskriften ” How govt is Killing the Civil Society”. Det bliver hævdet i artiklen, at en del af Kibakis strategi for genvalg til præsidentposten i 2007 er at svække civilsamfundets magt. Ifølge avisen skulle der være forskellige måder, hvorigennem strategien skulle virke. Hovedpointen i artikel er, at flere penge fra udenlandske donorer kanaliseres gennem den kenyanske regering, for derefter at blive fordelt til forskellige NGOer. Regeringen har nu besluttet at indefryse 48 millioner norske kroner, som skulle gå til frivillige organisationer, og at penge ikke vil blive frigivet før valget i 2007(Aftenposten den 24.10.06). Dette kan ses som endnu et forsøg fra regeringens side på at begrænse civilsamfundsorganisationers arbejdsbetingelse og vise magt. Det kan ses som en udmelding om, at civilsamfundet generelt i Kenya er en trussel for magthaverne, og at magthaverne prøver at vise, at de stadigvæk har midler til at kontrollere civilsamfundsarbejde på.

”This move to muzzle the media and the civil society is intended to undermine the capacity of the country to fight official corruption, and to distract the country from its focus and demand for the legitimate constitutional review process”(Kituku I The Standard, den 25.04.06).

Mine informanter er dog ikke påvirket af regeringens nedfrysning af midler, siden de ikke finansieres på den måde, og det er nok i højere grad tjeneste NGOer, som bliver ramt. Når det er sagt, så kan det alligevel ses som et forsøg på at påvirke civilsamfundet, fordi der her

ligger vigtige politiske kræfter. Man kan se disse forsøg, som forsøg på at bremse civilsamfundsorganisationer ud fra denne generelle synsvinkel; men det er ikke ensbetydende med, at civilsamfundet er svækket i dets arbejde for demokrati.

Civilsamfundet er stadigvæk en vigtig deltager i udviklingen af demokrati, og vigtigheden forstærkes bare ved, at staten med disse forsøg på at begrænse civilsamfundsorganisationers magt ikke klarer at få resultater. Alligevel er der grund til ikke at lade disse forsøg blive stående uden kommentarer fra andre dele af civilsamfundet f.eks. fra de organisationer, som er ramt; for det handler om ikke at lade sig kontrollere af staten, om det er igennem penge, fysisk magt eller andre metoder. Civilsamfundet må tage til genmæle som en sfære og kanal for demokrati.

7.4 Fremtidsvision for det kenyanske civilsamfund

Civilsamfundet i Kenya er aktivt og fremme i den offentlige debat og tager den åbning i brug, som er kommet i form af en ny regering. Civilsamfundsorganisationer er stadigvæk aktive på mange områder inden for arbejdet med at videreudvikle og forny demokratiet i Kenya. Hvilke elementer er det, mine informanter lægger vægt på i forhold til fremtiden? Dette er selvfølgelig et spørgsmål, som der også er vældig central i forhold til den debat, der eksisterer indad i civilsamfundet; men også indad i de enkelte organisationer. En problemstilling, som civilsamfundet har stået overfor i meget af sin tid som aktør i det formelle politiske liv i Kenya, har været anklagerne fra forskellige kanter om, at civilsamfundsaktører har taget stilling eller valgt side rent politisk. Civilsamfundet bliver til tider set på som en aktør i samfundet, der ikke skal tage stilling eller vælge side i forhold til politiske partier. Under demokratiseringsprocessen i 90'erne er der mange eksempler på, at der er fremkommet kritik af civilsamfundsgrupperes arbejde med politiske partier i opposition til KANU. Kritikken gik på, at samarbejdet ikke var inkluderende. Dette var gældende omkrig samarbejdet i NAC (National Alliance for Change). Det var et samarbejde mellem civilsamfundsgrupper og politiske partier i oppositionen (Mutunga 2003). Mutunga (2003) mener, at debatten om "non partisanship" i Kenya ikke sker efter en refleksion over, hvilket mandat civilsamfundet i mange tilfælde råder over. Ser man på det kenyanske eksempel i forholdet mellem formelle politiske partier og hverv og

civilsamfundet, så er der mange eksempler på, at de to har været forbundet og brugt af den andens ”medarbejdere”.

I oktober 2002 bryder KHRC med den opfattelse af, at civilsamfundet må forsøge at være upartiske for at kunne arbejde for at holde enhver regerings ansvarlighed over for befolkningen. Den 2. oktober sendte KHRC en pressemeddelelse ud om organisationens støtte til Mwai Kibaki og hans koalition. Dette blev gjort ud fra den overbevisning om, at for at Kenya skulle få en forandring i det politiske regime og blive demokratisk, måtte der andre kræfter til end KANU. Grundlaget for at støtte op om et alternativ til KANU var den måde, KHRC så på de muligheder, Kibaki havde for at tage magten fra KANU og, at Kibaki og hans koalition havde kapaciteten til at lede Kenya ind på en vej mod demokrati og udvikling. KHRC gjorde det samtidig klart, at det stadig havde taget standpunktet var en ”non-partisan” menneskerettighedsorganisation; men at:

” that does not mean being apolitical or that civil society organizations like it are robbed of the option of expressing political choices” (Mutunga 2003, 34).

Videre stod der i en pressemeddelelse, at KHRC ikke kommer til at være aktiv i et politisk parti; men at de har en demokratisk ret til at råde kenyanerne til, hvem der skal være præsident og lede landet. Et argument for at gøre dette er, at KHRC mener, at det ville være at frarøve den kenyanske befolkning, om de ikke klart gav råd om, hvem, de mente, var det bedste valg for at lede Kenya mod en anden politisk realitet. Kritikken kom fra andre civilsamfundsorganisationer, men også fra enkelte udenlandske donorer.

Netop kritikken fra udenlandske donorer viser, hvorfor civilsamfundet ønsker at blive mindre afhængig af penge udefra. Et argument for dette er netop, at organisationerne stiller sig friere til at arbejde på den måde, som organisationen selv mener, er det bedste for at opnå deres mål. Både KHRC og NCKK bruger byggeprojekter, og det at eje ejendomme som en måde at få en indtægtskilde på, og at dette arbejde kan udvides til at blive en mere betydelig del af finansieringen af organisationernes arbejde. Både KHRC og NCKK har gode og langvarige samarbejder med deres donorer. Alligevel ønsker organisationerne at kunne finansiere mere af deres arbejde selv (interview med Malombe, KHRC og Ibutu,

NCCK). Dette fortæller også noget om en ny rolle for civilsamfundet, at de ønsker at have en anden profil i samfundet. Samtidig kan det se ud som om, der er en trend, som handler om, at befolkningen i Kenya gennem aktiv deltagelse i en civilsamfundsorganisation skal kunne eje mere af de resultater, der kommer ud af civilsamfundets arbejde. Dette er en trend, som også er i udviklingstankegangen generelt; men som kan se ud til at komme mere ind i selve civilsamfundet. Et eksempel er fra den danske regerings bud på prioriteringen af dansk bistandspolitik 2007-2011.²⁹

I forhold til civilsamfundets rolle som arbejder for demokrati, kan man se det naturlige i, at en befolkning selv skal være ejer af udviklingen. Arbejdet for demokrati kan nødvendigvis ikke ske, uden at en befolkning selv er med i udviklingen. Befolkningen i Kenya har på mange måder ellers i historien været frarøvet retten til egen udvikling. Dette er en ret, som kenyanerne selv må tage kontrol over. At tage kontrol over egen udvikling og også at tage ansvaret for et demokratisk styre kan siges at være vanskeligt, hvis det hele finansieres fra udlandet. Udenlandske midler hænger sammen med udlandets udenrigspolitik og ideologier hos den siddende regering. Ideologier og regeringer kan forandres, og udenlandske donorerers fokus kan forandres over tid. I de uundgåelige forandringer som ligger i udenrigspolitik gør, at den økonomiske situation er usikker og ustabil for civilsamfundet. Namwaya (The standard. 06.09.06) skriver, at den kenyanske regering har fået gennemslag blandt udenlandske donorer til, at donorerne skal finansiere igennem staten, og ikke direkte til NGOer. Før 2002 var det almindeligt, at udenlandsk bistand gik udenom staten pga., at der ikke var tillid til, at staten ville bruge midlerne til den kenyanske befolkning. Det var en meget udbredt opfattelse, at det gamle regime ikke havde kontrol med midlerne og, at der ikke blev gjort nok for at kæmpe mod korruptionen. Civilsamfundsaktører var en bedre samarbejdspartner for udenlandske donorer før 2002. Da der så i 2002 kom en mere demokratisk regering i Kenya, var der mere usikkerhed, hvor man bedst skulle give bistand for at støtte en positiv udvikling i landet.

---

²⁹ Vilje til udvikling. www.um.dk/da/menu/Udviklingspolitik/

” Investigation by the standard reveal that the Kibaki Administration has ensured that donors no longer pump sufficient funds into the human rights and democracy sector, as was the case during the KANU regime”(The standard. 06.09.06).

Uden kilder til at finansiere aktiviteterne i civilsamfundet kan der komme en svækkelse i civilsamfundets arbejde. Der kan være en forskel på fokus på budgetstøtte til regeringen og støtte til civilsamfundet på samme tid, som Norad skriver på sine internetsider:

“ The objective of NORADs cooperation with NGOs is to strengthen civil society in the south as a driving force and agent of chance in order to achieve national development”³⁰

Norsk bistand går gennem norske og internationale organisationer, men også gennem norske ambassader rundt om i verden. De informanter, jeg snakkede med i Nairobi havde den norske ambassade som samarbejdspartner. En del af forklaringerne på, at civilsamfundet ønsker mere økonomisk selvstændighed, handler altså om at komme udenom de problemer, som er knyttet til at være afhængige af økonomisk bistand udefra. En anden del af forklaringen på ønsket om selvstændighed, handler om frihed til at vælge, hvilke projekter som den enkelte organisation skal sætte i gang med og, hvordan fokus skal være. En af mine informanter havde oplevet, at en donor ikke ønskede at støtte et projekt, fordi man mente, at det ikke var i overensstemmelse med donorlandets udenrigspolitiske vinkel(interview Malombe, KHRC). I en undersøgelse om civilsamfundets udvikling i Kenya fra 2002 var et af punkterne, som civilsamfundet selv trak frem, finansiering af sektorens arbejde. Der kom i denne undersøgelse frem, at der var problemer rundt finansiering. Der var signaler om, at der var for få donorer, men samtidig at:

” to some, CSOs have no development agenda of the own, the donors set the agenda at the time of conceptualising funding frameworks. In this regard a CSO has to work according to the agenda set by the donors” (Kanyinga &Owiti 2003, 10).

Ustabiliteten vil blive mindre ved større egenfinansiering af civilsamfundets projekter. Samtidig er der mange civilsamfundsorganisationer og specielt Ngoer, hvor total egenfinansiering ikke er muligt på grund af størrelsen og eksponeringen af organisationen er for lille. Store og veletablerede organisationer med en større mobiliseringskraft kan nok

---

³⁰ www.norad.no/default.asp?_ITEM_IB=3371

have egenfinansiering som et mere realistisk mål. Et sidste element i finansieringsspørgsmålet er, at der er vokset mange flere NGOer frem i Kenya, og tallet for registrerede NGOer er voksende (interview M. Musau, RPP). Det store antal af aktører i civilsamfundet betyder, at der er konkurrence indad i sektoren for at få finansieret organisationerne, og det kan skabe splittelse. Dette element kan igen specielt være et problem for små og nye organisationer. For de to store organisationer, jeg snakkede med, KHRC og NCKK, var dette ikke så meget en problemstilling, fordi de havde haft nogenlunde stabile samarbejdspartnere over en årrække. Alligevel havde begge organisationer strategier, som omhandlede tiltag for at skaffe sig egne midler til arbejdet. Begge organisationer så på det at eje fast ejendom som udgangspunkt. For eksempel havde NCKK bygget et kontorkompleks i Nairobi, hvor de lejede kontorer ud til virksomheder og en ambassade. NCKK fik indtægt fra huslejen for at leje kontorer ud, og samtidig skulle man ikke betale andre for leje af kontorer til hovedsædet af organisationen (interview med Ibutu, NCKK).

7.5 Skabelsen af et nyt lederskab i Kenya

En ting, det kenyanske civilsamfund har lært af tiden i det åbne politiske rum, er, at for at forandringer kan ske, så må parterne være villige for forandring. Der er bare så langt organisationerne selv kan gå for at presse forandringer frem, hvis man har et politisk system og en kultur, hvor det er vanskeligt at komme frem med forandringer.

Et satsningsområde er derfor vigtigt for udviklingen af demokratiet og det er, at der sker en udskiftning af det politiske lederskab i Kenya. Der var eksempler lige efter den politiske overgang i 2002, at de nye kenyanske myndigheder hentede folk fra civilsamfundet til at arbejde inden for administrationen og i regeringen. Det blev af nogen set, som om civilsamfundet blev tappet for god arbejdskraft (Nyanchoga 2004). Der var også positive erfaringer ved, at folk fra civilsamfundet gik over på den anden side, fordi civilsamfundet nu fik nogle mere villige samarbejdspartnere og nogen, hvis måde at tænke på var bygget på de samme principper (interview med S. Musau). Der er både eksempler på folk, der havde tilknytning til civilsamfundet, som er kommet ind i det formelle politiske system på myndighedernes side, som har været gode samarbejdspartnere; men også nogen, hvor erfaringerne ikke har været så gode. Et eksempel på en aktivist inden for civilsamfundet

som arbejdede mod brugen af korrupcion i Kenya, er John Githongo, som blev hentet ind af Kibaki for at kæmpe mod korrupcionen og rapporterede direkte tilbage til præsidenten. Der var fra mange sider positiv stemning rundt dette valg, fordi en aktivist skulle lede kampen mod korrupcion; men for Githongo blev det klart, at det måske ikke var meningen, at han skulle gøre et godt job; men hellere være et symbol for omverdenen om, at regeringen arbejdede for at slutte korrupcionen(BBC interview med John Githongo³¹). En udvikling, som kan spores hos mine informanter, er netop civilsamfundets rolle for at skabe et lederskab, som er villig til at foretage de reformer, som må til for at gøre Kenya til et mere effektivt demokrati(interview med Malombe, KHRC, S. Musau, RPP, Kituku, Cre-co).

Det kenyanske demokrati står stadigvæk over for store udfordringer i forhold til videre udvidelse og fordybning. En stor del af udfordringen er den fortsatte tilstedeværelse af korrupcion i Kenya. Kampen mod korrupcion og arbejdet med at holde politikere og regering ansvarlige over for den kenyanske befolkning er en vigtig opgave for det kenyanske civilsamfund fremover. Der er tale om en forandring i den holdning, som ligger i det politiske system, og som der har været en lang tradition for i Kenya, at politikere bruger af offentlige midler til egen fordel. Civilsamfundet arbejder med at gøre folk i stand til at forstå, hvilke rettigheder de har, og hvordan det demokratiske system fungerer. Samtidig så siger mange af de, jeg interviewede, at civilsamfundet har en anden rolle at spille i demokratiudviklingen. Mange af de politikere, som er i regeringen og i parlamentet nu, har været med i det politiske spil længe. Civilsamfundets rolle i fremtiden vil dels være en platform for at skabe et nyt lederskab for Kenya, som er villig til at lave de store forandringer, som kan få kenyansk demokrati ind på det rette spor. En del af forklaringen på, at der kan trænges til nye politikere, er også at der er en træthed blandt folk i Kenya omkring politikernes troværdighed og loyalitet for at gøre det bedste for Kenya(interview med S. Musau, RPP). NARC regeringen gik ud og tog kampen op mod det dårlige politiske miljø i Kenya under Moi og Kenyatta. Der skulle være nul tolerance over for korrupcion, og starten på dette skulle ske i toppen af det kenyanske samfund. Det løfte er ikke blevet

---

³¹ http://news.bbc.co.uk/player/nol/newsid_4690000/newsid_4699300/4699380.stm?bw=nb&mp=wm

indfriet af NARC regeringen. I starten af 2006 kom der oplysninger frem om Anglo-Leasing skandalen, hvor hundrede millioner dollars var blevet brugt på handler mellem myndighederne og fiktive selskaber. Ledende politikere kunne ledes til denne sag, efter at præsidentens korrupsionsjæger John Githongo havde informeret det britiske konsulat om sagen, og han var gået i eksil i Storbritannien efter trusler(BBC interview med John Githongo³²). Det viser den manglende politiske vilje til at rydde ordentlig op i de politiske rækker. Folk mister troen på systemet, når der gang på gang kommer sager frem om korrupsion i staten, uden at folk kan se, at der er konsekvenser for de folk, som bruger af midlerne, der ikke er deres, men statens. Civilsamfundet kan være en platform, hvor politikere, som ønsker at arbejde for et mere demokratisk og retfærdigt Kenya, kan komme frem. I civilsamfundet er der folk med kompetence om samfundsspørgsmål og som har en holdning til, hvilke løsninger, der kan gøre en forandring mod vejen for et bedre demokratisk Kenya. Civilsamfundsorganisationers uafhængighed er en vigtig debat, som civilsamfundet bliver nødt til at tage stilling til og arbejde sammen om at finde en balance i forholdet mellem frygten for, at civilsamfundet bliver trukket ind i det, til tider urene politiske spil og går efter at forandre på spillereglerne indefra. Det er vigtigt for den demokratiske udvikling i Kenya, at der sker forandringer i det politiske system, og at der kommer nye reformvenlige kræfter ind i kenyansk politik. Det vigtig for den demokratiske udvikling, og det kommer ligeledes frem hos nogen af mine informanter (interview med Kituku, Malombe, Mutunga, Mburia). Set udefra ser det ud til, at det på mange måder er de samme kræfter, som sidder og har magten nu som før. Den politiske elite har ikke været udsat for de store forandringer, og politik handler alt for mange gange stadigvæk om penge og magt for den enkelte og om, hvilken stamme, man tilhører, selv om der er nogle positive ændringer(The Standard den 18.09.06). For at det skal forandres, må der nye mennesker til, samtidig som folk må tage deres ansvar alvorligt og gå væk fra at stemme efter etnisk tilhørsforhold og straffe de politikere ved valget, som er blevet grebet i korrupsion. For at demokratiet skal virke må de forskellige aktører i demokratiet tage deres ansvar på alvor. Det formelle rum må ville forandringer, civilsamfundet kan presse på for forandringer; men

---

³² http://news.bbc.co.uk/player/nol/newsid_4690000/newsid_4699300/4699380.stm?bw=nb&mp=wm

forandringerne må gå gennem parlamentet og de rigtige demokratiske kanaler, samtidig må folket begynde at afgive deres stemme efter politisk og ideologisk overbevisning. En baggrund i civilsamfundet er ikke en garanti for at folk, når de kommer ind i det formelle system, er reformvenlige og arbejder ud fra det, som var idealet i civilsamfundet. Mine informanter udtrykte, samtidig med en positiv udvikling, at have civilsamfundsfolk i myndighederne og regeringen, at der også kunne være ikke helt så gode konsekvenser ved en sådan udvikling. Der var en frygt for, at folk med civilsamfundsbaggrund kunne resultere i en negativ holdning til civilsamfundet generelt. Desuden at folk skulle blive slugt af det politiske system og begynde at følge den tradition, som har været i kenyansk politik. Det ville betyde, at kenyanere kunne få et dårligt indtryk af civilsamfundet og, at folk, som arbejdede der, ikke var anderledes end politikere og embedsmænd, som kun tænker på deres eget bedste og ikke på det kenyanske samfund. Civilsamfundet er afhængig af, at folk ser på organisationerne som reelle folk, fordi arbejdet i civilsamfundet handler ud fra et mandat fra det kenyanske folk. For at få det til må organisationerne være troværdige. Uden troværdighed har civilsamfundet ikke nogen kraft, fordi civilsamfundet handler med kraften, som folket giver. Derfor er man vældig forsigtig med at blande rollerne sammen, og derfor er nogle civilsamfundsorganisationer bange for at nogen i civilsamfundet skal blive for politiske, fordi man ikke ønsker, at der skal kunne såes tvivl om civilsamfundets loyalitet over for arbejdet for demokrati og udvikling i Kenya (Interview med S. Musau, RPP).

8 konklusion

Hovedformålet med denne opgave har været at drøfte og analysere civilsamfundsorganisationers rolle i udviklingen af demokrati i Kenya. For at vende tilbage til mit startsted skal jeg her trække de forskellige elementer frem fra analysen, som er vigtige i forhold til at besvare hovedproblemstilling: *Hvilke roller spiller civilsamfundsorganisationer i Kenya i udviklingen af demokrati?*

Allerførst er det vigtigt at trække frem at, der ikke er tale om, at civilsamfundsorganisationer har *en* bestemt rolle de spiller i videreudviklingen af demokrati. Som det kan ses ud af mine case er der mange forskellige typer organisationer, som kommer ind under betegnelsen civilsamfund og som arbejder med mange forskellige temaer og sager. Det, at civilsamfundet ikke har en bestemt rolle i udviklingen af demokrati, er vigtigt for opgaven, og er et af de mest centrale fund, jeg er kommet frem til. Forskelligheden angående temaer og sager, mener jeg, kan ses som en stor styrke blandt mine case og i det kenyanske civilsamfund. Styrken ses i, at organisationerne ved at have forskellige virkefelter og temaer, der dækker et stort arbejde i forhold til at forandre på underskuddet i kenyansk demokrati. Mine case bruger de forskellige muligheder der er i det politiske rum, i form af det at arbejde med myndigheder, fra lokalsamfundet og op til regering og ministre. Civilsamfundet har fået flere muligheder at arbejde inden for i forhold til det man havde i 90'erne og før 2002 generelt. Mine case arbejder dog ikke kun i forhold til de formelle rammer i demokratiet, men arbejder aktivt i forhold til de reelle rettigheder for kenyannerne og derfor bliver arbejde på lokalniveau i forskellig udformning også vægtlagt. Det tyder på, at arbejdet med det demokratiske underskud i Kenya foregår på forskellige plan i samfundet og at civilsamfundet bliver en kanal for demokratisk politik og at civilsamfundsaktører ivaretager forskellige roller for forskellige grupper i det kenyanske samfund. Rollerne til mine forskellige case er bl.a. som en aktør i det politiske rum, der sidder inde med kompetence på forskellige områder, en kompetence som kan bruges i

forbindelse med tilblivelse af nye love. En anden rolle for civilsamfundet kan ses i forbindelse med at være en kanal hvor igennem kenyanerne kan få viden om deres rettigheder og demokrati, en rolle som en aktør der bemyndiger befolkningen til at holde kenyanske ledere ansvarlig.

Mine case arbejder med forskellige strategier i deres arbejde for demokrati:4cs arbejder med at få en ny demokratisk forfatning gennem i Kenya, hvor kenyanerne er med i processen, Cre.co`s arbejder med ”civic” uddannelse. FIDAs arbejder med at ændre lovgivningen i Kenya, så kvinder og børn ikke diskrimineres og arbejdet med juridisk rådgivning til kvinder. AMWIK arbejder med at gøre kvinder og sager, som er vigtige for kvinder mere synlig i den offentlige debat og NCKK arbejder med sundhedssektoren og med menneskerettigheder, som også er centralt hos KHRC. Sammen med alt det som andre organisationer gør for at forandre og udvikle det kenyanske demokrati, ses omfanget af civilsamfundsorganisationers indsats i forhold til at forbedre demokratiet og forandre på underskuddet af demokrati i det kenyanske samfund.

Hvad er det, der kan være et kendetegn for de forskellige organisationer? En fællesnævner kan siges at være et ønske om, at Kenya skal komme videre i den demokratiske udvikling. Organisationerne arbejder aktivt på deres forskellige områder for at få til et element, som sammen med andre elementer fører til et kenyansk samfund, hvor de demokratiske principper hos Beetham(2004) råder mere end det, de gør i dag. Civilsamfundsaktører er vigtige som en drivkraft mod et mere demokratisk samfund i Kenya. Vigtigheden forsvinder ikke, selv om mere formelle demokratiske institutioner er på plads, fordi demokratisering ikke er en proces, som har en klar defineret start og slutning. Derfor er civilsamfundet også vigtig i hele processen og skal være den kanal, som sørger for, at alle folk i samfundet har en måde at få deres stemme frem i den offentlige debat. I forhold til at arbejde med lige politiske muligheder for den kenyanske befolkning, har civilsamfundsaktører en udfordring i form af at dække tilstedeværelsen i geografiske områder af Kenya, hvor der i dag er vanskeligt at komme igennem.

Civilsamfundet har en vigtig rolle i forhold til det at arbejde på lokalniveau, ikke kun for at styrke lokalsamfund til bedre at kunne tage del i demokratiet og holde politikere ansvarlig, men lokalsamfund og mobilisering lokalt er vigtig i forhold til at give civilsamsfundsorganisationer magt til at presse frem forandringer i forhold til demokratisk underskud. Et vigtigt element, i denne opgave, er netop vægtlægningen af det lokale arbejde for civilsamsfundet, som et led i et overordnet strategi om hvordan organisationerne skal få magt til at presse myndighederne og få resultater af dette arbejde. I mobilisering ligger et element af den kraft som civilsamsfundsorganisationer kan bruge for at få igennem de forandringer organisationerne ønsker, skal ske i det kenyanske samfund. Der er forskel på organisationernes størrelse og lokale engagement, men der er andre måder hvor mindre organisationer, som har en mindre lokal forankring og mobiliseringsevne alligevel kan styrke sin position. Samarbejde med andre organisationer, er vigtig for civilsamsfundsorganisationer i deres arbejde for demokrati, kom det klart frem af mine interviewer. Netværk omkring forskellige temaer og sager, er vigtige i civilsamsfundets arbejde, for det giver styrke og større synlighed i samfundet og dermed en bedre forhandlingsevne med myndigheder på forskellige niveauer i det kenyanske samfund.

Et udgangspunkt for arbejdet med opgaven har været en debat om at civilsamsfundsorganisationer ved et regimeskifte mister noget af sin styrke fordi de mere formelle rammer for politisk arbejde bliver mere åbne, og folk får en anden måde at blive hørt på, end med direkte aktivisme og demonstrationer. Ud fra mine case er der ikke grundlag for at sige, at civilsamsfundet er blevet svækket i deres arbejde. Det, som er sket, er en forandring i de rammer, der ligger for civilsamsfundsaktører at arbejde indenfor. Forandringen, der er sket i det politiske rum i Kenya, er en positiv udvikling. Selv om det kan siges, at der har været nogle forsøg på at begrænse civilsamsfund og pressefrihed, så er det ikke vældig stærke tendenser. Bare det, at presse og civilsamsfund er kritiske og får mulighed for at tage dette op i den offentlige debat, er et positivt tegn for demokratiet. Nogle af de metoder, civilsamsfundsaktører brugte før 2002, er ikke længere så aktuelle og nødvendige som før. Her tænker jeg på traditionel aktivisme med demonstrationer som et eksempel. Civilsamsfundet har forandret på deres arbejdsmetoder, og det betyder at den

måde civilsamfundet arbejder på er forandret. Forandringen behøver dog ikke være et udtryk for en svækkelse, selv om nogen af de nye måder civilsamfundsorganisationer arbejder på er mindre synlige. Civilsamfundsaktører er stadigvæk en vigtig medspiller i udviklingen af demokrati i Kenya.

9 Litteraturliste

- Barkan, J.D.1994. *Divergence and convergence in Kenya and Tanzania: Pressures for reform*. I Barkan, J.D(ed). *Beyond capitalism vs. Socialism in Kenya and Tanzania*. Lynne Rienner Publishers. Boulder London.
- Beetham, D. 2004. *Democracy and Human Rights*. Polity Press. Cambridge.
- Bratton, M & Van de Walle, N.1997. *Democratic experiments in Africa: regime transitions in comparative perspective*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Chandhoke.N.1995. *State and civil society: explorations in political theory*. Sage. New Delhi
- Chweya, L. 2004. *Civil Society and consolidation of democracy in Africa: current trends*. I Okello, D(ed). *Civil Society in the Third Republic*. The National Council of NGOs. Nairobi.
- Engberg-Pedersen, L & Webster, N. 2002. *Introduction to Political Space*. I Engberg-Pedersen, L & Webster, N (eds.) *In the Name of the Poor. Contesting Political Space for Poverty Reduction*. Zed Books. New York.
- Grugel, J.2002. *Democratization, a critical introduction*. Palgrave Macmillan. London.
- Ingham, K. 1990. *Politics in modern Africa: the uneven tribal dimension*. Routledge. London.
- Kanyinga, K. 2004. *Civil society formations in Kenya: A growing role in development and democracy*. I Okello, D(ed). *Civil Society in the Third Republic* .The National Council of NGOs. Nairobi
- Kanyinga, K. 1998. *Contestation over political space. The state and demobilisation of the party politics in Kenya*. CDR working Paper. Center for udviklingsforskning. København. Danmark.
- Kanyinga, K.2003. *Development of civil Society in contemporary Kenya*. I voices from the Southern Civil Society: The Interplay of National and global context in the performance of civil Society organisations in the South. Kanyinga(ed). Institute of development studies. Policy Papers 6/2003. University of Helsinki.
- Kanyinga.K.1994. *Ethnicity, Patronage and class in a Local Arena: "High" and "low" politics in Kiambu, Kenya*. I Kanyinga, K, Kiondo, A & Tidemand, P. *The new local politics in East Africa*. Research report no.95. Nordiska Afrikainstitutet.
- Katumanga, M. 2004. *Civil society and the government: Conflict or Cooperation?* I Okello, D(ed). *Civil Society in the third republic*. The National Council of NGOs. Nairobi

- Kenya Human Rights Commission. 2005. *Annual Report and financial statement 2004-2005*. Nairobi
- Kenya Human Rights Commission. *Vision 2012. Towards enhancing community- driven human rights centred governance*. Strategic plan 2004-2008.
- Kvale, S.2005. Interview. *En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels forlag. København.
- Luckham, R. Goetz, A & Kaldor, M. 2003. *Democratic institutions and Democratic politics*. In Bastian, S & Luckham, R (eds.) Can democracy be designed? The Politics of Institutional Choice in Conflict-torn Societies. Zen Books. London
- Malombe, D.2004. *Civil Society and transforming the political terrain in Kenya-A missed opportunity?* In Women at crossroads. Federation of women lawyers. Annual Report 2004. Nairobi.
- Miano, W.2005. *Message from the executive director*. I Kenya Human rights commission, Annual report and financial statements 2004-2005.
- Munk, N.S.1994. *Kenya, en politisk og økonomisk oversigt*. Danida. København.
- Mutunga, W.1999. *Constitution-Making from the Middle. Civil Society and the transition Politics in Kenya 1992-1997*. SAREAT. Nairobi.
- Mutunga, W.2003. *So, what really is non-partisanship?* I Eyes on the Prize. Wa Mutua, M. Mutua, A & Mutunga W. Kenyan Human Rights Commission. Nairobi.
- Mwakikagile, G. 2001. *Ethnic politics in Kenya and Nigeria*. Nova Science publishers. Huntington. New York.
- Nyamwamu, C.O.2003. *Social priorities of civil society in Kenya: from relief to transformation of the social condition within a changing environment*. I step by step, backwards or forwards? 2003 FIDA Kenya Annual Report. Nairobi.
- Nyanchoga, S.A. 2004. *Civil society*. I Kaiser, P.J. & Wafula Okumu.F (eds.) Democratic transformations in East Africa. Ashgate.Aldershot. Hants.
- Nyango'oro.J.1999. *Civil Society: Democratization and state building in Kenya and Tanzania*. Mengisteab, K & Daddieh, C. State building and democratization in Africa. Faith, Hope and realities. Praeger. Westport.
- Okello, D (ed.).2004. *Civil society in the third republic*. The National Council of NGOs. Nairobi.
- Ouma, S.A & Ojiambo, E. 2005. *Tensions of transition. Democracy in a closed society*. Kenya Human Rights Commission. Nairobi.
- Owiti, J. Aluoka, O & Oloo, A.G.R.2004. *Civil Society in the New Dispensation: Prospects and Challenges*. I Okello, D(ed). Civil Society in the Third Republic. The National Council of NGOs. Nairobi

Thagaard, T. 2003. *Systematikk og innlevelse. En innføring I kvalitativ metode*. Fagbokforlaget. Bergen.

White, G.2004. *Civil Society, democratization and the development: clearing and developing analytical ground*. I Burnell, P & Calvert, P (eds): *Civil Society and Democratization*. Frank Cass and company ltd. London.

Yin, R.K.2003. *Case study research. Design and Methods*. Sage Publications. Thousand Oaks.

Avisartikler:

Aftenposten. Den 24.10.06. *Kenya vakler, norsk bistand urendret*.

BBC news uk edition. Den 03.03.06. *Raided Kenya paper back on street*. Nedlastet den 15.09.06. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4769556.stm>

BBC news uk edition. Den 15.11.05. *Q&A: Kenya Referendum*. Nedlastet den 21.11.2005. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4438976.stm>

Allen, K. 2005. BBC news uk edition. Den 18.11.05. *"Fruity" campaigning in Kenya*. Nedlastet den 21.11.2005. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/44904.stm>

The Standard den 25.04.06. *NGOs oppose media Gag*.

The Standard den 06.09.06. Namwaya, O. *How Govt is killing the Civil Society*. Nedlastet den 06.09.06. http://www.eaststanard.net/hm_news/news.php?articleid=1143957844

The Standard den 18.09.06. Mutiga, M & Kisia, A. *Era ends for kingmakers*. Nedlastet den 18.09.06. http://www.eaststanard.net/hm_news/news.php?articleid=1143958385

Video interview med John Githongo. BBC News. http://news.bbc.co.uk/player/nol/newsid_4690000/newsid_4699300/4699380.stm?bw=nb&mp=wm

